

»58. srečanje mladih raziskovalcev Slovenije 2024«

Osnovna šola Janka Padežnika
Iztokova 6, 2000 Maribor

OBRAZI RAVENSBRÜCKA

Raziskovalno področje: ZGODOVINA ALI UMETNOSTNA ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

Mentorici:

Ksenija Popošek

Nuša Berendijaš

Avtorici:

Iza Taškar Beloglavec

Maja Bulatović

Maribor, 2024

KAZALO

1	UVOD.....	1
1.1	Namen, cilji in omejitve raziskovalne naloge	1
1.2	Hipoteze raziskovalne naloge.....	3
1.3	Metodologija	5
2	TEORETIČNI DEL	6
2.1	Metodologija dela	6
2.2	Izbrano literarno delo Dekleta španskega bezga.....	6
2.2.1	Idejna zasnova.....	6
2.2.2	Kratka vsebina	8
2.3	Ravensbrück – taborišče znano kot »Hitlerjev pekel za ženske«	10
2.3.1	Nastanek in razvoj	10
2.3.2	Evakuacija.....	14
2.4	Medicinski poskusi.....	16
2.5	Obrazi Ravensbrücka	19
2.5.1	Obraz 1: Paznice	20
2.5.2	Obraz 2: Zdravnica Herta Oberheuser	24
2.5.3	Obraz 3: Caroline Ferriday	26
2.5.4	Obraz 4: Kasia Kuzmerick – Zajklja	31
2.5.4.1	Literarna zgodba o Zajklji	32
2.5.4.2	Zgodovinsko izpričana zgodba o Zajkljah in pismu z nevidnim črn timerom	33
2.5.4.3	Zgodovinsko izpričane osebe iz zgodbe o Zajkljah in pismu z nevidnim črn timerom	35
2.5.4.4	Primerjava literarne in zgodovinske verzije	36
2.5.5	Obraz 5: Taboriščnice Slovenke	37
3	RAZISKOVALNI DEL	42
3.1	Metodologija dela	42
3.1.1	Terensko delo	42
3.1.2	Intervju	42
3.1.3	Anketa.....	45
3.2	Izvedena intervjuja.....	46
3.2.1	Intervju z Matjažem Špatom.....	46
3.2.2	Intervju z Ano Erčulj	48
3.3	Anketa in rezultati	51

3.3.1	Anketni vprašalnik.....	51
3.3.2	Rezultati.....	51
3.3.2.1	Rezultati anketa – starši (N=86).....	52
3.3.2.2	Rezultati ankete – učenci (N=56).....	58
3.3.3	Razprava in interpretacija pridobljenih rezultatov za taborišče Ravensbrück.....	63
4	ANALIZA HIPOTEZ.....	65
5	POZITIVNI UČINKI NALOGE.....	69
5.1	Nova znanja in spoznanja.....	69
5.1.1	Nova znanja.....	69
5.1.2	Nova spoznanja.....	70
5.2	Predlogi za nadaljnje aktivnosti.....	71
5.3	Družbena odgovornost in napredek.....	74
6	ZAKLJUČEK.....	75
7	LITERATURA IN VIRI.....	77
8	PRILOGE.....	84

KAZALO SLIK

Slika 1:	Martha Hall Kelly	7
Slika 2:	Zemljevid Nemčije – mesto Ravensbrück	10
Slika 3:	Center za obiskovalce v muzeju v Ravensbrücku	11
Slika 4:	Taborišče Ravensbrück	12
Slika 5:	Načrt taborišča, marec 1945	13
Slika 6:	Beli avtobusi	15
Slika 7:	Karl Gebhard	17
Slika 8:	Reinhard Heydrich	17
Slika 9 in Slika 10:	Brazgotine po medicinskih poskusih	18
Slika 11:	Paznica Dorothea Binz (levo) in sodelavka	21
Slika 12:	Dorothea Binz s svojim psom	22
Slika 13:	Sodni proces proti 16 nekdanjim paznicam koncentracijskega taborišča Ravensbrück, Hamburg 1946.	24
Slika 14:	Herta Oberheuser	25
Slika 15:	Herta Oberheuser na sodišču	26
Slika 16:	Caroline Ferriday	27
Slika 17:	Mučene, preživele srednješolske katoličanke iz Poljske	29
Slika 18:	Caroline Ferriday in preživele iz koncentracijskega taborišča Ravensbrück na praznovanju božiča na njenem domu v Bethlehemu, Connecticut, 1958	30
Slika 19:	Hiša in vrt Bellamy–Ferriday	31
Slika 20:	Janina Iwańska	32
Slika 21:	Krystyna Iwańska	32
Slika 22:	Krystyna Czyż	32
Slika 23:	Wanda Wojtasik	34
Slika 24:	Janinino pismo očetu, poslano iz Ravensbrücka, 6. maja 1943	35
Slika 25:	Fotografije slovenskih taboriščnic	38
Slika 26:	Oznaka taboriščnic	39

Slika 27, Slika 28 in Slika 29: Tradicionalno srečanje taboriščnic Ravensbrücka v Portorožu	41
Slika 30: Posnetek zaslona rezultatov iskalnika Google	44
Slika 31: Učenki z Matjažem Špatom in Ano Erčulj	46
Slika 32: Pevski zbor Galina v koncentracijskem taborišču Ravensbrück	51

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Poznate knjigo Dekleta španskega bezga?	52
Graf 2: Ali poznate kakšno koncentracijsko taborišče?	53
Graf 3: Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, naštejte ta koncentracijska taborišča	53
Graf 4: Ste že slišali za Ravensbrück?	54
Graf 5: Veste da je med 2. svetovno vojno obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske?	54
Graf 6: Ali je bil v vaši družini sorodnik/ca, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču?	55
Graf 7: Veste kakšne poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku?	55
Graf 8: Če ste odgovorili z DA, katere?	55
Graf 9: Vas take teme zanimajo?	56
Graf 10: Če ste v prejšnjem odgovoru odgovorili z DA, prosim utemeljite!	56
Graf 11: Ali menite, da bi morali te teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti?	57
Graf 12: Glede na odgovor pri prejšnjem vprašanju, napišite zakaj?	57
Graf 13: Poznate knjigo Dekleta španskega bezga?	58
Graf 14: Poznate iz učenja zgodovine kakšno koncentracijsko taborišče?	58
Graf 15: Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, naštejte ta koncentracijska taborišča	59
Graf 16: Ste že slišali za Ravensbrück?	59
Graf 17: Veste da je med 2. svetovno vojno obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske?	60
Graf 18: Ali je bil v vaši družini sorodnik/ca, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču?	60
Graf 19: Veste katere poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku?	61
Graf 20: Če ste odgovorili z DA, katere?	61
Graf 21: Vas take teme zanimajo?	61
Graf 22: Če ste v prejšnjem odgovoru odgovorili z DA, prosim utemeljite!	62
Graf 23: Ali menite, da bi morali te teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti?	62
Graf 24: Glede na odgovor pri prejšnjem vprašanju, napišite zakaj?	63

KAZALO RAZPREDELNIC

Razpredelnica 1: Aktivnosti raziskovanja	71
Razpredelnica 2: Aktivnosti ozaveščanja	72

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik učenci	84
Priloga 2: Anketni vprašalnik starši	85
Priloga 3: Vprašanja za intervju za Matjaža Špata	86
Priloga 4: Vprašanja za intervju za Ano Erčulj	86

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujema gospodu Matjažu Špatu in gospe Ani Erčulj za njuno pripravljenost deliti čas in svoje občutke, spomine in znanje. To je bila za naju neponovljiva izkušnja.

Zahvalili bi se mentoricama za potrpežljivost, spodbudo in navdušenost nad temo, ki smo jo izbrali.

Zahvaljujema se tudi najinim staršem za podporo in pomoč.

POVZETEK

V raziskovalni nalogi smo obravnavali roman Marthe Hall Kelly, Dekleta španskega bezga, ki ponuja realističen pogled v zgodovino druge svetovne vojne in ženskega koncentracijskega taborišča Ravensbrück, znanega po grozljivih medicinskih poskusih. Skozi roman spremljamo zgodbe zgodovinsko izpričanih ali delno izpričanih ženskih likov – zgodbo rešiteljice, vojne zločinke, žrtve in paznic – vsako na svoji strani vojne, ki se sčasoma spletejo v eno. Književno delo kljub težki temi in zapletenosti ni črnogledo, ampak konec koncev predstavlja zgodbo o upanju, medsebojni pomoči in prijateljstvu. Take zgodbe so pomembne za ohranjanje zavesti o preteklosti in učenje iz zgodovine, da se takšne okrutnosti ne bi več nikoli ponovile.

V nalogi smo z različnimi metodami tematiko osvetlili iz več vidikov – iz literarnega, zgodovinskega zornega kota, zornega kota znanja in izkušenj današnjih generacij glede vprašanja druge svetovne vojne. Dodali smo še zorni kot organizacij, katerih cilj je ozaveščanje in ohranjanje spomina na grozote druge svetovne vojne.

Z analizo petih obrazov smo raziskali dejansko življenje glavnih književnih likov, paznic in taboriščnic. Zadnja dva obraza smo dodali, ker sta pomembna kulisa v zgodbi glavnih junakinj.

Zastavili smo si več hipotez, ki izhajajo iz treh raziskovalnih vprašanj po vsebinskih sklopih (teoretični del, raziskovalni del) in uporabljenih metodah (zgodovinska metoda, terensko delo, intervju, anketa). Do hipotez se opredelimo v posebnem poglavju, glavne ugotovitve pa podamo v okviru posameznega vsebinskega sklopa naloge. Poglavitna je, da današnje generacije poznajo tematiko naloge in da v Sloveniji skrbimo za ohranjanje spomina in ozaveščamo mlade, da se taka grozodejstva ne bi ponovila nikoli več.

Ključne besede: druga svetovna vojna, Ravensbrück, Zajklje, domoljubje, ohranjanje spomina, razčlovečenje

ABSTRACT

We have focused on Martha Hall Kelly's literary work *The Lilac Girls*, which offers a realistic insight into the Ravensbrück concentration camp during the Second World War, known for its cruel medical experiments on inmates. Throughout the novel, we follow the stories of historically real or partially real female characters – the story of the rescuer, the war criminal, the victim and the guards – each on their side of the war, which eventually become intertwined into one. Despite the gloomy and complex topic, this novel is not pessimistic, but ultimately a story of hope, mutual help and friendship. Such stories are essential to maintain an awareness of the past and to learn from history so that such atrocities never happen again.

In this research work, we have used different methods and dealt with the topic from several perspectives: from a literary, historical point of view, from the point of view of the knowledge and experience of today's generations on the issue of the Second World War, and from the point of view of organisations whose aim is to raise awareness and preserve the memory of its horrors.

By analysing the faces of Ravensbrück, we have explored the real lives of the main characters. The faces of cruel guards and camp inmates were added as the important background for the main story.

We set several hypotheses derived from three research questions, according to the content (theoretical part, research part) and the methods used (historical method, field work, interview, survey). We discuss the hypotheses in a separate chapter. The main findings are presented in the context of each of the themes of the thesis, namely that in Slovenia, we are concerned with preserving the memory and raising awareness among young people to ensure that such horrors never happen again.

Keywords: Second World War, Ravensbrück, the Rabbits, Patriotism, Preservation of Memory, Dehumanisation

Ne vprašujem

Zakaj solzé pretakaš, ne vprašujem,
razjokal bi nad nami zdaj se vsak,
če vedel bi, kako na kraju tujem
je kruh, ki ga delijo nam, grenak.

Kdo dal oblast brezumnim je ljudem,
da zapustiti morale smo prage
domačih hiš in z njimi svoje drage,
ki so ostali tam, zares ne vem.

A vem, da bodo te noči minile,
da solze, ki kapljajo zdaj na slamo
ležišč natrpanih z ramo ob ramo –
niso zaman teh pógradov močile.

Vera Albreht

1 UVOD

1.1 Namen, cilji in omejitve raziskovalne naloge

Če bi želeli slediti besedni zvezi »nikoli več«, ki se nanaša na drugo svetovno vojno in vse grozote, ki jih je prinesla, se vojne v kakršnikoli obliki ne bi smele več ponavljati. Zlasti v luči današnjih vojnih žarišč in ravnanj določenih držav lahko vidimo, da se človeštvo ni ničesar naučilo in da se grozote ponavljajo, večkrat celo v še večjih razsežnostih in z novimi načini uničevanja človeštva. Naloga je zato zelo aktualna, saj smo prav danes priča okrutnim vojniam, v vsebinskem okviru katerih ponovno uporabljamo besede kot so genocid, množično pobijanje žensk, otrok, starejših ter popolno uničenje možnosti za preživetje posameznika, družbe ali celo celotnih narodnosti.

Pozabo¹ vidimo kot problem sodobne družbe, zato je v tej raziskovalni nalogi izbrana tematika holokavsta osvetljena iz več zornih kotov – iz zgodovinskega vidika, literarnega vidika, vidika znanja in izkušenj današnjih generacij glede vprašanja druge svetovne vojne in vidika organizacij, katerih cilj je ozaveščanje in ohranjanje spomina na grozote druge svetovne vojne. In ker lahko mlade generacije storijo veliko za svojo prihodnost tudi z odnosom do zgodovine, so predvsem učenci tisti, na katere želimo prenesti spoznanja te raziskovalne naloge.

Splošni cilj naše raziskave je torej širiti znanje o drugi svetovni vojni in zavest o obstoju množičnega uničevanja brez primere v zgodovini ter prispevati k ohranjanju spomina na posebne skupine in posameznike, ki so bili preganjani in ubiti. Učence želimo spodbujati k razmisleku o moralnih, etičnih, političnih in rasnih vprašanjih, ki so jih ti dogodki sprožili in njihovem pomenu za sedanjost in pojmovanju dragocenosti miru, ki ni dana vsem.

S tematiko smo se srečali pri pouku zgodovine, še prej pa se nas je dotaknila v različnih filmih in dnevnikih novicah, predvsem ob obeleževanju raznih obletnic – dan

¹ Pozaba je sicer bistvena sestavina graditve spominov neke skupnosti, kjer si člani lastijo in delijo kolektivni pogled na pretekle dogodke. Pri graditvi te enotnosti je najpomembnejše, da skupnost pozabi na dogodka, ki bi jo lahko ovirale v izgradnji skupne podobe preteklosti (Širok, 2012, 138). Vendar v primeru grozot druge svetovne vojne pozaba ni primerna za predelavo in prebolevanje dogodkov, potrebno je spominjanje, ki počasi tvori kolektivni spomin. Kolektivni spomin je način, kako se skupina ljudi spominja zgodovinske izkušnje in kako se ta spomin prenaša iz ene generacije v drugo, pogosto pa zrcali tudi vrednote družbe. Širok (2012, 139) navede, da kolektivni spomin oblikuje občutek pripadnosti posameznika v pripadnost skupnosti.

osvoboditve, spomin na žrtve druge svetovne vojne. Ideja o raziskovalni nalogi se je porodila pri pouku zgodovine, še bolj pa nas je tematika pričela zanimati po prebrani knjigi. Veliko smo že slišali o 2. svetovni vojni in o koncentracijskih taboriščih, vendar o Ravensbrücku nismo vedeli praktično ničesar, še manj pa o Caroline Ferriday, jetnicah in medicinskih poskusih.

Zato smo se podrobneje zazrli v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Za vsebinsko izhodišče smo vzeli literarno delo Dekleta španskega bezga avtorice Marthe Hall Kelly (v izvirniku, angl. Lilac Girls) in like, ki nastopajo v tej pretresljivi zgodbi o koncentracijskem taborišču Ravensbrück. Gre za leposlovje, roman, v katerem nastopajo tudi zgodovinsko izpričane osebe, nekateri liki pa le temeljijo na resničnih ljudeh. Ker to torej ni zgodovinski roman, nas je zanimalo, kdo vse izmed izbranih literarnih likov je resnično zgodovinsko dokazljivo bil ujetnik te groze ali deloval v tem taborišču.

Poiskali smo dejstva o taborišču. Gre za eno izmed široke mreže koncentracijskih taborišč, ki so jih nacisti v teku druge svetovne vojne ustanovili za obračun s političnimi nasprotniki in posebnimi etničnimi skupinami v okviru "dokončne rešitve" (nem. die Endlösung)². To je bilo žensko taborišče in je nacističnemu režimu služilo kot vzorčno taborišče, ki so ga Rdečemu križu in javnosti prikazovali v lepi luči.

Čas delovanja in aktivnosti ter izbrani obrazi (zgodovinske ali delno zgodovinske osebnosti) so hkrati tudi vsebinska in časovna omejitve naše raziskovalne naloge. Gre za obdobje pred, med in neposredno po drugi svetovni vojni. Časovno pa preteklost povežemo s sedanostjo z anketo in intervjuji.

Z anketnim vprašalnikom smo preverili prepoznavnost Ravensbrücka in tematike koncentracijskih taborišč med učenci in starši Osnovne šole Janka Padežnika. V tem kontekstu smo preverjali tudi, ali imajo neke vrste osebno izkušnjo preko sorodnikov, ki bi lahko bili preživeli tega taborišča.

² Januarja 1942 je Reinhardt Heydrich, šef glavne varnostne službe nemškega rajha, v Wannseeju sklical konferenco, na kateri so se dogovorili o »dokončni rešitvi« judovskega vprašanja, se pravi fizičnega uničenja Judov z uplinjanjem. Rezultat je bil genociden: skoraj šest milijonov ubitih Judov (Vrdlovec, 2015). Holokavst (šoa) je torej sistematično množično uničevanje Judov med drugo svetovno vojno, ki ga je izvajala nacistična Nemčija (Fran, b. d. a) To je bil popoln in sistematičen genocid, ki so ga zakrivilo nacistična Nemčija in njene kolaborantke z namenom popolnoma uničiti in z oblička sveta izbrisati judovsko prebivalstvo, kulturo in tradicijo. Holokavst je temeljil na nacistični antisemitski rasistični ideologiji (Yad Vashem, The Holocaust Remembrance Center, b. d.).

Opravili smo tudi dva intervjuja, ki naj bosta v večni spomin in opomin, da se kaj takega, kot se je dogajalo med drugo svetovno vojno z organiziranim uničevanjem določenih skupin ljudi, ne zgodi nikoli več. Gre za intervjuvanca, aktivna na področju ozaveščanja in ohranjanja spomina na Ravensbrück.

Posamezni cilji, ki smo si jih zastavili v raziskovalni nalogi, so vsebinsko ločeni na dva sklopa, na teoretični in raziskovalni del. Tej logiki kasneje sledijo tudi zastavljena raziskovalna vprašanja in postavljene hipoteze ter vsebina celotne raziskovalne naloge.

V teoretičnem delu, ki se nanaša na literarno delo in zgodovinsko metodo, smo si zastavili naslednje cilje:

- natančno prebrati in analizirati literarno delo Dekleta španskega bezga;
- razbrati najpomembnejše obraze literarnega dela in jih primerjati z resničnimi osebami iz zgodovine tega ženskega taborišča smrti;
- posebej zgodovinsko analizirati izkušnjo Slovenk z Ravensbrückom;
- obravnavati zastavljene hipoteze.

V raziskovalnem delu, ki se nanaša na današnji čas in uporabo metode terenskega dela, intervjuja in ankete, smo si zastavili naslednje cilje:

- izvesti intervju;
- sestaviti anketni vprašalnik in ga posredovati učencem OŠ Janka Padežnika in njihovim staršem;
- analizirati in interpretirati rezultate ankete;
- obravnavati zastavljene hipoteze.

1.2 Hipoteze raziskovalne naloge

Hipoteze izhajajo iz raziskovalnih vprašanj. Zastavili smo si tri raziskovalna vprašanja po vsebinskih sklopih (teoretični del, raziskovalni del) in uporabljenih metodah (zgodovinska metoda, terensko delo, intervju, anketa) in znotraj teh različno število hipotez.

Prvi sklop se nanaša na raziskovalno vprašanje ali izbrano literarno delo in glavni liki vsaj delno ustrezajo zgodovinskim dejstvom dogajanj v literarnem času in prostoru, to je drugi svetovni vojni in taborišču Ravensbrück.

Iz tega izhajajo naslednje hipoteze teoretičnega dela:

H_{1a}: Izbrani prostor in čas dogajanja v izbranem literarnem delu ustrezata zgodovinskim dejstvom.

H_{1b}: Glavne osebe iz literarnega dela so zgodovinske osebe.

H_{1c}: V taborišču Ravensbrück so opravljali okrutne medicinske poskuse.

Te tri hipoteze smo preverjali z natančno analizo izbranega dela, izborom obrazov tega taborišča, ki nastopajo v delu, in jih nato primerjali z zbranimi zgodovinskimi dejstvi. Metoda je natančneje opisana v poglavjih, ki se nanašajo na ta vsebinski sklop. Ker je taborišče Ravensbrück znano predvsem po okrutnih medicinskih poskusih, večinoma na poljskih ženskah, ki so jih sojetnice poimenovala »Les lapins« oziroma Zajklje (nem. die Kaninchen) ali Lapinke, smo del naloge posvetili posebej zgodovinskim dejstvom s področja te tematike. V znak spoštovanja do teh žensk poimenovanje v raziskovalni nalogi navajamo z veliko začetnico. V taborišče so deportirali tudi ženske iz bivše Jugoslavije, med njimi večino Slovenk. Zato smo v nalogo dodali še peti obraz, ki se nanaša na slovensko zgodovino, ni pa izrecno omenjen v romanu. Prav tako orišemo vlogo in dejanja paznic v taborišču.

Drugi sklop je raziskovalni in časovno vezan na sedanost, v katerem obravnavamo dve raziskovalni vprašanji in iz njiju izhajajoče hipoteze.

Prvo je, ali v Sloveniji obstajajo organizacije, ki ozaveščajo temo koncentracijskih taborišč, konkretno temo Ravensbrücka.

Iz tega vprašanja v raziskovalnem delu izhaja naslednja hipoteza:

H_{2a}: V Sloveniji obstaja organizacija, ki se ukvarja z ohranjanjem spomina in ozaveščanjem v zvezi s koncentracijskim taboriščem Ravensbrück.

Hipotezo smo preverjali z brskanjem po različnih virih, pomagali smo si predvsem s svetovnim spletom. Izvedli smo tudi intervju. Vsebinsko pa smo to področje zgodovine Slovenije obravnavali v teoretičnem delu. Slovenske taboriščnice se pojavljajo kot peti obraz tega taborišča.

Drugo se glasi, kakšno je poznavanje tematike koncentracijskih taborišč druge svetovne vojne med učenci OŠ Janka Padežnika in njihovimi starši.

Iz tega vprašanja v raziskovalnem delu izhaja devet hipotez. Hipoteze po potrebi zastavimo za obe skupini skupaj in uporabimo oznako anketiranci, nekaj pa jih navajamo ločeno za eno in drugo skupino vprašanih. V analizi v nadaljevanju jih nato obravnavamo v okviru dveh podvzorcev, učencev in staršev.

Hipoteze so:

H_{3a}: Anketiranci ne vedo, da je obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile le ženske.

H_{3b}: Med anketiranci je najbolj prepoznavno taborišče Auschwitz.

H_{3c}: Večina učencev pozna vsaj eno od koncentracijskih taborišč.

H_{3d}: Več staršev kot učencev v odstotkih pozna vsaj eno od koncentracijskih taborišč.

H_{3e}: Nihče od anketiranih ne pozna knjige Dekleta španskega bezga.

H_{3f}: Več kot polovico anketirancev zanima taboriščna tematika.

H_{3g}: Večina anketiranih ni seznanjena z medicinskimi poskusi v taborišču Ravensbrück.

H_{3h}: Vsaj tretjina anketirancev je imela v družini sorodnike, ki so preživeli del svojega življenja v koncentracijskem taborišču.

H_{3i}: Večina anketirancev meni, da bi morali takšne teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti.

Hipoteze v tem sklopu smo preverili z analizo in interpretacijo rezultatov ankete, ki smo jih tudi grafično prikazali. Metoda je natančneje opisana v raziskovalnem delu.

1.3 Metodologija

Nalogo smo pripravili z več metodami raziskovalnega dela. Vsebinsko izhajamo iz literarnega dela Dekleta španskega bezga, avtorice Marthe Hall Kelly, kjer smo črpali osnovne podatke in jih nato s študijo literature in zgodovinsko metodo, pri kateri smo uporabili materialne vire, pisne vire, sekundarne pisne vire ter slikovne vire, preverjali. Del naloge je bil opravljen tudi na terenu, kjer smo izvedli metodo intervjuja. Prav tako pa smo z anketo preverjali v uvodu zastavljene hipoteze, vezane na obravnavano literarno delo in poznavanje njegovega zgodovinskega okvirja.

Več o posameznih metodah in njihovi uporabi v teku pisanja raziskovalne naloge zapišemo v raziskovalnem vsebinskem sklopu.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Metodologija dela

V teoretičnem delu smo nalogo pripravili z zgodovinsko metodo, študijem literature, pri kateri smo uporabili materialne vire, pisne vire, sekundarne pisne vire ter slikovne vire. Osnovne podatke smo črpali iz knjige Dekleta španskega bezga. To je leposlovni roman (Cobiss.net, b. d.) z zgodovinsko tematiko, iz katerega smo razbrali najpomembnejše literarne osebe in tako prišli do obrazov Ravensbrücka, ki smo jih primerjali z realnimi zgodovinsko izpričanimi osebami in podatki. Podrobno smo preučili še druge knjižne in internetne vire in jih uporabili pri raziskovanju taborišča in izbranih oseb, ki smo jih želeli v nalogi še posebej izpostaviti. Tako smo lahko presodili, koliko se literarno delo resnično naslanja na zgodovinska dejstva.

Lika poimensko izpostavljene paznice v knjigi ni, vendar njihove vloge pri preganjanju, mučenju, razčlovečenju in trpljenju taboriščnic ni mogoče spregledati. Kot obraz paznic smo izbrali eno izmed zgodovinsko izkazano najbolj okrutnih.

Tudi slovenske taboriščnice v literarnem delu niso izrecno izpostavljene, so pa seveda del trpečih, razčlovečenih taboriščnic iz knjige. Ker prihajajo iz naše države, smo jih posebej izpostavili in ta del naše zgodovine obravnavali v posebnem poglavju.

Izbrano delo je sicer roman za odrasle (Cobiss.net, b. d. a), vendar smo se kljub težki temi, zapletenosti in obsežnosti, roman ima kar 523 strani, s pomočjo mentoric prebili skozi vsebino z razumevanjem.

Pri preučevanju pričanja Wande Wojtasik smo si zaradi vira, ki je bil v poljščini, pomagali s spletnim prevajalnikom Deeple, pri angleških in nemških pa smo se lažje zanesli na svoje lastno znanje.

2.2 Izbrano literarno delo Dekleta španskega bezga

2.2.1 Idejna zasnova

Martha Hall Kelly se je za drugo svetovno vojno začela zanimati zaradi zgodb svoje matere. Povedala ji je, da je pri 14 letih, ko je živela v West Tisburyju, opazovala vojake druge svetovne vojne, ki so korakali mimo na poti na urjenje v Aquinnah (McCullough, 2016).

Slika 1: *Martha Hall Kelly*

Ewing, R. (3. 8. 2016). Delving into History to Tell the Untold Story. The vineyard Gazette. <https://vineyardgazette.com/news/2016/08/03/delving-history-tell-untold-story>

Avtorica knjige je splošni javnosti večinoma neznano tematiko za svojo knjigo raziskovala deset let. Je novinarka in je znala dobro raziskovati, obiskala je vsa prizorišča, muzeje, knjižnice, arhive in se pogovarjala z ljudmi (Medved, 2016). Avtorico je na pisanje knjige navedla najdba v arhivih Caroline Ferriday, kjer je našla dva rokopisa, spomine, ki sta jih zapisali dve od Zajkelj. K rokopisoma so bila pripeta zavrtnitvena pisma založnikov in opravičila ženskama, v katerih jima je povedala, da je njuna dela poslala založnikom, vendar za njune zgodbe ni bilo zanimanja (Cullen, b. d.). Pisateljica je bila v vseh treh arhivih Ferriday – v Franciji, New Yorku in na družinskem posestvu Connecticut – in odpotovala je na Poljsko, kjer je obiskala Muzeum Martyrologii pod Zegarem (Muzej mučeništva pod uro) v Lublinu. Tam je spoznala direktorico muzeja Barbaro Oratowsko, ki ji je pomagala pri raziskavi (Tomaszewski, 2016). Kasneje se je v Varšavi srečala in intervjuvala nekdanje zapornice iz Ravensbrücka in preživele Zajklje ter zgodovinarje tega časa, ki so ji pomagali pri tem podvigu (Collins, 2016).

Martha Hall Kelly je odkrila, da so bila tajna pisma, ki so jih zapornice iz Ravensbrücka pošiljale, da bi svoje rojake obvestile o poskusih, napisana z nevidnim črnilom, z zobotrebcom in urinom (Gil, 2019), po navdihu nevidnega črnila, uporabljenega v Szatanu – otroški risanki, ko je bil uporabljen limonin sok. To je bil razlog, da je javnost in nenazadnje tudi avtorica izvedela za Ravensbrück in krutosti, ki so jih tam izvajali nad ženskami in otroki.

Izbrano literarno delo je del trilogije, kamor sodita še dve knjigi avtorice, in sicer Izgubljene vrtnice (v izvirniku, angl. *Lost roses*) in Sončnične sestre (v izvirniku, angl. *Sunflower sisters*), ki v slovenščino še niso prevedene, prav tako pa se ukvarjajo s tematiko druge svetovne vojne in njenimi grozotami (Carter, 2019).

2.2.2 Kratka vsebina

Martha Hall Kelly nam je odkrila odlične zgodbe žensk v času druge svetovne vojne. Osrednji lik je srčna, velikodušna ženska, ki je ne bi smeli nikoli pozabiti, Caroline Ferriday, ki poveže še ostala dva osrednja lika. Avtorica svojo knjigo napolni s številnimi podrobnostmi glede prostora in časa dogajanja, globokim razumevanjem strašne okupacije in dogajanj v koncentracijskem taborišču Ravensbrück.

Zgodbo torej pripoveduje s tremi vzporednimi pripovedmi, pripoved poljske najstnice, Caroline Ferriday in tretjo, pripoved Herte Oberheuser. Podkrepi jo z zgodbo taboriščnih paznic, v kateri nam predstavi krutost in neomajnost v izvrševanju ukazov nadrejenih. Kuliso temu dogajanju pa na nek način dodajo še vse ostale trpeče taboriščnice. Čeprav knjiga vsebuje izmišljene podrobnosti, govori o resničnih ljudeh, resničnih zgodovinskih dogodkih in strašnih zločinih.

Zgodba se začne s Caroline Ferriday, bogato frankofilko³, ki je vključena v dobrodelna prizadevanja v imenu francoskih sirot. Daleč od njenega življenja, polnega zabave in razkošja, se zgodba najstnice Kasie Kuzmerick odvija v okupirani Poljski, kjer jo aretirajo skupaj s sestro, zdravnikom in mamo. Za razliko od Caroline Ferriday je Kasia Kuzmerick izmišljen lik, vendar ima zgodovinske podobnosti s poljskimi dekleti, ki so bila deportirana v Ravensbrück.

Tretji lik, lik zdravnice Herte, prav tako ni izmišljen. Herta Oberheuser, ambiciozna predvojna študentka medicine, kasneje kirurginja, popolnoma predana nacistični ideologiji in nemškimi vojnimi ciljem, je izvajala ostudne poskuse na zdravih mladih Poljakinjah. Prostovoljno se je prijavila v Ravensbrück, da bi nadaljevala svojo kariero. Prepričevala se je, da je njeno delo bistveno za nemške interese, po vojni pa ni izrazila nobenega obžalovanja in je v zaporu odslužila le eno leto od svoje 20–letne kazni, ko je že nadaljevala zdravniško prakso. Ta lik bralcu ponuja vprašanje, kako lahko

³ Termin frankofil označuje osebo, ki se navdušuje za francosko politiko ali kulturo (Fran.si, b. d. c)

zdravnica, zapisana Hipokratovi zaprisegi, pravzaprav deluje na način, ki deli ljudi na boljše in slabše in medicinsko gledano škoduje in ne zdravi.

Zgodbe treh žensk se časovno raztegnejo od predvojnega do povojnega obdobja. Vojna združi zgodbi Kasie Kuzmerick in zdravnice Herte v velikem trpljenju mlade Poljakinje.

Obdobje vojne je v tej sicer dobrodušni in lepi osebi poleg fizičnih poškodb in pohabljenj pustila velike psihične posledice. Ni vedela, kaj se je resnično zgodilo njeni mami. Mislila je, da je smrt povzročila zdravnica Herta. Trpela je za depresijo in zaradi tega imela težave v zakonu. Končno se je odločila, da obišče svojo mučiteljico in se ji maščuje. Po vojni jo je obiskala v njeni zdravniški praksi. Herta je nosila prstan njene mame, Kaisa pa je želela le izvedeti, kaj se je zgodilo z njeno mamo. Izvedela je, da zdravnica ni bila kriva za njeno smrt. Izdala jo je druga taboriščna medicinska sestra, ko je s skromno hrano oskrbovala Zajklje. Ob koncu srečanja s Herto je Kasia zahtevala vrnitev prstana. S tem dejanjem je Kasia dokončala svojo pot do ozdravljenja po grozotah, ki jih je doživela v Ravensbrückeru. Takrat je v njej spet prevladala njena človeška plat.

Obdobje po vojni pa poveže dobrodelno Carolino in Zajkljo Kasio, ki končno spet vzpostavi vero v človeštvo in spozna, da so ljudje dobrodelni in topli. Kasia je imela velik pomislek, ali bi odšla v Ameriko na zdravljenja, saj je bila po dolgih temačnih letih spet doma. To pa je kljub izgubi mame in sestre pomenilo nekaj znanega, dobrega in lepega. Na zdravljenje je nato po prepričevanju Caroline pristala. Leta 1958 jo je Caroline Ferriday povabila v New York kot eno od Zajkelj v okviru projekta Ravensbrück Rabbit. V ZDA so ji odstranili tujke iz noge in nogo ponovno pozdravili. Po celovitem zdravljenju, velikem številu operacij, tudi plastičnih, ter rehabilitaciji je Kasia lahko spet normalno hodila in zaživela.

Vojna je zaznamovala vse in vsakogar, ki so ji bili kakorkoli izpostavljeni.

2.3 Ravensbrück – taborišče znano kot »Hitlerjev pekel za ženske«

»Stokrat lažje je bilo v vojni postati heroj, kot pa v taborišču ostati človek.«⁴

Ante Rusković Tićo (v: Trostmann, 2022)

Približno 80 kilometrov severno od Berlina leži pokrajina Mecklenburg s polji, gozdovi, jezeri. Na jezerih so čolni in jate vodnih ptic. Ob enem od teh jezer dremlje mestece Fürstenberg. Kake pol ure hoda od Fürstenberga, na drugi strani jezera stoji Ravensbrück. Jezero, ob katerem ležita Ravensbrück in Fürstenberg s cerkvijo na drugi strani, je veliko brezimno grobišče evropskih mater, žena, deklet in otrok, katerih pepel so metali v to jezero, ki ga danes razumejo kot pokopališče (M. K., 2019).

Slika 2: Zemljevid Nemčije – mesto Ravensbrück

Delachive.com. (b. d.). Ravensbrück: Koncentracijsko taborišče ženska.

https://sl.delachieve.com/ravensbrueck-koncentracijsko-taborisce-zenska/#google_vignette

2.3.1 Nastanek in razvoj

Zgodba o Ravensbrücku je bila desetletja skrita za železno zaveso⁵ in je še danes malo znana. Konec jeseni 1938 se je Himmler odločil, da v Ravensbrücku ustanovi

⁴ Prevod iz hrvaškega jezika, izvirnik se glasi: »Stopot lakše je bilo u ratu postati heroj nego u logoru ostati čovjek«.

⁵ Pojem železna zavesa pomeni umetno pregrado med zahodnim in vzhodnim blokom, kapitalističnimi državami in Sovjetsko zvezo ter njej podrejenimi socialističnimi državami v dobi hladne vojne od leta 1945 do 1990. Temeljila je na omejevanju političnih, gospodarskih in kulturnih stikov (Fran, b. d. b).

koncentracijsko taborišče za ženske, ki naj bi bile predvsem s socialnega roba in po mnenju nacistov deviantnega vedenja ali porekla (od podpornic abortusa in babc, ki so opravljale splave, Jehovovih prič, žensk s telesnimi in duševnimi okvarami, rasnih prevarantk, Judinj, Rominj, komunistk, socialistk, prostitutk do storilk kriminalnih dejanj) (Alegsa, 2022; United States Holocaust Memorial Museum, 2023a). To lokacijo je Himmler izbral, ker je bila odročna in hkrati lahko dostopna, pa tudi eden njegovih prijateljev iz SS⁶ je imel tam počitniško vilo (Laqueur, 2015). Pri iskanju lokacije so bile v ospredju dobre prometno–tehnične povezave kot tudi varnostni vidiki. Izbrano območje namreč taborišče z jezerom in gozdom delno prekrije, reka Havel pa je omogočala tudi rečni transport gradbenega materiala (Kavčič, 2007, 11). Seveda pa je bila ena izmed glavnih argumentov tudi direktna železniška povezava med Fürstenbergom in Berlinom, ki obstaja še danes (Sebba, 2016). Konec leta 1938 je bilo iz Sachsenhausna v Ravensbrück premeščenih 500 zapornikov, da bi zgradili novo taborišče. Zgradili so 14 barak, kuhinjo, bolnišnico in manjše taborišče za moške, ki je bilo popolnoma izolirano od ženskega taborišča. Celotno taborišče je bilo obdano z visokim zidom z elektrificiranimi bodečimi žicami na vrhu.

Slika 3: Center za obiskovalce v muzeju v Ravensbrücku

Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück. (b.d.). Since 1993 Memorial Museum Ravensbrück. <https://www.ravensbrueck-sbg.de/en/history/since-1993/>

⁶ SS je kratica za Schutzstaffel, ki je bila ustanovljena kot elitna enota za osebno varovanje Adolfa Hitlerja. Kasneje je bila odgovorna za nacistične in tajne službe, poveljevala pa je tudi policiji. Grozodejstva, ki jih je zagrešila SS, ki se je imela za elitno vojaško silo, so vključevala pomore milijonov ljudi v koncentracijskih taboriščih in številne vojne zločine (Planet Wissen, 2020).

Prve zapornice so v Ravensbrück prispele 15. maja 1939 (Laqueur, 2015). Bilo jih je približno 900 in premeščene so bile iz koncentracijskega taborišča Lichtenburg na Saškem. Do konca leta 1942 se je število zapornic v Ravensbrücku povečalo na približno 10.000. Januarja 1945 je bilo v taborišču več kot 50.000 zapornikov, večinoma žensk (United States Holocaust Memorial Museum, 2023a; Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück, b. d.).

Jetnice so bile iz več kot 30 držav. Največ jih je prihajalo iz Poljske (36 %), Sovjetske zveze (21 %), Nemškega rajha (18 %, vključno z Avstrijo), Madžarske (8 %), Francije (6 %), Češkoslovaške (3 %), držav Beneluksa (2 %) in Jugoslavije (2 %) (United States Holocaust Memorial Museum, 2023a).

Življenjske razmere v Ravensbrücku so bile enako sramotne in težke kot v vseh drugih koncentracijskih taboriščih – smrt zaradi lakote, pretepanja, mučenja, obešanja in streljanja se je dogajala vsak dan.

Slika 4: Taborišče Ravensbrück

Stiftung

Brandenburgische Gedenkstätten Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück. (b. d.). 1939 - 1945
Ravensbrück concentration camp. <https://www.ravensbrueck-sbg.de/en/history/1939-1945/>

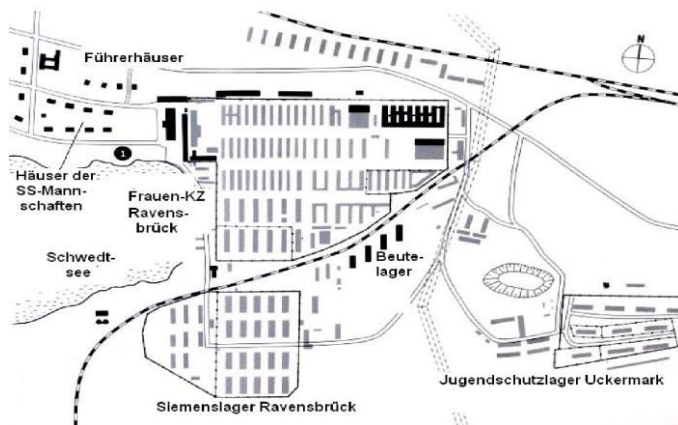
Ženske, ki so bile prešibke za delo, so bile premeščene na uplinjanje v »mladinsko taborišče« Uckermark v bližini Ravensbrücka ali v Auschwitz. Druge so bile ubite s smrtonosnimi injekcijami ali pa so jih esesovski zdravniki uporabili za medicinske poskuse. Skupaj je bilo v Ravensbrücku zaprtih več kot 132.000 žensk in otrok. Ocenjuje se, da jih je v taborišču zaradi lakote, usmrtitev ali slabosti umrlo 92.000. Taborišče Uckermark je bilo postavljeno še pred letom 1942 in "taboriščne gojenke" v

Uckermarku so bile večinoma nekaj let mlajše od žensk v osrednjem taborišču. Prve Slovenke pa so bile vanj poslane v letih 1943/44. Kot v osrednjem taborišču so tudi tu izkoriščali ujetnice za delo. Ob tem so jih nezadostno hranili in poniževali (Kavčič, 2001, 87).

Taborišče, zgrajeno proti koncu leta 1938, je sprva služilo kot taborišče za nemške prestopnice, vendar se je hitro razširilo in med drugim postalo tudi center za usposabljanje esesovskih paznic (Kavčič, 2007; United States Holocaust Memorial Museum, 2023a). Med letoma 1939 in 1945 se je v koncentracijskem taborišču Ravensbrück usposabljal in najverjetneje izšolalo več kot 4000 paznic (Alegsa, 2022).

Ravensbrück je deloval od leta 1939 do 1945 in je predstavljal izjemnost med koncentracijskimi taborišči, saj je bil namenjen izključno ženskam in otrokom. Skozi ta krut in nečloveški center je med letoma 1939 in 1945 prešlo več kot 130.000⁷ zapornic. Kljub grozljivim pogojem v taborišču je po ocenah uspelo preživeti med 15.000 in 32.000 žensk (Vojna potovanja.si, b. d.).

Slika 5: Načrt taborišča, marec 1945

Institute of National Remembrance Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The Szczecin Branch Office. (2020). Ravensbrück: *A story not to be forgotten – The Polish Perspective*.

file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/Ravensbrück_A_story_not_to_be_forgotten__THE_POLISH_PERSPECTIVE-3.pdf

Ravensbrück je bil zloglasen tudi po tem, da so zapornice morale opravljati težka fizična dela, vključno z napornim delom na prostem in sestavljanjem delov za V-2

⁷ Število se lahko glede na vire razlikuje.

rakete⁸, ki so jih izdelovale za podjetje Siemens. Poleg tega je SS postavil več tovarn v bližini, ki so se ukvarjale s proizvodnjo tekstila in električnih sestavnih delov (Vojna potovanja.si, b. d.). Podjetje Siemens & Halske je okoli območja koncentracijskega taborišča Ravensbrück zgradilo 20 delavnic, kjer so zapornice prisilno zaposlovali do poznega poletja 1942. V času vojne so po celotnem Rajhu vzpostavili več kot 40 podobnih taborišč, kjer so tudi nekdanje zapornice iz Ravensbrücka opravljale prisilno delo (povzeto po Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück. (b. d.). Taboriščnice so bili prisiljene delati tudi v krojaških delavnicah, v katerih so izdelovali uniforme. Čeprav so morale delati dolge ure, je bilo delo pogosto v zaprtih prostorih in ni bilo tako fizično naporno kot delo v drugih taboriščih na področju gradbeništva ali kamnolomih (The Wiener Holocaust Library, b. d.). Ženske, ki so bile preveč bolne ali poškodovane, da bi lahko opravljale druga dela, običajno zaradi medicinskih poskusov, so pletle nogavice za nemško vojsko ali čistile vojašnice in stranišča. Delovnik je običajno trajal dvanajst ur v dveh izmenah, nedelje so bile dela proste. Ustanovljene so bile še javne hiše, od 1942 še v drugih osmih koncentracijskih taboriščih in nekatere jetnice so bile prisiljene delati tudi kot prostitutke na drugih lokacijah, na primer Buchenwald in Dacahu (Alegsa, 2022). V njem pa so izvajali tudi medicinske poskuse, ki jim namenjamo posebno poglavje (glej 2. 4.).

2.3.2 Evakuacija

Ravensbrück je bilo eno izmed zadnjih osvobojenih taborišč, kar je nacistom omogočilo uničenje velikega dela dokumentacije, zato ostaja malo znanega o grozodejstvih, ki so se odvijala v tem krutem taborišču.

Marca 1945 se je Rdeča armada gibala zelo blizu Ravensbrücka. Nacisti niso želeli, da bi za vojne zločine, ki so se dogajali v Ravensbrücku izvedeli Sovjeti, zato so želeli odstraniti vse priče (Alegsa, 2022).

Po ukazu Heinricha Himmlerja za evakuacijo je poveljnik taborišča Fritz Suhren več kot 20.000 zapornic, ki so ostale v taborišču, peš pregnal v več kolonah proti severozahodu. Marca 1945 so začeli Nacisti taborišče evakuirati, kar je privedlo do

⁸ To je bila prva prava, štirinajst metrov dolga balistična raketa na tekoče gorivo (alkohol in tekoči kisik), ki je v minuti leta navzgor dosegla hitrost 5400 km/h. Z višine okoli 90 kilometrov se je nato spustila proti cilju in na njem eksplodirala s 740 kg težko bojno glavo (Vojna potovanja.si, b. d. a).

marša smrti, tisoče jetnic so zapustili v taborišču, medtem ko so druge odpeljali proti Mecklenburgu. Tako so marca v druga koncentracijska taborišča poslali približno 8.000 zapornikov. 27. aprila je prišlo do pohoda smrti. Udeležilo se ga je 20.000 zapornic in približno 3.000 zapornikov, ki so jih nacisti v to prisilili. Namenjeni so bili proti sredini Nemčije. Esesovcem je bila ukazana usmrtitev vsakogar, ki pohodu ne bi mogel slediti. Vendar je Rdeča armada našla pot pohoda in preživele udeležence pohoda osvobodila (Alegsa, 2022). Ko je Rdeča armada 30. aprila 1945 osvobodila taborišče, so našli približno 3.500 bolnih jetnic, ki niso bile sposobne za hojo in transport. Ta dogodek se je zgodil le teden dni pred brezpogojno kapitulacijo Nemčije (The Wiener Holocaust Library, b. d.).

Tik pred koncem vojne so nato danska vlada in danski ter švedski in mednarodni Rdeči križ evakuirali skupno približno 7.500 ujetnic iz koncentracijskega taborišča Ravensbrück, zapuščene jetnice v taborišču in preživele z marša smrti. Evakuacija je zajemala prevoz zapornic na Švedsko, v Švico in Francijo. To je bil del reševalne akcije Beli avtobus. Reševali so zapornike v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Grof Folke Bernadotte (sopredsedujoči švedskemu Rdečemu križu) se je v času reševalne akcije udeležil več tajnih srečanj s Heinrichom Himmlerjem, da bi se dogovoril o izpustitvi več zapornikov. V okviru operacije so se na gradu Malmö zbrali vozniki in medicinske sestre ter 36 avtobusov. Operacija se je začela 9. marca 1945. Avtobusi so bili pobarvani belo in na vrhu označeni z rdečim križem, ki je zavezniškim silam sporočal njihov namen. Sprva so bili beli avtobusi namenjeni le reševanju Skandinavcev, na koncu pa so v 54 dneh osvobodili 15 500 žrtev holokavsta več kot dvajsetih različnih narodnosti. Spoštujemo te junake! (Florida Gulf Coast University, b. d.).

22. aprila 1945 se je kolona 15 danskih reševalnih vozil odpravila do Ravensbrücka. Transport ni potekal brez težav, saj je bilo prisotnih več žensk, kot so pričakovali. Arnoldson, ki je vodil akcijo, je o situaciji obvestil Bernadotteja. Obljubili so jim mobilizacijo vseh razpoložljivih virov. Zaradi hitrega poslabšanja razmer v Nemčiji so se med transportom pogosto znašli pod streli zaradi delovanja zavezniških sil (Florida Gulf Coast University, b. d.). Zadnjo kolono deportirank, ki jo je vodil nadporočnik Svenson, so celo napadla lovska letala, vendar k sreči ni bilo žrtev, in kolona je varno prispela v Padborg. To je bil zadnji švedski transport pred okupacijo Nemčije.

Slika 6: *Beli avtobusi*

Wikipedia. (b. d.). Bus blancs. https://fr.wikipedia.org/wiki/Bus_blancs

Jasno je, da se kljub osvoboditvi trpljenje večine žensk, moških in otrok ni končalo. Mnogi med njimi so umrli v naslednjih tednih, mesecih in letih po osvoboditvi, medtem ko so preživeli še desetletja trpeli zaradi posledic bivanja v koncentracijskem taborišču. Danes nas o tej izkušnji lahko poučijo le še redki preživeli. Zgodbe in pričevanja morajo ostati živi!

2.4 Medicinski poskusi

Na začetku je poveljnik SS Heinrich Himmler uporabljal Ravensbrück, največje žensko koncentracijsko taborišče v Tretjem rajhu, kot razstavno oziroma vzorčno taborišče. V okenskih škatlah so bile rože, ptičje kletke in čudovita cesta, obdana z drevesi. Himmler ga je pokazal mednarodnemu Rdečemu križu, da bi dokazal, da z zaporniki ravna dobro (MacKenzie, 2016). Do pomladi 1942, ko je bilo postavljeno žensko taborišče v Auschwitzu, je bilo tudi edino specializirano (Kavčič, 2007, 11).

Sprva je v taborišču zdravnik moral skrbeti za medicinsko nego članov taboriščne uprave, zdravniško pa naj bi oskrboval tudi taboriščnice. Imel je dva pomočnika ter enega zobozdravnika (Kavčič, 2007, 12). Sprva je medicinsko osebje opravljalo običajne naloge, v začetku avgusta 1942 pa so nacisti začeli izvajati program medicinskih poskusov na mladih Poljakinjah. Nacisti so imeli Poljake za rasno manjvredne in tako primerne za medicinske poskuse. Ti so se deloma osredotočili na mlade ženske, najbolj zdrave zapornice Zajklje. To nazivanje lahko izhaja iz dveh

dejstev, in sicer, bile so poskusni medicinski zajčki pri zdravljenju gangrene, zaradi trajnih poškodb pa so posledično poskakovale kot zajci.

Slika 7: *Karl Gebhard*

Wikipedia. (2023). Karl Gebhardt (fotografija).
https://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Gebhardt

Slika 8: *Reinhard Heydrich*

Wikipedia. (2024). Reinhard Heydrich (fotografija).
https://en.wikipedia.org/wiki/Reinhard_Heydrich

Gebhardt je kot svetovalni kirurg SS zdravil Heydricha (visokega nacističnega uradnika, znanega tudi kot "obeševalec") po poskusu atentata nanj, ko so mu v avto podtaknili bombo. Ni ga zdravil s sulfonamidi in Hitler je verjel, da je ta odločitev ubila Heydricha, saj je umrl zaradi gangrene. Da bi ovrigel Hitlerjevo teorijo in rešil lastno kožo, je Gebhardt, med drugim, zasnoval vrsto poskusov, da bi preveril, ali lahko sulfonamidna zdravila pozdravijo okužbe (MacKenzie, 2016) in dokazal njihovo neučinkovitost.

Sprva so operirali moške zapornike, kasneje so prešli na ženske. Nekateri zgodovinarji pravijo, da so bile ženske običajno bolj zdrave zapornice, drugi pa, da je Gebhardt domneval, da bodo ženske bolj poslušne in pokorne (Mullins, 2021). Zapornicam je lomil noge in jih okužil z različnimi organizmi, da bi dokazal neuporabnost teh zdravil pri zdravljenju plinske gangrene. Prav tako je poskušal presaditi okončine taboriščnikov nemškimi vojaki, ranjenim na ruski fronti. Po vojni so mu sodili zaradi teh zločinov in ga leta 1948 usmrtili (Silver, 2011).

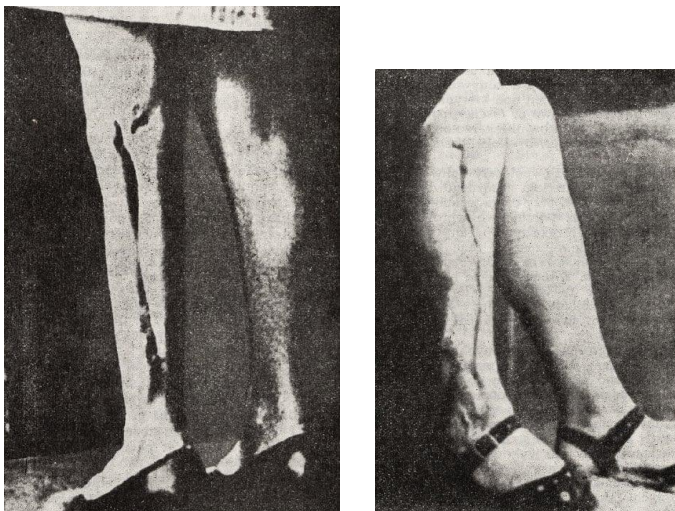
Mlade ženske so bile podvržene do šestim operacijam, med drugim so jim zlomili, izrezali ali kako drugače poškodovali kosti in mišice na nogah ali celo amputirali zdrave

okončine (MacKenzie, 2016). Njihove rane so nato namenoma okužili z bakterijami, vse brez protibolečinskih sredstev, da so kirurgi lahko preizkusili, ali bi jih sulfonamid ozdravil.

Skupno so za poskuse uporabili 74 Zajkelj (United States Holocaust Memorial Museum, 2023a). V Ravensbrücku so zdravniki operirali skupine po deset žensk naenkrat, jih nekaj časa opazovali in nato uporabili drugo skupino. Pet jih je med poskusi umrlo, šest so jih usmrtili takoj zatem. Nekatero od teh zadnjih ran se še niso zacelile, zato so jih morali odnesti do strelnega zidu. Ne le da je preostalih 63 nesrečnih Zajkelj sodelovalo, da bi se po operacijah ohranile pri življenju, tudi drugi zaporniki v taborišču so vsak dan tvegali svoja življenja in jim skrivaj prinašali hrano, vodo in celo zdravila, da bi jim pomagali preživeti (Mullins, 2021). To je dokaz velike solidarnosti in človečnosti v času razčlovečenja.

Druga vrsta poskusov, ki so jih opravljali, so bili poskusi, kako na hiter in enostaven način izvesti sterilizacijo. Januarja 1945 so nacistični zdravniki tako sterilizirali od 120 do 140 romskih žensk in otrok (Alegsa, 2022).

Slika 9 in Slika 10: *Brazgotine po medicinskih poskusih*

Półtawska, W. (2018). *Experimental operations at Ravensbrück concentration camp*. Bałuk-Ulewiczowa, T., trans. Medical Review – Auschwitz. <https://www.mp.pl/auschwitz>. Originally published as “Operacje doświadczalne w obozie koncentracyjnym Ravensbrück.” *Przegląd Lekarski – Oświęcim*. 1963: 90–97.

<https://www.mp.pl/auschwitz/journal/english/193985,experimental-operations-at-ravensbruck-concentration-camp>

V taborišču so izvajali grozljive medicinske poskuse, predvsem na Poljakinjah in Romkah. Ženske so bile priča nečloveškim dejanjem, kot so odvzem otrok, umiranje zaradi lakote, bolezni⁹, izčrpanosti ter celo zaradi uplinjanja, ki se je kot program iztrebljanja znan kot »14f13« pričel januarja 1942. Takrat so izbrane zapornice prepeljali v Bernburg ali Hartheim v Avstriji in jih umorili v plinskih komorah. V začetku leta 1945 je bila tik ob Ravensbrücku zgrajena plinska komora. Od januarja 1945 do osvoboditve taborišča aprila 1945 so nacisti v tej plinski komori umorili od 5000 do 6000 zapornikov (The Wiener Holocaust Library, b. d.).

Zunanji svet je za poskuse na Zajkljah izvedel prek zapiskov, ki so jih z velikim tveganjem posredovale zapornice, ki so delale v tovarnah in so imele možnost korespondence z družinami. Toda iz več razlogov njihovo trpljenje več kot desetletje ni bilo deležno širše pozornosti. Ravensbrück je bil eno zadnjih osvobojenih koncentracijskih taborišč, njegovi voditelji so imeli več časa kot večina, da so uničevali svojo obremenilno dokumentacijo, ki je obveščala in narekovala razpored vojnih sojenj.

Zajklje so bile ena od velikih skrivnosti morilskega nacističnega režima. V taborišču so 74 zapornic uporabljali kot poskuse, za preizkušanje tehnik mučenja. Zajkljam ni bilo namenjeno preživeti; Heinrich Himmler je načrtoval, da jih bo vse pobil, preden se bo razvedelo (Śledziejowska-Osiczko, b. d.).

Ko se je vojna končala, jih je skupaj s stotinami drugih zapornikov v koncentracijskem taborišču Ravensbrück, kot smo že omenili, rešil Rdeči križ, vendar so bili vsi zapisi o njihovem »zdravljenju« uničeni. Toda ženske je leta 1958 iz sence spravila, malo verjetna pravljica botra, družabnica iz Connecticuta, Caroline Ferriday (glej Peterson Havill, 2011).

2.5 Obrazi Ravensbrücka

V raziskovalni nalogi smo se omejili na pet obrazov, od tega trije predstavljajo tri glavne ženske like iz knjige. Pet obrazov je izbranih zato, da smo obravnavali vse najpomembnejše osebe iz življenja v taborišču in pomembno junakinjo, ki je pomagala taboriščnicam po tej grozljivi izkušnji. To so Caroline Ferriday (zgodovinsko izpričana osebnost in dobrodelnica), Kasia Kuzmerick (temelječa na liku več taboriščnic) in Herta

⁹ V taborišču je bila zaradi preštevilnosti in slabe higijene celo epidemija tifusa (Aleksa, 2022).

Oberheuser (zgodovinsko izpričana osebnost in nacistična zdravnica, izvajalka medicinskih poskusov).

Glavni ženski liki so upodobljeni v treh vzporednih in prepletajočih se zgodbah, »množinska obraza«, ki smo jih dodali, pa sta v ozadju in predstavljata paznice in taboriščnice. Ta dva obraza v knjigi nimata določenega imena, zato smo za obraz paznic izbrali Doroteo Binz (zgodovinsko izpričano osebnost, eno najbolj krutih paznic v taborišču), obraz taboriščnic pa smo naredili internirankam iz Slovenije, ker gre za žalosten, vendar pomemben del naše zgodovine, ki ga je treba ohranjati v kolektivnem spominu naroda in ga postavljati kot svarilo za prihodnje generacije, da se kaj takega ne bi več ponovilo.

V nadaljevanju skušamo vse izbrane obraze zgodovinsko utemeljiti, pri negativnih obrazih (paznica, zdravnica) pa najti tudi razlog za njuno okrutno vedenje.

Tako primerjamo obraze iz knjige z zgodovinsko izpričanimi dejstvi. Paznice in slovenske taboriščnice pa osvetlimo iz zgodovinskega vidika. Za vsak obraz si najprej v uvodu zastavimo vprašanje, kdo je to in ali je zgodovinsko izpričana oseba. Na kratko argumentiramo odgovor. Sledi opis obraza.

2.5.1 Obraz 1: Paznice

Kdo so bile paznice v delovnem taborišču Ravensbrück, ki so se med vojno javile na delovno mesto paznic in se iz popolnoma običajnih žensk prelevile v okrutne paznice? So skupina, ki ni bila samo priča okrutnosti v taborišču, ampak je bila zelo dejavna pri nepotrebnem, dodatnem mučenju jetnic. Ko to zapišemo, želimo povedati, da je bilo že samo dejanje internacije zavrženo, za vsa dodatna okrutna dejanja pa sploh nimamo besed. Nosilka tega obraza je v naši nalogi postala ena najokrutnejših, paznica Dorothea Binz in prevzela besedo v knjigi »anonimizirane« skupine. Torej, posamezna paznica v knjigi ni izpostavljena in zato ni literarni lik, katerega zgodovinsko resničnost bi preverjali. Zato smo za predstavnico paznic izbrali eno samo paznico, ki pa je zgodovinsko izpričana oseba in velja za eno izmed najokrutnejših (Grujičić, 2017) v Ravensbrücku.

Za taboriščnice so bile odgovorne predvsem paznice. Za službo v taborišču so se prijavile na časopisne oglase. Delo v koncentracijskem taborišču je pomenilo višjo

plačo, udobno nastanitev in finančno neodvisnost. Mnoge so bile že zgodaj indoktrinirane v nacističnih mladinskih skupinah in so verjele v Hitlerjevo ideologijo. V taborišču so v lično urejenih vilah s pogledom na jezero lahko živele celo z otroki (McGuinness, 2021).

Slika 11: *Paznica Dorothea Binz (levo) in sodelavka*

Radar. (b. d.). *Paznice v koncentracijskih taboriščih: Čudovite prasice.*

<https://www.radar.si/paznice-v-taboriscih>

Za njeno okrutnost obstaja več dokazov, najbolj avtentično pa jo opišejo zgodbe taboriščnic. Mi smo izbrali dve, ki jih je resnično težko doumeti.

Medtem ko se je nekega dne peljala s kolesom, je opazila žensko, za katero je menila, da svojega dela ne opravlja dovolj zavzeto. Zato je k njej pristopila. To je storila zelo mirno, odločno in brez vsakršnega opozorila ali grožnje. Spregovorila ni niti besede, le prišla je do nje in jo neizmerno močno udarila s pestjo. Trpinka je padla na tla in se začela zvijati od bolečin. Paznica Binz je hladnokrvno pograbila sekiro, ki je ležala v bližini in začela udrihati po ubogi ženski. Ni se zmenila za morebitne očitvice, niti ni vprašala za mnenje drugih uslužbencev. Nad žensko se je znašala, vse dokler ta ni ležala v luži lastne krvi. Nihče je ni poskušal zaustaviti, saj so se bali, da bodo prav oni njena naslednja žrtev. Po končanem okrutnem izživiljanju je opazila, da so njeni škornji popolnoma prekriti s krvjo, zato si jih je očistila kar z neokrvavljenim delom krila, ki ga je nosilo truplo v času življenja. Nato se je kar se da mirno odpravila v taborišče, kakor da se nič ni zgodilo (Grujičić, 2017).

Paznica se ni zmenila za trpljenje drugih, čeprav je znala trpeti tudi sama. Ko je nastopila smrt njenega psa, je bila zelo čustveno prizadeta. Solze je točila ure in ure.

Kasneje ga je tudi pokopala in na njegov grob zasadila cvetje. Zapornice v nasprotju z njim zanj niso imele nobene vrednosti (Grujić, 2017).

Slika 12: *Dorothea Binz s svojim psom*

Alvarez, M. (12. 9. 2019). Dorothea Binz y su »placer malévolo« en el campo de Ravensbrück. <https://www.lavanguardia.com/sucesos/20190913/47316462615/dorothea-binz-placer-malevolo-campo-ravensbrueck.html>

Porodi se nam vprašanje, zakaj je bila tako okrutna, če to sploh ni bilo potrebno. Kako lahko človeško bitje postane tako grozljivo nečuteče? Grujić (2017) pravi, da so jo zapornice poimenovala »čudovita prasica«¹⁰, saj je bila na videz zelo privlačna in všečna, v pretepanju in mučenju pa je naravnost uživala. S tem ko so ji nacisti dodelili službo paznice, so ji posredovali moč, ki je v zasebnem življenju nikoli ni imela. Menimo, da se človek lahko na višjem položaju, ko dobi možnost ukazovanja in nazora nad drugimi, večkrat spremeni. Vse pa izhaja iz njegovih dotedanjih izkušenj v življenju.

Tako pred vojno Dorothea Binz nikoli ni prišla do izraza. V najstništvu je zbolela za tuberkulozo in vse od takrat so se je vaščani v rodnem Fürstenbergu izogibali, da se ne bi česa našli. Zaradi mnogih mesecev, ki jih je preživela v bolnišnici, se tudi ni

¹⁰ Podoben oksimoron se v zvezi z nacisti in njihovimi pomagači pojavi še vsaj enkrat, to je pri Josefu Menegeleju, ki so ga klicali »angel smrti«. Švab (2023) navaja, da je imel ta vzdevek, ker je imel moč odločati o tem, kdo bo živel in kdo umrl v Auschwitzu, ko je izvajal poskuse na ujetnikih. Mandić (v Stepančić, 2019) navede še vzdevek »prijazna pošast«, Fran (b. d.) navaja, da je oksimoron besedna figura iz dveh izključujočih se pojmov, ki ji rečemo bistrourni nesmisel. Menimo, da so se ti vzdevki pojavili prav zaradi nedoumljivosti grozot.

imela možnosti kakovostno šolati. Obljubila si je, da nikoli ne bo enaka ostalim ženskam, ki jo obkrožajo. Službi gospodinje se je močno izmikala, a zaradi prebolene tuberkuloze tudi druge službe ni mogla dobiti (Grujičić, 2017).

Potem pa so na oblast prišli nacisti in Dorothei Binz so se odprle nove možnosti zaposlitve. Vztrajno se je prijavljala za prostovoljna dela in se pri 19 letih, leta 1939, zaposlila v kuhinji novega koncentracijskega taborišča Ravensbrück. Delala je zelo zavzeto in to se ji je kmalu poplačalo. Povišana je bila v paznico, ki nadzoruje zapornice na dvorišču. Le nekaj časa zatem je že stražila barake in se odtlej le še vzpenjala po hierarhični lestvici. Napredovala je vse do čina glavne paznice (nem. Oberaufseherin) (Grujičić, 2017). Ko zaničevani postane zaničevalec in žrtev postane mučitelj, je torej najverjetneje tudi zgodba Dorothee Binz. Hana Arendt (v Vrdlovec, 2015) govori o pojmu banalnost zla, ki se nanaša prav na to, kako je zločin za zločinca postal sprejemljiv in kako so ga lahko rutinsko izvajali brez moralnega odpora in političnega upora.

Priče so jo opisale kot neusmiljeno, brezsrčno, kruto, hladnokrvno, brezčutno, brutalno in zlobno osebo. Dorothea Binz je med vojno vsak dan v smrt »poslala« približno 500 trpink, četudi vseh ni ubila z lastnimi rokami (Grujičić, 2017). Ravensbrück je postalo središče za usposabljanje tisočih nacističnih paznic, ki so bile razporejene v taborišča po vsem rajhu (Kavčič, 2007; United States Holocaust Memorial Museum, 2023a), Dorothea Binz pa je bila prav zaradi vseh teh lastnosti idealna za uvajanje novih paznic (Grujičić, 2017).

Britanska vojaška sodišča so med letoma 1946 in 1948 sodila članom osebja iz taborišča Ravensbrück. Sodili so tudi esesovcem, paznicam in nekaterim zaporniškimi funkcionarjem (United States Holocaust Memorial Museum, 2023a). V Hamburgu je potekalo prvo sojenje za Ravensbrück (1946/1947), na katerem so sodili šestnajstim obtožencem, vključno s sedmimi ženskami. Na smrt je bilo obsojenih pet žensk, članic osebja taborišč. Sojenje pred sovjetskim vojaškim sodiščem, ki je bilo tudi največje, je potekalo junija 1948 v Berlinu. Na dosmrtno zaporno kazen je bilo obsojenih 17 stražark (Storrer, 2021).

Britanci so Dorotheo Binz ujeli 3. maja 1945, ko je pobegnila med ravensburškim maršem smrti, in jo zaprli v taborišče za vojne ujetnike Recklinghausen. Čakala jo je smrtna obsodba, vendar je svoje življenje s poskusom samomora želela končati že

aprila 1947. Uradniki so njen samomor preprečili. Usmrtili so jo z obešanjem 2. maja 1947 v zaporu Hamelin, izvajalci pa so bili britanski vojaki (Grujičić, 2017). Pravična kazen za njena dejanja? Mnogi nacisti in njihovi pomagači niso bili niti pred sodišči niti niso bili kaznovani in so živeli svoja normalna življenja po vojni, večkrat tudi v Nemčiji. Nekatere od njih so žrtve prepoznale in so jim naknadno sodili.

Slika 13: Sodni proces proti 16 nekdanjim paznicam koncentracijskega taborišča Ravensbrück, Hamburg 1946.

Storrer, E. (20. 12. 2021). Aufseherinnen im KZ Ravensbrück: »Ich bin unschuldig«. *NDR*. <https://www.ndr.de/geschichte/chronologie/Aufseherinnen-im-KZ-Ravensbrueck-Ich-bin-unschuldig,kzravensbrueck100.html>

2.5.2 Obraz 2: Zdravnica Herta Oberheuser

Kdo je bila Herta Oberheuser, ki se je med drugo svetovno vojno iz zdravnice dermatologinje prelevila v okrutno kirurginjo, ki je na jetnicah izvajala nečloveške medicinske poskuse? Je ena izmed zgodovinsko izpričanih oseb in ena od treh glavnih književnih likov romana Dekleta španskega bezga.

Herta Oberheuser je odraščala v Düsseldorfu. Njena družina je verjela v nacistično ideologijo in da jih lahko Adolf Hitler reši iz globoke gospodarske krize. K vpisu na gimnazijo in h kasnejšemu študiju medicine jo je spodbudila njena družina. Menili so, da ji bo medicinska kariera omogočila, da živi brez pomanjkanja in nizkega socialnega statusa, v katerem so sami živeli.

Slika 14: Herta Oberheuser

United States Holocaust Memorial Museum. (b. d.). *Herta Oberheuser*.

<https://www.ushmm.org/search/results/?q=Herta+Oberheuser>

Medicino je študirala na univerzi v Bonnu. Nacistična stranka je prevzela nadzor nad Nemčijo leta 1933, ko je začela študirati. Sama je podprla naciste (Encyclopedia.com, b. d.). Leta 1937 je Herta Oberheuser diplomirala, specializirala se je za dermatologijo. Leta 1937 se je pridružila nacionalsocialistični stranki (nem. NSDAP) in leta 1940 bila imenovana za pomočnico Karla Gebhardta, takrat glavnega kirurga SS in osebnega zdravnika Heinricha Himmlerja (Jatzkowski, 2004).

V nacistični medicinski reviji je leta 1940 videla oglas. Ponujali so delovno mesto zdravnice za zdravstveno oskrbo kriminalk v koncentracijskem taborišču Ravensbrück. Tukaj bi bila njena plača precej višja, zato se je prijavila na to delovno mesto in ga tudi dobila. Leta 1942 je Herta Oberheuser skupaj s Karlom Gebhardtom prispela v Ravensbrück. V taborišču sta izvajala medicinske poskuse na zapornicah, zlasti s poudarkom na iskanju boljših metod zdravljenja okužb. Zdravnica Oberheuser je bila del skupine zdravnikov, znane kot »skupina Hohenlychen«, odgovorna za postoperativno oskrbo žrtev, ki je bila iz njene strani minimalna. Poleg tega, da je sodelovala v študijah sulfanilamida, je bila aktivna članica ekipe, ki je izvedla vrsto psevdoznanstvenih raziskav za preučevanje regeneracije mišic, živcev in kosti ter presaditve kosti iz ene osebe v drugo (Encyclopedia.com, b. d.), kot smo že zapisali.

Junija 1943 so zdravnico premestili v glavno bolnišnico esesovcev na medicinskem inštitutu Hohenlychen blizu Berlina, kjer je opravljala delo pediatričnejke. To je pomenilo napredovanje v medicinski hierarhiji SS. V Hohenlychnu je bila, ko se je vojna končala. Spomladi leta 1945, nekaj mesecev po koncu vojne, pa so njo in večino njenih kolegov, vključno z Gebhardtom in Fischerjem, aretirali (Encyclopedia.com, b. d.).

Na nürnberškem »zdravniškem procesu« je bila edina obtoženka. 20. avgusta 1947 je bila obtožena izvajanja zločinov proti človečnosti in obsojena na 20 let zaporne kazni (Jatzkowski, 2004). Njeno kazen so januarja 1951 znižali na 10 let zavora zaradi zahodnonemških državljanov in politikov, ki so izvajali množične proteste. Nasprotovali so namreč smrtni kazni preostalih 28 vojnih zločincev, obsojenih po ameriškem vojaškem pravu.

Slika 15: *Herta Oberheuser na sodišču*

United States Holocaust Memorial Museum. (b. d.). Herta Oberheuser.

<https://www.ushmm.org/search/results/?q=Herta+Oberheuser>

Po (pre)kratko odsluženi kazni zaradi zglednega vedenja je zdravnica Oberheuser popolnoma normalno opravljala svoje delo v Stockseeju blizu Kiela v zahodni Nemčiji, kjer je bila zaposlena kot družinska zdravnica. Avgusta 1958 je izgubila svoj položaj, potem ko jo je prepoznala preživela iz Ravensbrücka. Notranji minister Schleswig-Holsteina, Helmut Lemke, ji je zdravniško licenco odvzel in njeno ordinacijo zaprl. Zdravnica Oberheuser se je pritožila, vendar je upravno sodišče Schleswig-Holsteina njeno pritožbo zavrnilo, in sicer decembra 1960. Nikoli več ni opravljala zdravniške prakse in bila je kaznovana. Leta 1978 je umrla v nemškem domu za ostarele (United States Holocaust Memorial Museum, b. d.)

2.5.3 Obraz 3: Caroline Ferriday

Kdo je bila Caroline Ferriday in kaj je naredila, da si je od francoske vlade prislužila tri medalje časti, vključno z legijo časti, najvišjim francoskim odlikovanjem, ki ga

podeljujejo tistim, ki so se izkazali s civilno ali z vojaško hrabrostjo (Peterson Havill, 2011) in si prislužila eno osrednjih vlog v romanu Dekleta španskega bezga? Caroline Ferriday je prav tako resničen zgodovinski lik, ameriška dobrotnica. Bila je aktivistka že pred vojno, prostovoljno je delala na francoskem konzulatu. Sicer pa je bila pripadnica newyorške smetane, igralka na Broadwayu. Po vojni je pomagala tudi vsem Zajkljam, da so prišle v Ameriko, kjer so jim oskrbeli poškodbe, za njih poskrbeli sponzorsko, fizično in psihično. Skupina petinsedemdesetih¹¹ žensk je Caroline do smrti klicala botra (Cultural Alliance of Western Connecticut, 2012).

Slika 16: *Caroline Ferriday*

Peterson Havill, K. (2011). Caroline Ferriday, fotografija posneta v Franciji. <https://connecticuthistory.org/a-godmother-to-ravensbruck-survivors/>

Caroline Ferriday se je rodila 3. julija 1902 v New Yorku, Henryju in Elizi Ferriday. Leta 1912 so njeni starši kupili tisto, kar je danes znano kot hiša Bellamy–Ferriday, kjer je družina preživljala poletja, medtem ko je preživela zime v New Yorku (Wikipedia, 2023a).

Bila priznana ameriška igralka in predana humanitarka. Po končani šoli je leta 1920 začela svojo bogato kariero na odru. Po več letih uspešnega nastopanja, ki se je zaključilo leta 1930, je njeno igralsko pot zaznamovala vloga v Shakespearovem

¹¹ Število se glede na vir razlikuje.

Beneškem trgovcu, kjer je upodobila lik Baltazarja. V letu 1940, ko je izbruhnila druga svetovna vojna, se je Caroline kot delavka pridružila francoskemu konzulatu v New Yorku (Peterson Havill, 2011).

Njen oče je kot otrok živel v Parizu. Tako je pripomogel k razvoju njene strastne navezanosti na vse, kar je bilo francosko. Ta globoka povezanost s Francijo je igrala ključno vlogo pri pomoči preživelim iz koncentracijskega taborišča Ravensbrück, ki so bili žrtve okrutnih nacističnih medicinskih poskusov. V obdobju pred drugo svetovno vojno in v njenem toku se je Caroline Ferriday prostovoljno angažirala na francoskem konzulatu v New Yorku, kjer se je zavedala naraščajočih težav Francije. Do leta 1941 je postala ena izmed prvih ameriških članic borbenega francoskega odbora v Ameriki »France Forever«. V tem obdobju je sprejela odločitev, da bo pomagala ženskam, ki so preživele taborišče Ravensbrück (Oliver, 2011).

Ena od izjemnih oseb, ki so vplivale na življenje Caroline Ferriday, je bila Genevieve de Gaulle, 19-letna nečakinja generala Charlesa de Gaulla, ki se je takoj pridružila vojnim prizadevanjem po stričevem nagovoru francoskemu ljudstvu na BBC. Leta 1943 jo je gestapo aretiral, nato pa je šest mesecev preživela v taborišču Ravensbrück kot posebna politična zapornica (Hall Kelly, 2019). Genevieve de Gaulle jo je opisala kot »sestro vseh«. *»Pomagala nam je najprej do prepoznavnosti, nato pa do odškodnine žrtvam psevdomedicinskih poskusov. To akcijo je izvedla z vso svojo inteligenco, vso svojo velikodušnostjo,«* še doda (Peterson Havill, 2011).

Ko je Caroline izvedela za grozljive medicinske poskuse, je takoj ukrepala. S pomočjo svojih vplivnih povezav je navezala stik z ljudmi, ki bi ji lahko pomagali pri razširjanju zgodb preživelih. Njene prizadevanje je pritegnilo pozornost vodje časopisa Saturday Review, ki je odločil, da ji bo pomagal pri ozaveščanju javnosti o taboriščnih grozotah (Peterson Havill, 2011).

Kljub temu da je bilo taborišče osvobojeno s pomočjo ruske vojske in ne ameriške ter da taborišče ni bilo posebej namenjeno iztrebljanju Judov, je Caroline Ferriday nadaljevala svoje prizadevanje za pomoč ženskam, ki so preživele Ravensbrück. Njena nesebična predanost in vztrajnost sta igrali ključno vlogo pri ozaveščanju o nacističnih zločinih, hkrati pa so spodbudile sočutje in pomoč za tiste, ki so bili prizadeti. Njeno ravnanje je bilo pomembno za postavljanje temeljev humanitarnega

prizadevanja in ozaveščanja o nujnosti ohranjanja človečnosti v najtemnejših časih zgodovine (Wikipedia, 2023a).

Leta 1958 je Caroline Ferriday odpotovala v Varšavo kot odposlanka, kjer se je srečala s poljskimi uradniki in pridobila zaupanje Zajkelj, skupine žensk, ki so preživele koncentracijsko taborišče. Stopila je v stik s temi ženskami, uredila njihovo bivališče na Poljskem in organizirala njihovo potovanje v ZDA v oskrbo. Caroline Ferriday je s svojo predanostjo in vztrajnostjo uspela organizirati pomoč za Zajklje. Vse to je potekalo v obdobju, ko so se pojavile številne težave, a ni obupala. S pomočjo Cousinsa, svojih povezav in finančnih sredstev je omogočila Zajkljam, da so prejele potrebno zdravstveno oskrbo in nove možnosti v življenju (Peterson Havill, 2011). Razpršene so bile po različnih mestih po ZDA, glede na to, katere bolnišnice so bile najboljše za njihove zdravstvene potrebe (Wikipedia, 2023a).

Aktivna je bila tudi pri zbiranju finančnih sredstev za ta namen, s čimer je prispevala pomemben delež k ozaveščanju o grozotah nacističnih zločinov in pomagala preživelim ženskam pri ponovni vzpostavitvi njihovih življenj po tragičnih izkušnjah v Ravensbrücku.

Slika 17: *Mučene, preživele srednješolske katoličanke iz Poljske*

Peterson Havill, K. (2011). Caroline Ferriday: A Godmother to Ravensbrück Survivors. <https://connecticuthistory.org/a-godmother-to-ravensbruck-survivors/>

»Štiri ženske so preživele božič v Connecticutu s Caroline. Štiri ženske, ki so v svojem življenju videle več pekla, kot si ga človeški um lahko zamisli, so danes tukaj in preživljajo mirne vesele božične praznike v tej vasi, ki nosi ime po mestu, kjer se je

rodil Kristus. Na mizi v dnevni sobi velikega kolonialnega doma gospodične Ferriday je majhno božično drevo, ki so ga pripeljali s Poljske. Okrašeno je na tradicionalen način, z bonboni in s papirnatimi okraski ter z angelčkom na vrhu. Majhno drevo simbolizira upanje, ki je ohranilo vse Ravensbrüške Zajklje . . . » (prevod zapisa iz Peterson Havill, 2011)¹².

Slika 18: Caroline Ferriday in preživele iz koncentracijskega taborišča Ravensbrück na praznovanju božiča na njenem domu v Bethlehemu, Connecticut, 1958

Peterson Havill, K. (2011). Caroline Ferriday, fotografija posneta v Franciji. <https://connecticuthistory.org/a-godmother-to-ravensbruck-survivors/>

Ob zaključku zdravljenj so se vse ženske, ki so bile žrtve medicinskih poskusov v Ravensbrücku, ponovno srečale v San Franciscu in se podale na potovanje po Ameriki, kjer so bile tudi gostje senatorjev na večerji v Washingtonu. Senator Edmund Muskie, čigar oče je emigriral s Poljske, je opozoril na pomembnost nadaljnega prizadevanja za pravičnost za žrtve nečloveških dejanj, ki so se zgodila v Ravensbrücku (Peterson Havill, 2011).

¹² V izvorniku: »Four women, who have seen more hell in their lifetime than a human mind can imagine are here today spending a quiet happy Christmas holiday in this village named after the town where Christ was born . . . On the table in the living room of Miss Ferriday's large colonial home is a small Christmas tree that they brought from Poland. It is decorated in the traditional manner, with candies and paper ornaments and with an angel on top. The small tree symbolizes the hope that has kept all the Ravensbrück Lapins...«

Caroline Ferriday je svoje življenje posvetila pomoči in prizadevanju za pravico za žrtve nacističnih zločinov. Umrla je 27. aprila 1990, v starosti 88 let. Za svoje delo je prejela številna odlikovanja za njeno podporo francoskemu odporu in njeno delo s preživeli iz Ravensbrücka (West Hartford Public Library, b. d.). Obiskovalci hiše Bellamy–Ferriday bodo videli fotografijo z avtogramom generala de Gaulla in priznanje za njeno služenje francoski stvari (Wikipedia, 2023a).

Slika 19: Hiša in vrt Bellamy–Ferriday

Peterson Havill, K. (2011). Caroline Ferriday: A Godmother to Ravensbrück Survivors. <https://connecticuthistory.org/a-godmother-to-ravensbruck-survivors/>

Kot je dejala avtorica romana Martha Hall Kelly :«*Resnično potrebujemo več ljudi, kot je Caroline Ferriday, ki delajo stvari preprosto zato, ker je to prava stvar.*»¹³ (McCullough, 2016).

2.5.4 Obraz 4: Kasia Kuzmerick – Zajklja

Kdo je bila Kasia Kuzmerick, mlada Poljakinja, ki je bila deportirana v Ravensbrück in je ena od treh glavnih junakinj knjige? Ni sicer ena izmed zgodovinsko izpričanih oseb, njen lik pa naj bi temeljil na resnični osebi Janini Iwański (McCullough, 2016), ki jo prvič zasledimo kot Nino Ivansko. Vendar naj bi bila vez med glavno knjižno junakinjo in to zgodovinsko osebnostjo bolj ohlapne narave (Peonies and Bees, 2018).

V nadaljevanju iščemo v zgodbi Kasie zgodovinske dokaze o obstoju resnične osebe, ki je pisala pisma z urinom. Tako najprej obnovimo zgodbo literarne junakinje Kasie Kuzmerick, nato poiščemo zgodovinska dejstva o obstoju avtoric pisem z nevidnim

¹³ Zapisano v izvorniku: »*We really need more people like Caroline Ferriday, who do things simply because they are the right thing to do.*«.

črnilom in Zajkelj, ki so o svojem trpljenju obvestile svet. Naredili smo še kratko analizo in primerjavo junakinj – literarne in resničnih. Ugotovili smo, da so lik Kasie navdihnile kar štiri resnične ženske.

Slika 20: *Janina Iwańska* **Slika 21:** *Krystyna Iwańska* **Slika 22:** *Krystyna Czyż*

Institute of National Remembrance Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The Szczecin Branch Office. (2020). Ravensbrück: A story not to be forgotten – The Polish Perspective.

file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/Ravensbrück_A_story_not_to_be_forgotten__THE__POLISH_PERSPECTIVE-3.pdf

2.5.4.1 Literarna zgodba o Zajklji

Zgodba ene od Zajkelj v knjigi, Kasie Kuzmerick, je tragična in srce parajoča. Kot mlada Poljakinja je živela mirno življenje v Lublinu s starši in sestro Zuzanno, vse do nemškega vdora leta 1939. Nacistična okupacija je drastično spremenila njeno življenje, uvedla policijsko uro, omejila dostop do hrane in prepovedala govorjenje poljščine. Postala je kurirka v poljskem odporniškem gibanju. Kasia je izvedela, da njen prijatelj Pietriku dela za odpor in da so njeno prijateljico Nadio preselili v varno hišo. Ko je Kasia poskušala Pietriku pomagati, so jo ujeli in poslali v Ravensbrück. V taborišču je doživela nečloveške grozote. Bila je žrtev medicinskih poskusov, zaradi katerih je bila pohabljena in utrpela je neizmerne bolečine. Tekom bivanja v Ravesbrücku je izgubila sestro Luizo in svojo mamo. Po osvoboditvi taborišča je izvedela, da ubijajo Zajklje. Nacisti namreč niso želeli, da bi se za izvajanje medicinskih poskusov razvedelo. S pomočjo prijateljice Brit sta Zuzanna in Kasia pobegnili in ubežali smrti.

Ko se je vrnila v svoj domači kraj, je bil ta pod Sovjetskim nadzorom. Kasneje se je Kasia poročila s Pietrikom, a so jo travme iz Ravensbrücka še za dolgo močno zaznamovale.

V Ravensbrücku je Kasia pisala pisma z urinom in tako sporočala javnosti grozote, ki so se ji dogajale v koncentracijskem taborišču. Napisala jih je med vrsticami navadnega pisma in jih poslala iz taborišča. Idejo je dobila iz priljubljene poljske otroške detektivske knjige, ki jo je brala kot otrok. V pismih, ki jih je s prijateljicama pisala domov, je povedala podrobnosti o operacijah – kako so jih operirali proti njihovi volji, imena operiranih deklet in tistih, ki so umrle zaradi poskusov. Njeni starši so navezali stik s tajno poljsko radijsko postajo, ki je sporočilo posredovala londonskemu odporniškemu radiu. Od tu pa je bilo sporočilo posredovano v svet.

Tako je za njeno zgodbo in trpljenje izvedela tudi Caroline Ferriday in začela se je njuna povojna zgodba zdravljenja in globokega prijateljstva.

2.5.4.2 Zgodovinsko izpričana zgodba o Zajkljah in pismu z nevidnim črnilom

Pri zgodovinski metodi smo najprej izhajali iz imena Nina Ivanska. Vir (McCullough, 2016) je ime zapisal poenostavljeno in v spletnih virih nismo našli veliko zadetkov. Zato smo raziskovali naprej in ugotovili, da se v poljščini ime zapiše drugače, namreč kot Nina Iwańska. Šele s tem zapisom imena smo imeli dostop do več virov, ki pričajo o obstoju te osebe. In tej hrabri in iznajdljivi zgodbi dodajajo še drugo dekle, to je Krystyna Czyż. Prav tako se pri Nini v dokumentih pojavlja še ime Janina (Institute of National Remembrance Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The Szczecin Branch Office, 2020; Gil, 2019). Zgodovinsko izpričani sta torej Janina Iwańska in Krystyna Czyż.

Literarna vzporednica dveh sester, Kasie in Zuzanne, ima svoje zgodovinsko ozadje. V Ravensbrücku je bila tudi Janinina sestra Krystyna Iwańska (Institute of National Remembrance Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The Szczecin Branch Office, 2020).

Drugo izhodišče so bila pisma, napisana z urinom, ki so odkrila še druge hrabre ženske, ki so sodelovale pri tej ideji. Zgodovinsko gledano se je pošiljanje dokazov o grozljivih razmerah in poskusih v Ravensbrücku začelo z dvema dekletoma iz Lublina, Janino Iwańsko in Krystyno Czyż. Ideja je bila od prve, slednja pa je pisma pisala, saj

naj bi imela lepo pisavo (Institute of National Remembrance Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The Szczecin Branch Office, 2020, 78). Iwańska (1945) izpriča, da je bilo prvo pismo zapisano z urinom, poslano 2. januarja 1943, sporočilo je bilo na notranji strani pisemske ovojnice, in v tem pričanju omeni poleg Krystyne Czyż še tretjo zapornico, to je Wanda Wojtasik. Bhakta (b. d.) pa v to skupino doda še Krystyno Iwańsko. Tako smo iz začetne ene primerjane osebe prišli na štiri.

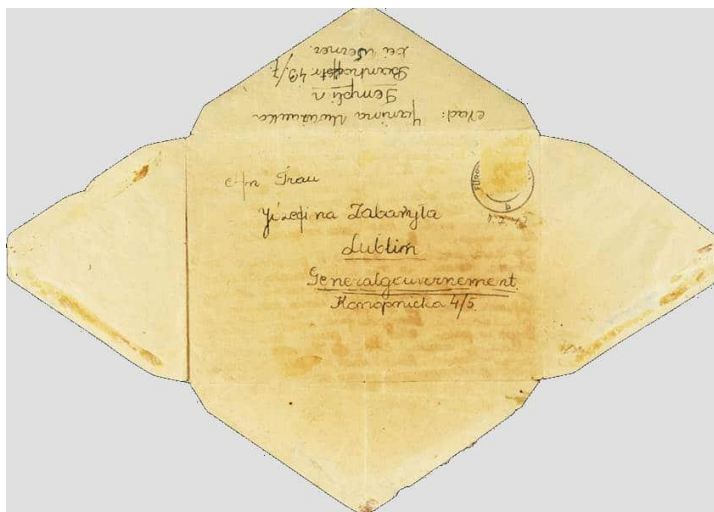
Slika 23: *Wanda Wojtasik*

Wein, E. (b. d.). Ravesbrück Rabbits Gallery. https://elizabethwein.com/rabbit_gallery/

Krystyna Czyż je v pismu staršem in bratu zapisala pripombo in ga spomnila na otroško knjigo, ki sta jo nekoč brala, »Szatan z siódmej klasy«. Glavni junak knjige je napisal pismo, katerega prve vrstice so vsebovale tajne informacije. Ta namig je Krystynin brat razumel in je lahko prebral njeno sporočilo. Prav njena družina je bila tista, ki je Lublinskemu muzeju predala 27 pisem, napisanih med letoma 1943 in 1944 (Xinhua, 2023). Ideja o uporabi urina kot črnila pa je bila Janinina. Ko so svojci prejeli tako pismo, so ga zlikali in urin je porjavel in razkril tekst. (Institute of National Remembrance Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The Szczecin Branch Office, 2020, 78). Janina je na ta način poslala tudi pismo svojemu očetu. Nista pa bili, kot smo že zapisali zgoraj, edini zapornici, ki sta se posluževali te metode.

Slika 24: Janinino pismo očetu, poslano iz Ravensbrücka, 6. maja 1943

The librarians. (19. 6. 2018). The Nazi Atrocities Revealed in Invisible Ink. https://blog.nli.org.il/en/postcards_written_invisible_ink/

2.5.4.3 Zgodovinsko izpričane osebe iz zgodbe o Zajkljah in pismu z nevidnim črnilom

V nadaljevanju zapišemo nekaj dejstev o osebah v zgodovinsko izpričani zgodbi o Zajkljah in pismu z nevidnim črnilom. Med raziskovanjem smo naleteli na štiri mlade Poljakinje, ki so s to zgodbo zgodovinsko izpričano povezane kot začetnice pisanja pisem z urinom.

Janino Iwańsko so v Varšavi aretirali 6. marca 1941 skupaj z njeno sestro Krystyno Iwańsko. Aretirala sta ju dva gestapovca v civilu. Deportirani sta bili v Ravensbrück, kamor je prispela 23. septembra 1941. 15. avgusta se je morala javiti v ambulanti, omamili so jo z morfijem in postala je Zajklja. Na ta dan je bila operirana tudi njena sestra Krystyna. Obe sta imeli hude zaplete zaradi operacij. Toda Janina je načrtovala tudi pobeg. Leta 1945 je 16. marca z drugo številko ujetnika iz tega taborišča skočila na transport žensk iz Auschwitza, namenjenih v tovarno letal v Neustadt–Glewe (podkamp Ravensbrücka) in nato 26. marca iz delovne kolone desetih ljudi. Opazili so jo vojaki na vojaških vajah in eden od njih je ustrelil iz revolverja. Zadel jo je v desno roko pod komolcem, kljub temu pa je bil njen pobeg uspešen. V Hamburgu, kjer je dobila službo kot Maria Ivanova, ukrajinska evakuiranka iz Szczecina, je delala en mesec. Tam je 1. maja 1945 dočakala osvoboditev in Angleže. V Varšavo se je vrnila peš, leta 1950 opravila maturo, leta 1954 končala študij in začel delati (Iwańska, 1945). Obe s sestro sta preživel pekel Ravensbrücka.

Krystyna Czyż je bila rojena 11. oktobra 1923 v Lublinu. Gestapo jo je aretiral 4. marca 1941. Mami so dovolili, da jo je pospremila do njihovega štaba na zaslišanja. Po zaslišanjih so jo septembra istega leta deportirali v Ravensbrück, kamor je prispela 23. septembra. Torej na isti dan kot Janina. Ker je bila politična zapornica, je tudi ona nosila posebno oznako. Prvo operacijo so na njej izvedli 12. novembra 1942 in postala je Zajklja (Czyż, b. d.).

Wanda Wojtasik-Póltawska je gestapo zaprl 17. februarja 1941 kot politično zapornico. 21. septembra 1941 so jo odpeljali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Prispela je 23. septembra (v istem transportu kot prej omenjene), 27. julija 1942 pa so njen celoten transport poklicali h komandantu, dva dni kasneje pa so jih pozvali v bolnišnico. Postala je Zajklja. Preživela je morijo, po vojni končala medicinsko fakulteto (Wojtasik-Póltawska, b. d.). Napisala je tudi več knjig s tematiko taboriščnega življenja.

Vse štiri omenjene osebe v zvezi z obrazom 4 imajo nekaj skupnih imenovalcev, in sicer so v Ravensbrück prispale na isti dan, 23. septembra 1943, torej v istem transportu, vse so mlade Poljakinje, katoličanke, bile so politične zapornice in na vseh so opravljali medicinske poskuse, torej so Zajklje. To pa je kar nekaj podobnosti s Kasio.

2.5.4.4 Primerjava literarne in zgodovinske verzije

Pri primerjavi literarne osebe Kasie Kuzmerick z resničnimi osebami ugotovimo:

- Kasia je »sestavljena« iz več resničnih oseb. Če izhajamo iz dejstva, da je pisala pisma z urinom, so to sestri Iwański, Krystyna Czyż in Wanda Wojtasik, ki so sodelovale pri prvem pismu.
- Kasia je bila dekle iz Lublina, prav tako sestri Iwański.
- Kasia je idejo za taka pisma dobila iz priljubljene poljske otroške detektivske knjige, ki jo je brala kot otrok in smo jo omenili zgoraj. To knjigo je Krystyna Czyż res omenila svojemu bratu, kot idejo tajnega sporočila.
- Če izhajamo iz dejstva, da je bila Zajklja, je delila usodo s 74 resničnimi poljskimi ženskami in torej tudi s štirimi izbranimi.

- Kasia je imela sestro, kot tudi Janina Iwańska. Pri obeh se sestra pojavi tudi v taborišču. Razlika je v tem, da Kasiina sestra v taborišču umre, resnična oseba pa taborišče preživi.
- Tudi Kasia je kot Janina Iwańska osvoboditev dočkala po pobegu iz taborišča. Ostale tri resnične osebe so bile na maršu smrti.
- Tudi glede dekletovih staršev pride do razlike, saj pri resničnih osebah starši niso bili internirani skupaj z njimi. V taborišču je tudi Kasiina mama, kar ni slučaj niti pri sestrah Iwański, niti pri Krystyni Czyż ali Wandi Wojtasik. Kasiina mama v taborišču umre.
- Kasia je kot vse omenjene tudi politična zapornica.
- Kasia po vojni obišče zdravnico, tega dejstva pri omenjenih štirih taboriščnicah v pričanjih nismo zasledili.

2.5.5 Obraz 5: Taboriščnice Slovenke

Kdo so bile taboriščnice v delovnem taborišču Ravensbrück? Bile so ženske različnih porekel, starosti in poklicev. Pisana skupina, ki je bila mučena s strani paznic in drugega osebja in je bila prisilna delovna sila. Seveda se knjiga Dekleta španskega bezga ukvarja s to tematiko, izpostavi pa le eno taboriščnico, druge so brezimna razčlovečena človeška masa, obraz pet, in nosilke tega obraza so slovenske taboriščnice. Te pa so zgodovinsko izkazano internirali v Ravensbrück.

Do osvoboditve s strani vojakov Rdeče armade konec aprila 1945 je bilo v koncentracijsko taborišče Ravensbrück pripeljanih okoli 2300 Slovenk, 100 Hrvatice, 270 Srbkinj in okoli 40 jugoslovanskih Židinj. Skupina jetnic s predvojnimi jugoslovanskimi državljanstvom je skupaj znašala okoli 2750 do 2800 oseb. V celotnem taborišču to ustreza deležu okoli 2 % (Kavčič, 2006, 96).

To so bile domoljubne ženske, ki so bile partizanke ali pa vsaj aktivistke Osvobodilne fronte in s tem del junaške in zmagovalne družbe odpora proti okupatorju. Nacisti so jih zreducirali na status žrtve. Njihovo domoljubnost lahko opišemo kot ljubezen do doma in domovine (Fran.si, b. d.), spoštovanje svoje države ter jezika, gradnjo odnosov do sočloveka, do domovine in države. Domoljubje je temelj, na katerem gradimo družbo, njeno duhovno in materialno blaginjo. Ljubimo domovino, saj tukaj živijo naši sorodniki in so živeli naši predniki (Škrinjar, b. d.).

Domoljubje je beseda, ki jo lahko označimo kot najvišjo vrednoto vseh taboriščnic, ki so preminule ali preživele neizmerne grozote, ki so jih izvajali nad njimi posamezniki, zavedajoč se, da te vrednote ne morejo uničiti z nobeno silo in krutostjo, le še bolj trdna postaja. To je vrednota, ki bi jo želeli danes prenesti vrstnikom in vsem, ki jim je mar.

Slika 25: *Fotografije slovenskih taboriščnic*

Kljun, B. (2019). »Meni se zdi, da prihaja pomlad«. Glasba za Ravensbrück – projekt na pobudo nemškega naročnika izpeljale mlade slovenske ustvarjalke in poustvarjalke. <https://www.nasizbori.si/meni-se-zdi-da-prihaja-pomlad>

Njihove osnovne značilnosti so bile temeljne človeške vrednote, ki so jih neizmerno povezovale – tovarištvo, solidarnost, domoljubje, junaštvo in ljubezen do sočloveka. Vrednote, ki so jih gojila mlada dekleta, ki so preživela grozote taborišč, so bile edino orožje za preživetje. Bila so povezana in skrbela so druga za drugo. Čeprav so bila obsojena na uničenje, so bila neizmerno ponosna, da so preživela, saj so stopila skupaj, kar jim je dajalo moč do življenja. Vse preživele so ponosne na ta del zgodovine svojega življenja.

Slika 26: Oznaka taboriščnic

The Wiener Holocaust Library. (b. d.). The holocaust explained. Case Study: Ravensbrück - Liberation. <https://www.theholocaustexplained.org/the-camps/case-study-ravensbruck/>

Povezovalo jih je domoljubje in še danes, ko se srečajo, je tako. Trenutno jih živi še deset. Slovenke zapornice so v taborišču večinoma nosile rdeči križ, ki je pomenil politično zapornico in najmanjšo zaščito v taborišču.

Imena Slovenk, ki so bile in so še naše babice, prababice in so glas grozot, ki so jih preživljale v koncentracijskem taborišču Ravensbrück, so :

Vera Alberht, Frančeska Ambrožič, Matilda Ambrožič, Viktorija Ambrožič, Terezija Balažič, Dr. Marjana Baumgarten Briški, Mira Bedenik Bajc, Lojzka Berce Panič, Darinka Brezic, Vera Budič, Pavla Cedilnik, Cirila Curk, Mara Čepič, Anica Černež, Sonja Černeželj, Fanika Černugelj, Pika Čuk, Majda Dasič, Pavla Delak, Julka Dermastja, Pavla Dolenc, Marija Dragan, Elizabeta Draž, Frančiška Eržen, Ljubica Filipič, Olga Fino, Marica Ferce, Julija Golob, Marija Golob, Marija/Manca Golob Filipič, Minka Golob, Ema Grbec Logar, Pepca Gregorčič, Magdalena Grilc, Ana Horvat, Vida Janković, Anda Jelinčič Andolšek, Ljudmila Ješovnik, dr. Ljudmila Jovanović, Branka Jurca, Marta Kajzelj, Liza Kanič, Pavla Kastelic, Štefka Kaučič, Marija Kleindienst, Marija Mici Kocjančič, Ivanka Kocjančič Tramšek, Anica Kos, Vida Kosi, Danica Košuta Krpan, dr. Stanka Krajnc Simonetti, Nežika Kramberger, Linka Ksela, Ljubica Kuhta, Marija Legan, Božena Legiša Velikonja, Karla Liberšar, Majda Mačkovšek, Marija Mavrič, Anica Medija, Katarina Miklav, Tončka Mokorel, Minka Mrak, Ema Muser, Erna Muser, Frančiška Nabergoj Meden, Slavka Olstrak Planinc, Zora Orel Lovše, Zofija Osojnik Danijel, Ana Pavlin, Ana Pečarič, Marija Petrič, Klara Pintar, dr. Angela Piskernik, Francka Poljanec, Marija Posavec Jagič, Angela Rant, Otilija Tilčka Repnik, Terezija Resman, Stanislava Ritonja, Savina Sava Rupel, Ivanka Simčič, Lojzka

Sorčan, Mara Stanič, Nada Starkl, Vida Stojković, Desanka Subič, Zorka Sulič, Marija Šavli, Zina Šivič, Mara Škrlj Pavletič, Ivanka Špat, Katja Špur, Rojzka Štefan, Rapa Šuklje, Tončka Tašker, Ivica Tomšič, Marija Topler Jagodič, Vanda Trampuš, Tončka Trampuž, Verena Trošt Ajdič, Marta Urbančič Pahor, Dana Valič, Marlena Vardjan, Jožica Veble Hojnik, Ana Videnšek, Meta Vidmar, Marija Vipotnik, Angela Vode, Anica Vidiškar Rak, Cveta Vodopivec, Milena Vodopivec, Marija Vovk, Marta Vulič, Vida Zavrl, Marija Žumer Potočnik (povzeto po Kavčič, 2008).

Za vsakim imenom se razpirajo individualne zgodbe. Veliko imen je bilo izgubljenih, saj je vodstvo taborišča ob koncu vojne uničevalo dokazno gradivo in dokumente. Saidel (1999) zapiše, da si je zaradi nenehnih sprememb v razmerah v taborišču v šestih letih njegovega obstoja in zaradi uničenja številnih zapisov s strani nacistov ob približevanju Sovjetske vojske, težko predstavljati popolno in natančno sliko o številu in strukturi žrtev. To še posebej velja za usodo judovskih žrtev, saj jih je na tisoče prišlo v kaotičnih zadnjih mesecih taborišča in pogosto niso bili evidentirane.

Slovenske taboriščnice se srečujejo vsako leto v mesecu septembru. Septembra 1975, trideset let po osvoboditvi, je takratna predsednica slovenskega ravensbrüškega komiteja organizirala prvo veliko srečanje vseh nekdanjih ujetnic tega taborišča. Te velike prireditve, ki se je odvijala v Fiesi, se je udeležilo skoraj 800 žensk. Odmev je bil tako veličasten, da so ženske sklenile, da se bodo srečale vsaj vsakih pet let (Kavčič, 2001, 94). Na iniciativo neke koroške Slovenke so se srečale že oktobra 1978 v koroški Železni Kapli (nem. Eisenkappel). Naslednje srečanje je bilo leto kasneje v Mariboru. Vsa srečanja so bila enodnevna, v ospredju pa je bilo skupno bivanje v taborišču. Leta 1980 so se odpovedale ločenemu srečanju, namesto tega pa so se udeležile drugega večjega srečanja vseh preživelih Slovencev taborišča Ravensbrück v Medulinu pri Puli. Leta 1981 je bilo srečanje v Ljubljani . Od leta 1991 dalje se taboriščnice srečujejo vsako leto. Sklepu je botrovalo tudi dejstvo, da je vedno manj nekdanjih deklet še živih (Kavčič, 2001, 95).

Danes je njihovo poslanstvo, *»da so kot žive pričevalke opomin za nas, predvsem pa za mladino in da se mora njihov glas slišati v širšem slovenskem prostoru,«* je na srečanju taboriščnic dejal Matjaž Špat. *»Prav je, da se spominjamo, in prav je, da se tega ne spominjamo v številkah in brez imen, temveč z zgodbami vsakega posameznika in posameznice, ki skupaj tvorijo zgodbo našega naroda v tistih težkih*

časih,« je poudarila slavnostna govornica, predsednica Republike Slovenije, dr. Nataša Pirc Musar (v Predalič, 2023).

Slika 27, Slika 28 in Slika 29: *Tradicionalno srečanje taboriščnic Ravensbrücka v Portorožu*

Predalič, N. (4. 9. 2022). Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Portorož 2022 – tradicionalno srečanje internirank. <https://www.zzb-nob.si/aktualno/portoroz-2022-tradicionalno-srecanje-internirank/>

3 RAZISKOVALNI DEL

3.1 Metodologija dela

V raziskovalnem delu smo uporabili dve metodi. Izvedli smo anketo, na terenu pa še dva intervjuja. V nadaljevanju vsako od metod posebej opišemo.

3.1.1 Terensko delo

Terensko delo smo opravili v Ljubljani, kjer smo na dogovorjenem mestu opravili intervju s pomembnima osebamama, ki sta prispevali verodostojne podatke naši raziskovalni nalogi in s tem omogočili odkrivanje dodatnega vidika izbrane tematike, to je vidika ohranjanja spomina in ozaveščanja o temi. Obiskali smo intervjuvanca in opravili razgovor.

Želeli smo se odpraviti v Ravensbrück, kjer bi lahko sami doživeli muzejsko in spomeniško izkušnjo ter se podrobneje seznanili s krajem in dogodki, ki smo jih v nalogi izpostavili in preučili. Ugotovili smo, da je to za nas prevelik finančni zalogaj, zato smo preučili dostopne vire in pričevanja intervjuvancev. Prav tako pa bi lahko bilo doživetje taborišča muzeja v najini starosti in glede na najino zmožnost razumevanja sveta prehuda psihična obremenitev.

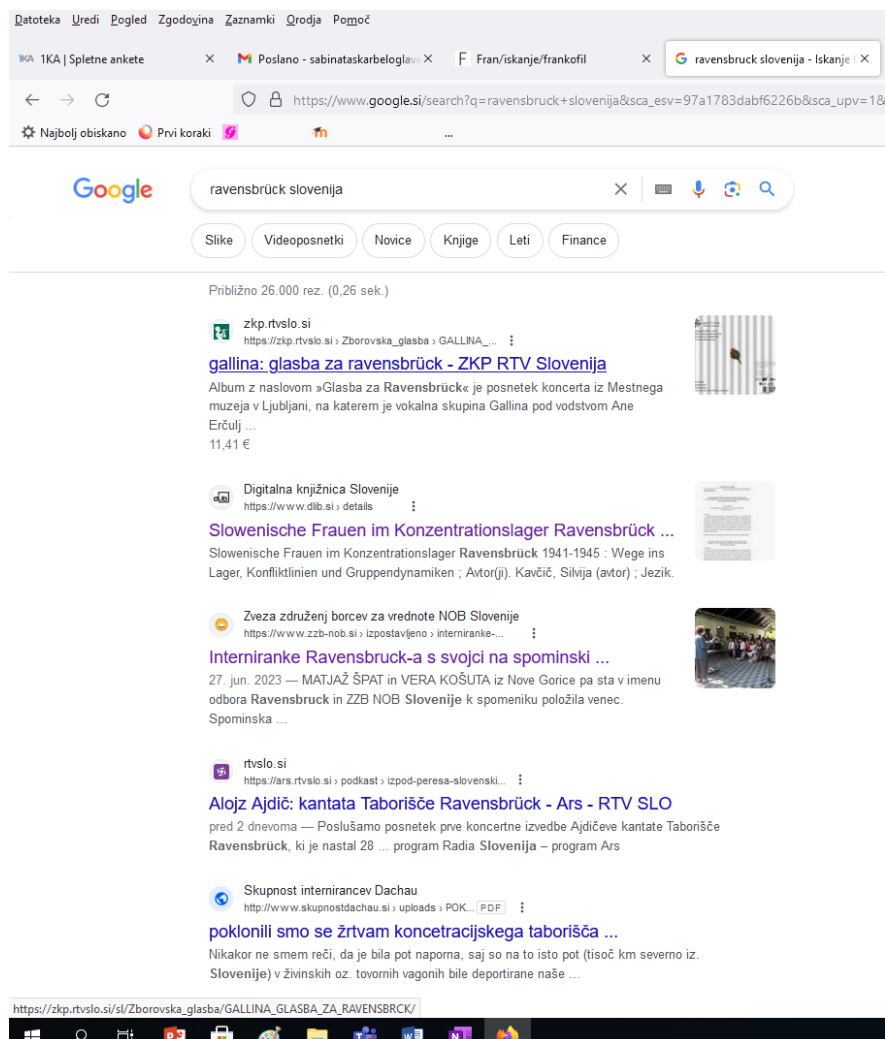
3.1.2 Intervju

Intervju smo opravili v skladu z vnaprej pripravljenimi vprašanji. Nabor vprašanj za intervju smo oblikovali na podlagi štiristopenjskega raziskovanja – (1) iskanje po spletu in izbira organizacij ter sogovornikov, (2) preučitev njihovega dela, (3) priprava vprašanj za intervju ter (4) izvedba intervjuja.

Najprej smo na spletu poiskali organizacije, ki so v Sloveniji povezane z Ravensbrückom. Uporabili smo ključni pojem »ravensbrück Slovenija« in preučili prvih pet zadetkov. Našli smo več zadetkov, med njimi pa tudi stran Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, omenjen je g. Špat in sorodniki internirancev, kot tudi Gallino, ki se je znašla na prvem mestu. Oba smo zaprosili za intervju. Z obema smo navezali stik in ju prosili za intervju, saj smo se lahko na tak način še dodatno soočili z verodostojnimi podatki o naši temi.

Kot sogovornika smo izbrali gospoda Špata, predsednika taboriščnega odbora Ravensbrück, ki deluje pri Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in gospo Ano Erčulj, umetniško vodjo VS Gallina, ki je z naborom pesmi, ki so jih peele slovenske taboriščnice, izvedla projekt »Pesmi za Ravensbrück«. Koncert so med drugim zborovodkinja in članice zbora izvedle tudi v samem taborišču.

Slika 30: Posnetek zaslona rezultatov iskalnika Google

Google. (10. 10. 2023). Rezultati iskanja »ravensbrück slovenija«. <https://www.google.si/search?q=ravensbrück+slovenija>

Matjaža Špata smo izbrali, ker je predsednik odbora prav za Ravensbrück. Ima pa tudi posredno osebno izkušnjo s taboriščem, saj je bila tam jetnica njegova mama. Mama sicer ni bila zmožna govoriti o teh dogodkih, so pa mu veliko občutkov in informacij podale njene sojetnice. Imela je to srečo, da se je po osvoboditvi taborišča vrnila. Matjaž Špat je tudi sam kasneje obiskal taborišče. Vsako leto odbor organizira tradicionalna srečanja taboriščnic. Matjaž Špat je kot pričevalec pomemben najmanj iz štirih vidikov, in sicer vodi poseben odbor, ki se ukvarja posebej s tematiko Ravensbrücka, je sin taboriščnice, organizira letna srečanja in je obiskal taborišče muzej.

Anja Erčulj pa je izvedla glasbeni projekt, vezan na Slovenke, internirane v Ravensbruck. Pomembna dediščina tega zbora je nabor slovenskih ljudskih pesmi, ki so jih jetnice pele v taborišču. Pesem je bila pomembna za ohranjanje človečnosti in za njihovo preživetje, saj so lahko med petjem vsaj malo odmislele svoje dejanske trenutne okoliščine. Pri vokalni skupini Gallina je pretehtalo tudi dejstvo, da smo v spletnih virih zasledili, da so pripravili poseben koncertni projekt, ki so ga predstavile v avtentičnem okolju taborišča, kasneje pa tudi na slovenskih odrih. Tako je Ana Erčulj na nek način tudi podoživela grozote tega kraja in časa druge svetovne vojne. Energija v taborišču je še danes težka in negativna, človeka pa prevevajo občutki tesnobe. S koncerti pa vokalna skupina na njihovih koncertih ozavešča različne generacije, ki se znajdejo v občinstvu. Tako je gospa Erčulj kot osebnost v zvezi z Ravensbrückom pomembna, ker vodi in izvaja pomemben glasbeni projekt in ker je taborišče obiskala tudi sama.

Sledilo je preučevanje dela in lika obeh intervjuvancev in oblikovanje nabora vprašanj. Intervju smo skrbno zapisali in ga v prepisu podajamo v podpoglavju 3. 2. Oba intervjuvanca sta nam vsak na svoj način iz svojih lastnih izkušenj posredovala neizmerno veliko podatkov in lastnih občutenj, vezanih na taborišče, ki smo jih lahko uporabili v raziskovalni nalogi. Imeli smo srečo, da sta oba pristala na intervju.

3.1.3 Anketa

Z anketnim vprašalnikom smo želeli ugotoviti, ali učence naše šole zanima to obdobje zgodovine in koliko so seznanjeni z grozotami, ki so se dogajale v koncentracijskih taboriščih. Glede na dejstvo, da v svetu divja veliko vojn in se tudi danes dogajajo grozoviti zločini, v katerih so udeleženi nedolžni ljudje, med njimi veliko žensk in otrok, se nam je zdelo primerno spodbuditi vrstnike k tovrstnemu razmišljanju in jih opolnomočiti, kako usodne so lahko te grozote.

Izdelali smo dve verziji anketnega vprašalnika, enega za učence in drugega za starše. Oba sta vsebovala vsebinsko isti nabor vprašanj. Za anketiranje smo uporabili aplikacijo 1KA (1KA Arnes, b. d.). K izpolnjevanju ankete smo povabili učence osmega in devetega razreda ter starše učencev naše šole. Anketni vprašalnik je skupaj izpolnilo 56 učencev in 86 staršev. Anketne vprašalnike smo pregledali in v tabelah

zbrane podatke obdelali. Odgovore smo grafično prikazali v stolpičnem diagramu. Na podlagi rezultatov smo zbrali ugotovitve in jih predstavili v zaključku naloge.

3.2 Izvedena intervjuja

Kot že zapisano, smo izvedli dva intervjuja.

Slika 31: Učenki z Matjažem Špatom in Ano Erčulj

3.2.1 Intervju z Matjažem Špatom

Matjaž Špat, predsednik taboriščnega odbora Ravensbrück, deluje pri Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in je eden najsrčnejših povezovalcev nekdanjih internirancev, predvsem žensk, ki so med drugo svetovno vojno preživele katero izmed nemških ali italijanskih koncentracijskih taborišč. Je upokojeni zdravnik in ima neverjetno sočutje in pristno skrb za sočloveka, kar je danes redkost. Pomen njegovega delovanja in osebnosti je priznan s strani najvišjih predstavnikov Slovenije. Tako je od bivšega predsednika Pahorja prejel posebno zahvalo. Tradicijo podpore pa nadaljuje tudi sedanja predsednica (povzeto po STA, b. d.).

Matjaža Špata smo v procesu iskanja organizacije, ki je povezana z ohranjanjem spomina na Ravensbrück in ozavešča o krutostih, ki so se tam dogajale, poiskali in se odločili, da bi z njim opravili intervju. Imeli smo srečo in ponudila se nam je izredna

priložnost, da nas je sprejel in nam kot glas nekdanjih slovenskih zapornic podrobneje, zagreto, odkrito in sočutno prikazal neizmerni duh slovenskih zapornic po povezovanju in njihovem domoljubju, ljubezni do domovine. Ker že vrsto let organizira srečanja nekdanjih taboriščnic Ravensbrücka, so bila njegova pričevanja velik doprinos k naši raziskovalni nalogi.

Zastavili smo mu nekaj vprašanj, ki so nam koristila pri našem raziskovanju Ravensbrücka in obrazov žensk, ki so v njem bivale. Intervju je skupaj z vprašanji zapisan v nadaljevanju. Vprašanja seveda zastavljamo mi, kratica MŠ pa so inicialke našega intervjuvanca.

Intervju:

1. Kako dolgo ste že predsednik Taboriščnega odbora Ravensbrück?

MŠ: Predsednik sem že 25 let.

2. Kdaj je nastala Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije?

MŠ: Nastala je takoj po drugi svetovni vojni.

3. Koliko taboriščnic Ravensbrücka je še živih?

MŠ: Vedno manj, lahko rečem malo več kot deset in nič več.

4. Predvsem zaradi katerih vrednot so preživele?

MŠ: Zaradi povezanosti, zaupanja in medsebojne pomoči.

5. Česa bi se lahko od njih naučili?

MŠ: Da ne ponavljamo zgodovine in si pomagamo, ampak na žalost je tega v današnjem svetu vedno manj in se v politiki dogaja vedno več napak, ki so se dogajale že prej.

6. Koliko je oziroma je bila stara najstarejša taboriščnica?

MŠ: Stara je bila 104 leta.

7. Kakšne poškodbe so utrpele?

MŠ: Moji mami so brez narkoze odvzeli stegnenico, seveda pa so ostale tudi utrpele velike poškodbe, tako fizične kot psihične.

8. Kdaj so bile izpuščene?

MŠ: Izpuščene so bile leta 1945. Nekatere so se vrnile šele konec leta, ker so bile preveč šibke in so potrebovale zdravljenje.

9. Ali veste kaj o maminem bivanju v taborišču?

MŠ: Da. Bila je v mladinskem koncentracijskem taborišču, saj je bila mlajša od ostalih internirank. Ko je umrla, je bila stara 94 let. Mama je po naključju preživela. Vozila je pepel iz krematorija v jezero zraven taborišča, ampak Nemci so bili tako dosledni, da so vsako pričo po enem mesecu delovanja ubili in poiskali nove delavke. Ruska zdravnica je njej in sotrpinki zdravila opekline, katere sta dobili med nošenjem vrele juhe ostalim delavkam. Zato je tudi niso ubili.

10. Zaradi česa ste postali predsednik Taboriščnega odbora Ravensbrück?

MŠ: Tako kot vsak otrok sem spremljal mamo, ki je bila taboriščnica Ravensbrücka, pred tem pa je bila partizanka ter ujetnica na ostalih ozemljih. Kasneje sem tudi z njo obiskoval vsa srečanja preživelih taboriščnic in tudi spoznal njene rešiteljice, zaradi katerih je preživela. Želim si, da bi bili Slovenci seznanjeni z vso škodo, ki smo jo utrpeli med vojno. Zaradi vsega tega sem postal predsednik.

11. Kako so bile označene Slovenke in kakšen je bil njihov položaj v taborišču?

MŠ: Nosile so rdeč trikotnik, ki je označeval najnižji položaj. Vsak jih je lahko kadarkoli pretepel ali celo ubil.

12. V kakšnih odnosih so taboriščnice danes?

MŠ: Še danes so druga na drugo zelo navezane, skrbijo druga za drugo, skratka so kot sestre.

3.2.2 Intervju z Ano Erčulj

Ana Erčulj je zelo aktivna na več glasbenih področjih. Med drugim kot korepetitorica in pevka sodeluje z Mestnim gledališčem ljubljanskim in SNG Dramo, z režiserji in s skladatelji. Od leta 2016 na AGRFT vodi delavnice vokalne tehnike v okviru predmeta gledališko petje. Kot publicistka sodeluje z več revijami in ustanovami: z revijo Glasna, s SIGIC, z RTV, s Cankarjevim domom in z drugimi. In je umetniška vodja vokalne skupine Gallina (SNG Ljubljana, 2021).

Nabor projekta Pesmi za Ravensbrück je bil izdelan na podlagi slovenskih pesmi, izhajajočih s seznama, ki so ga po pričevanjih preživelih naredili etnomuzikologi. Taboriščnice so jih na skrivaj po tihem prepevale ponoči v barakah. V nemogočih razčlovečenih pogojih življenja so iz njih črpale moč za preživetje dan za dnem (M. K., 2019). Skozi pesmi so nacionalno različne ženske premagovale jezikovne in kulturne ovire ter gojile občutek pripadnosti. Glasbeno udejstvovanje jim je pomenilo kljubovanje esesovcem pri načrtnem uničevanju njihove identitete in osebnega dostojanstva. Slovenske ženske so ustanovile tajni zbor Ravensbriške srake (Kljun, 2019). Najverjetneje so jih spominjale tudi na domovino, domače in z umetnostjo prinesle nekaj človeškega dostojanstva kot nasprotje razčlovečenju taborišča. In nacističnim koračnicam, ki so donele iz zvočnikov.

Vokalna skupina Gallina je koncert v okviru projekta izvedla tudi v taborišču, ki je danes muzej in spomenik. *»Tam so še vedno iste stavbe,«* se dogodka spominja umetniška vodja VS Gallina, Ana Erčulj, *»zidovi tovarne so prežeti s trpljenjem, ta prostor je s svojo goloto, praznostjo in brutalnostjo betonskih zidov seveda vplival na našo izvedbo, svoje je dodalo še deževno, mrzlo vreme ... Najbolj so me pretresla drevesa, ki so bila vseh tistih šest let neme priče dogajanja, zdelo se mi je, da nam govorijo, šepetajo vse tiste tragične zgodbe. Ne moreš se izolirati od tega okolja, ko si enkrat tam.«* (Kljun, 2019).

O doživetosti taborišča gotovo najbolj povedno priča izjava Ane Erčulj, ko pravi, da *»so bile v taborišču nastanjene v hišah paznic, ki so ostale skoraj nespremenjene. Marsikateri izvajalki je bilo neprijetno, da je sama stanovala v sobi, zato so si tiste, ki niso mogle spati, hitro našle družabnico. V sobah res ni lahko bivati, duh tistega obdobja je močno prisoten.«* (M. K., 2019).

Ge. Erčulj smo zastavili šest vprašanj, ki so nam koristila pri dodatnem razumevanju in vživljanju v kožo taboriščnic. Kot pri prvem intervjuju vprašanja zastavljamo mi, AE pa so inicialke naše intervjuvanke. Intervju je skupaj z vprašanji zapisan v nadaljevanju.

Intervju:

1. S kakšnim namenom in kdaj je nastala pevska skupina Gallina?

AE: Nastala je iz sebičnih razlogov, 12 let nazaj. Začele smo tri in se želele pridružiti že obstoječi vokalni skupini, a oni so nas zavrnil. Zaradi tega smo ustanovile svojo pevsko skupino. Me tri smo še vedno del tega, na vsaka tri leta pa menjamo dve sopranistki.

2. Ali raje ustvarjate v slovenskem jeziku ali v tujem ter zakaj?

AE: Najraje ustvarjamo v slovenskem jeziku, saj glas tako najbolje zveni.

3. Sodelovale ste tudi pri projektu »Glasba za Ravensbrück«. Kako je potekalo ustvarjanje pesmi za to prireditev?

AE: Povabili so nas štiri ter komponistke, harmonikarico in igralko na citre. Vse smo bile takrat takšnih let kot interniranke. Poiskale smo popevke, ki so jih prepevale, in jih prevedle v slovenski jezik ter napisale spremljavo.

4. Kako ste se počutile v prostorih taborišča?

AE: Stanovale smo v hišah paznic. Najprej smo bivale vsaka v svoji sobi, ampak zaradi groznega občutka in strahu smo se prestavile, tako da smo bile v hiškah po dve.

5. Ali menite, da je prav, da ohranjamo spomine na te trenutke?

AE: Ja, saj moramo videti napake, ki so se dogajale v preteklosti, da jih ne ponovimo danes.

6. Morda poznate kakšno osebo, ki je bila v koncentracijskem taborišču?

AE: Jaz osebno je ne poznam, ampak ena gospa naj bi prišla na naš koncert, vendar je v zadnjem trenutku zbolela in ni mogla priti. Ta gospa je bila tudi v Ravensbrücku. Ko smo izdale CD »Glasba za Ravensbrück«, sem prejela veliko elektronskih sporočil, da so njihovi sorodniki bili v tem taborišču.

Želi si, da bi bilo njeno delo spomenik neverjetnim ženskam, ki so s pesmijo dajale upanje sotrpinkam, kot tudi poklon našemu slovenskemu ljudskemu izročilu, ki je glede

soje harmonske in melodične pestrosti enkratno v svetovnem merilu. Ne enega ne drugega ne smemo pozabiti.

Slika 32: Pevski zbor Galina v koncentracijskem taborišču Ravensbrück

**GLASBA ZA
RAVENSBRÜCK**

Kljun, B. (2019). »Meni se zdi, da prihaja pomlad«. Glasba za Ravensbrück – projekt na pobudo nemškega naročnika izpeljale mlade slovenske ustvarjalke in poustvarjalke. <https://www.nasizbori.si/menise-zdi-da-prihaja-pomlad>

3.3 Anketa in rezultati

3.3.1 Anketni vprašalnik

V anketnem vprašalniku smo zastavili skupno devet vprašanj s podvprašanji, ki se navezujejo na tematiko koncentracijskih taborišč druge svetovne vojne. Le prvo vprašanje se nanaša neposredno na poznavanje obravnavanega literarnega dela (glej priloge).

3.3.2 Rezultati

Skupno smo uspeli zbrati 142 odgovorov. Nekatero hipotezo (gre za hipotezo iz tretjega sklopa, vezane na tretje raziskovalno vprašanje) smo že v uvodnem delu zastavili posebej za učence in starše (vzorca ne delimo po starosti ali spolu, ampak samo po vlogi posameznika kot dela šolske skupnosti), večino pa za vse anketirance skupaj. Odgovore smo pridobili z dvema vprašalnikoma, ki sta vsebinsko enaka, vendar slogovno malce drugačna (bolj vpljudno naslavljanje staršev). Poglavje z rezultati in interpretacija sledi tej logiki.

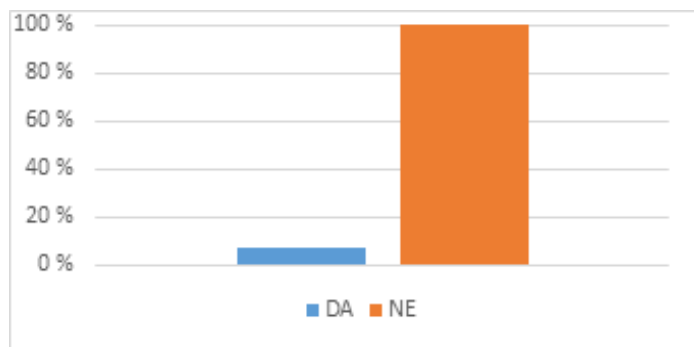
Anketni vprašalnik analiziramo po vseh zastavljenih vprašanjih iz ankete (navedeni zgoraj in v prilogi) na naslednji način:

- ločeno za pod vzorec odrasli (N=86) in pod vzorec učenci (N=56) za vsa vprašanja, posebej je ta analiza pomembna za hipotezi H_{3c} in H_{3d};
- skupaj za anketirance (N=142) za vse ostale hipoteze v tem sklopu, ko smo rezultate po ločenih podatkih združevali in jih komentirali skupaj pri obravnavi v uvodu zastavljenih hipotez.

V nadaljevanju pojasnjujemo tudi morebitne večje razlike v pogostnosti odgovorov pri posameznem vprašanju za pod vzorca.

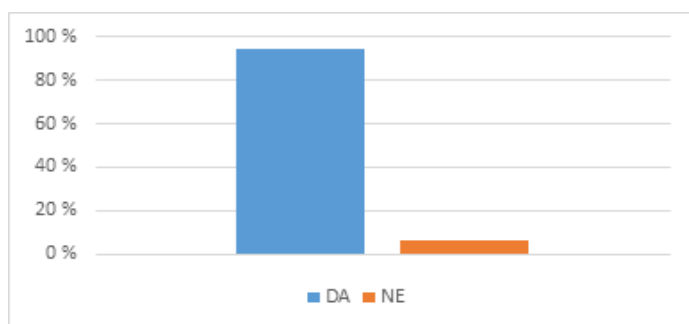
3.3.2.1 Rezultati anketa – starši (N=86)

Graf 1: *Poznate knjigo Dekleta španskega bezga?*

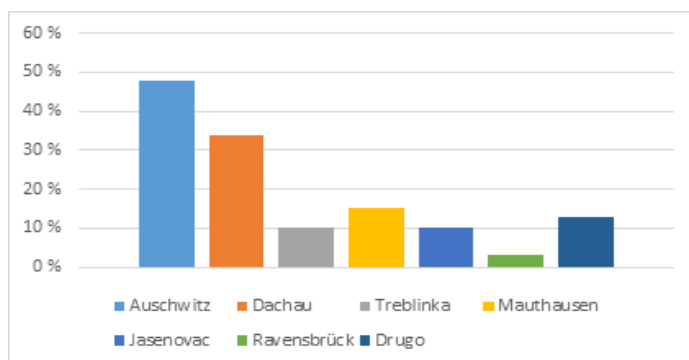
Ugotavljamo, da velika večina, 90 % anketirancev, knjige Dekleta španskega bezga ne pozna. Hipotezo smo sicer zastavili na ta način, pa vendar nas je rezultat malce presenetil, saj je bila, na primer, v obdobju od januarja 2019 do januarja 2024 kot knjiga z letnico izdaje 2018 na 10. mestu najbolj izposojanih knjig v slovenskih knjižnicah (Cobbis.net, b. d. a).

Graf 2: Ali poznate kakšno koncentracijsko taborišče?

Po pričakovanjih večina anketirancev v tem podvzorcu, (94,%), zna naštetati kakšno koncentracijsko taborišče. Podatek pripisujemo dejstvu, da odrasli poznajo koncentracijska taborišča po pripovedovanju sorodnikov ali učenju zgodovinskih dejstev druge svetovne vojne.

Graf 3: Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, naštejte ta koncentracijska taborišča

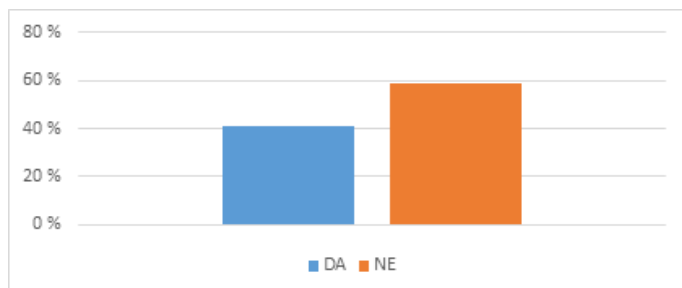

Pri tem vprašanju je bilo možnih več odgovorov, ki so jih anketiranci vpisovali sami. Največji delež (48 %) se nanaša na koncentracijsko taborišče Auschwitz. Po večkrat so imenovali šest taborišč – Auschwitz, Dachau, Treblinka, Mathausen, Jasenovac, Ravensbrück. Kategorija drugo pokriva taborišča, ki so bila omenjena le enkrat (Buchenwald, Bergen – Belsen, Natzweiler – Struthof, Gross – Rossen, Gonars, Rab, Majdanek, Ljubelj). Presenetljivo je, da je bilo omenjenih skupaj kar 13 taborišč smrti. Taborišče Auschwitz je med starši največkrat omenjeno in najbolj prepoznavno najbrž zato, ker obstaja veliko podatkov glede tega taborišča, predvsem zaradi genocida nad Judi, holokavsta.

Tudi mi nismo poznali vseh taborišč, ker smo se v šoli učili le o bolj zloglasnih taboriščih, z ostalimi pa smo se seznanili sedaj, ko smo preverjali, ali vsa navedena

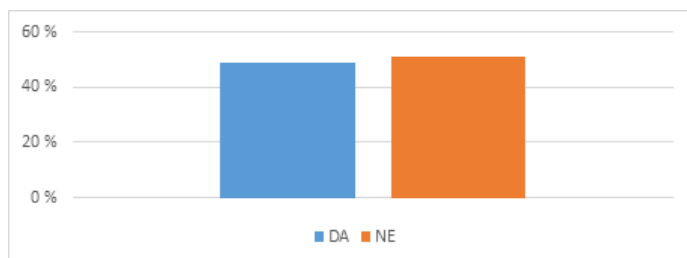
obstajajo. Ravensbrück smo seveda izpostavili, kljub le dvema omembama, saj je tema naše raziskovalne naloge. Ta rezultat je logičen, saj je vprašanje glede taborišč na splošno v anketi navedeno pred vprašanjem o poznavanju Ravensbrücka.

Graf 4: *Ste že slišali za Ravensbrück?*

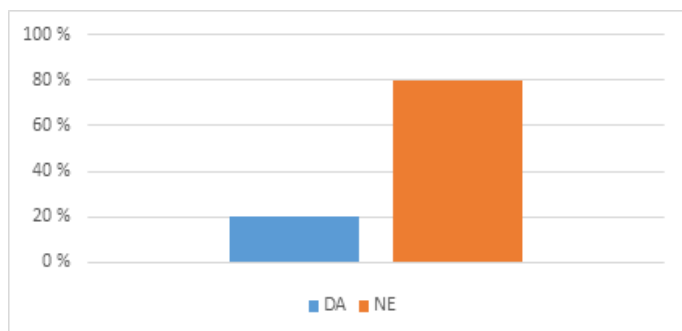
59 % anketirancev koncentracijskega taborišča Ravensbrück ne pozna. Potrjuje se podatek iz literature in pričevanj, da je vodstvo taborišča veliko podatkov in dokumentacije ob koncu vojne uničilo. Koncentracijsko taborišče Ravensbrück je bilo osvobojeno med zadnjimi in je imelo vodstvo taborišča več časa za uničevanje dokazov. Ugotavljamo tudi, da je sedaj po poimenovanju konkretnega taborišča, ki je obravnavano v tej raziskovalni nalogi, le veliko več staršev že slišalo za njega, kot jih je to taborišče navedlo med poznanimi taborišči pri predhodnem vprašanju.

Graf 5: *Veste, da je med 2. svetovno vojno obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske?*

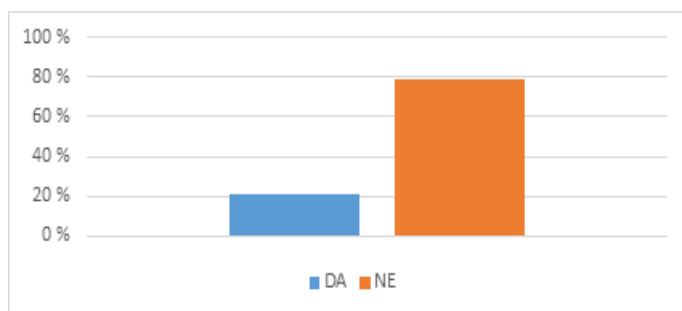
Ugotavljamo, da večina, 51 % anketiranih med starši, ni vedela za koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske, kar potrjuje naša predvidevanja. Kot delni vzrok lahko navedemo nepoznavanje iz prejšnjega vprašanja. Lahko pa take rezultate pogledamo tudi iz zornega kota Auschwitz, ki je med anketiranimi bolj prepoznaven, in je tudi imel ločen ženski del. Seveda to ne zanika dejstva, da je bil Ravensbrück do leta 1942 edino taborišče le za ženske in otroke.

Graf 6: Ali je bil v vaši družini sorodnik, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču?

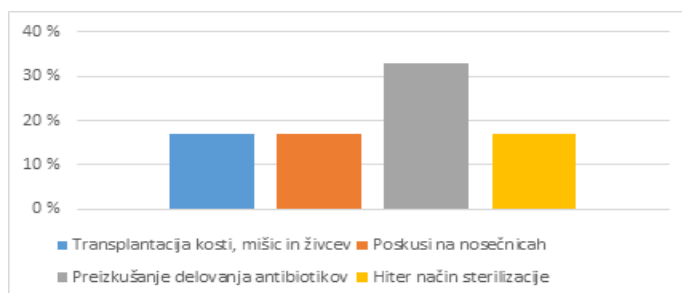
Ugotavljamo, da večina, 80 % anketiranih staršev, nima sorodnikov, ki bi del svojega življenja preživel v koncentracijskem taborišču. Mislili smo, da je večje število družin naše šole, ki je imelo svoje bližnje ali daljne sorodnike, ki so v času druge svetovne vojne preživel v koncentracijskih taboriščih.

Graf 7: Veste, katere poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku?

Po naših pričakovanjih večina, 79 % anketirancev, ne ve, katere poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku.

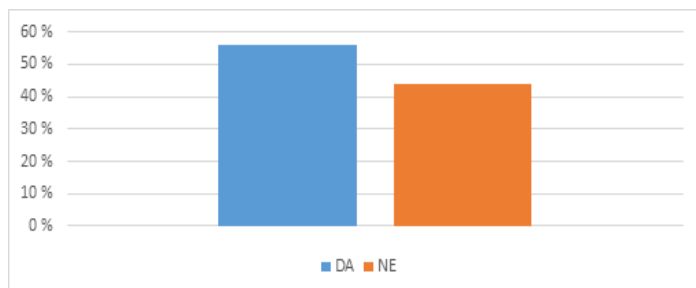
Graf 8: Če ste odgovorili z DA, katere?

Izmed 21 % anketirancev, ki so odgovorili, da poznajo vrsto medicinskih poskusov v tem taborišču, večina, 33 % anketirancev, ve za poskus delovanja antibiotikov. Kljub temu pa ugotavljamo, da veliko anketirancev ne pozna medicinskih poskusov, ki so jih

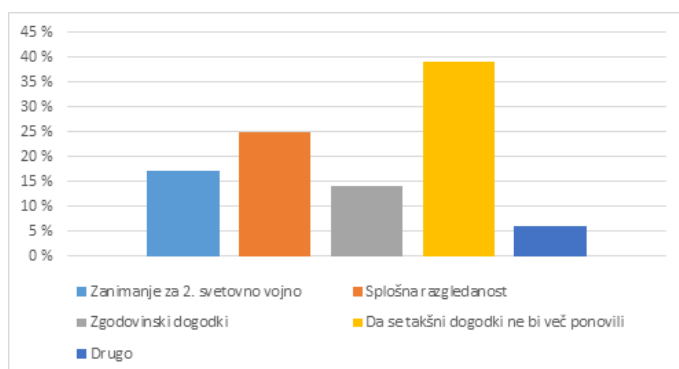
izvajali v Ravensbrücku nad mladimi in zdravimi ženskami. Zato se nam zdi prav, da vrstnike in odrasle seznanimo s kakšnimi nehumanimi metodami so se nacisti znašali nad nebogljenimi ženskami.

Graf 9: *Vas take teme zanimajo?*

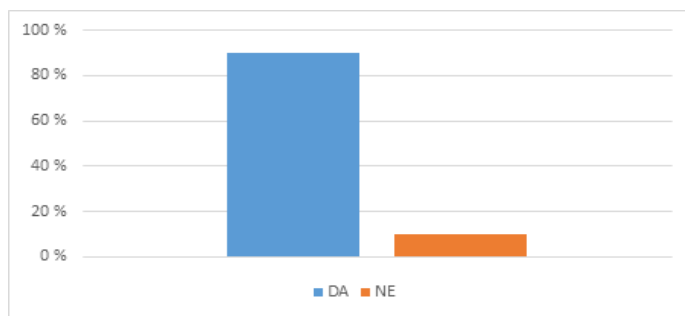
Ugotavljamo, da večino, 57 % anketirancev, teme o 2. svetovni vojni zanimajo.

Graf 10: *Če ste v prejšnjem odgovoru odgovorili z DA, prosim utemeljite!*

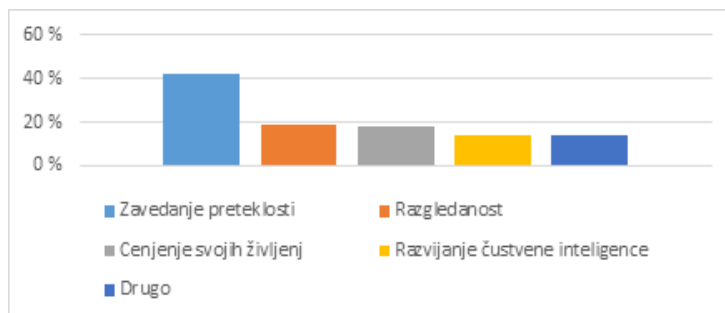
To je bilo vprašanje odprtega tipa, zato smo odgovore klasificirali v pet kategorij, pri čemer v kategorijo drugo sodi le 2 odstotka odgovorov. Ugotavljamo, da več kot tretjina anketirancev teme o 2. svetovni vojni zanimajo zato, da se takšni dogodki ne bi več ponovili. Sledijo motivi splošne razgledanosti, preprosto zanimanje za to tematiko in zanimanje za zgodovino nasploh. Upamo lahko, da so motivi za spremljanje te tematike resnično utemeljeni v želji, da se takšne grozote ne bi več ponovile. To bi nas še posebej razveselilo, saj bi pomenilo, da smo z raziskovanjem tega področja na pravi poti in ozaveščamo ljudi o nesmiselnosti agresije in terorja ter razčlovečenja ljudi v koncentracijskih taboriščih. Bili so samo brezimne številke in brezpravna množica potrošne delovne sile.

Graf 11: *Ali menite, da bi morali te teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti?*

Po naših predvidevanjih večina, 90 % anketirancev, meni, da bi mlajše o teh temah morali poučiti. To mnenje anketiranih močno podpira naše zgornje razmišljanje (glej graf 10 in komentar).

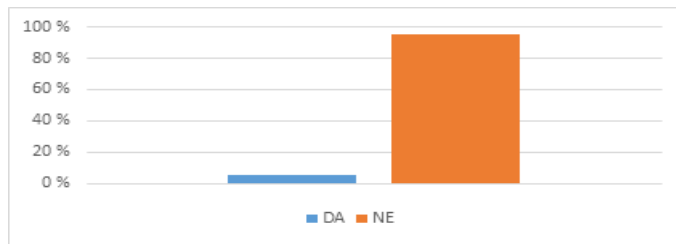
Graf 12: *Glede na odgovor pri prejšnjem vprašanju, napišite zakaj.*

To je bilo vprašanje odprtega tipa, zato smo odgovore klasificirali v pet kategorij. Kot smo predvidevali večina, 42 % anketirancev meni, da bi mlade o takšnih temah morali poučiti, zaradi zavedanja preteklosti, razvijanja sočutja do sočloveka, vrednosti človeškega življenja in nenazadnje predvsem zaradi vrednosti svobode in miru. Avtorji se ne bi mogli bolj strinjati in to je podpora našemu splošnemu cilju raziskovalne naloge, ki govori o ozaveščanju o tematiki.

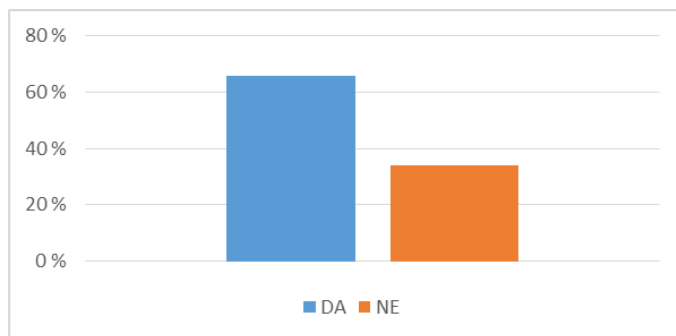
3.3.2.2 Rezultati ankete – učenci (N=56)

Graf 13: *Poznate knjigo Dekleta španskega bezga?*

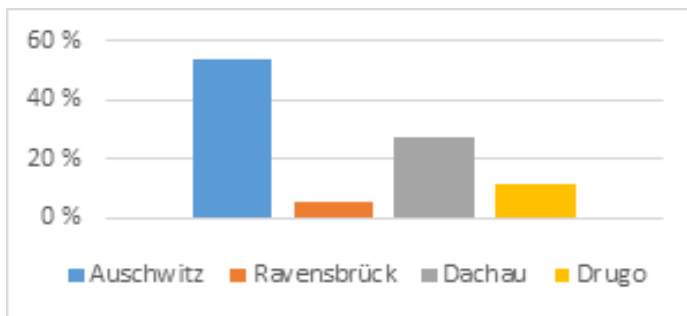
Ugotavljamo, da večina, 95 % anketirancev, ne pozna knjige Dekleta španskega bezga. Tudi nam sta knjigo predlagali v branje mentorici in je pred raziskovanjem nismo poznali.

Graf 14: *Poznate iz učenja zgodovine kakšno koncentracijsko taborišče?*

Ugotavljamo, da večina, 66 % anketirancev, pozna koncentracijska taborišča iz učenja zgodovine. Ta podatek nas razveseljuje, saj lahko predvidevamo, da so vrstniki seznanjeni z razčlovečenjem internirancev in ne vrednostjo človeških življenj v koncentracijskih taboriščih ter se zavedajo moralne, etične, z vidika sprejetih vrednot nesprejemljivosti dejanj nacistov in vseh, tudi današnjih povzročiteljev groženj človeštvu.

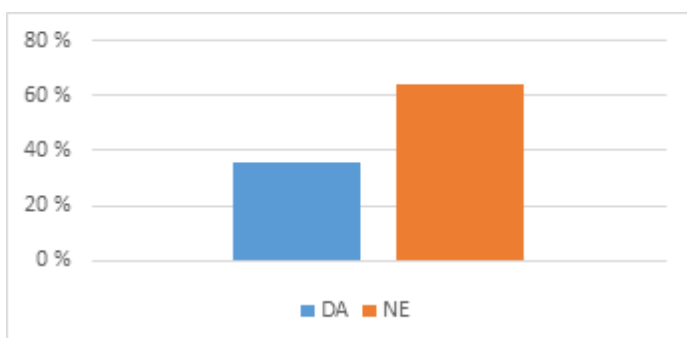
Graf 15: Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, naštejite ta koncentracijska taborišča

Pri tem vprašanju je bilo možnih več odgovorov. Pričakovano večina, 54 % anketirancev, pozna koncentracijsko taborišče Auschwitz. Iz odgovora lahko sklepamo, da zgodovinski učbeniki omenjajo predvsem koncentracijski taborišči Auschwitz in Dachau, kjer je bilo ubitih veliko Judov. Vsebinsko je poudarek na holokavstu, manj pa se govori o genocidih nad ostalimi, na primer Romi, ter za naciste nezaželenimi družbenimi skupinami in posamezniki. Te skupine omenimo tudi v poglavju o taborišču (glej podpoglavje 2. 3).

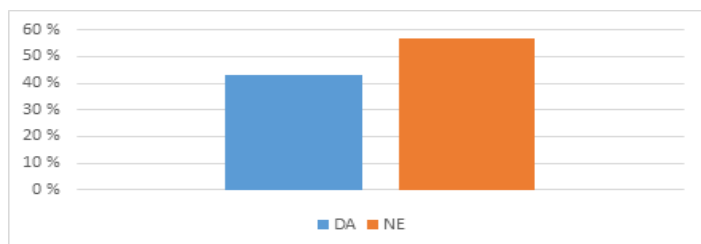
Skupno je bilo omenjenih 7 taborišč. V primerjavi s podvzorcem staršev so učenci torej navedli manj taborišč, dodali pa so Sobibor in Belzec, s katerimi smo se prvič seznanili tudi mi. Ravensbrück sta navedla dva učenca. Razlog je najverjetneje enak kot pri starših, vprašanje glede taborišč na splošno je v anketi navedeno pred vprašanjem o poznavanju Ravensbrücka. To seveda kaže na zelo nizko zavedanje o obstoju tega taborišča v obeh podvzorcih.

Graf 16: Ste že slišali za Ravensbrück?

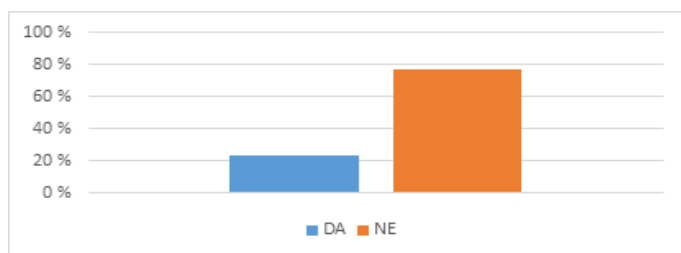
Slabi dve tretjini, 64 % anketirancev, ne pozna koncentracijskega taborišča Ravensbrück. Odgovor nas je pravzaprav presenetil, saj nismo pričakovali, da je skoraj 40 % učencev že slišalo za to taborišče.

Graf 17: *Veste, da je med 2. svetovno vojno obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske?*

Dobra polovica, 57 % anketirancev, ne ve, da je med vojno obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske. Odgovor se navezuje na prejšnje vprašanje, zato je približna pokritost odstotkov pritrdilnih odgovorov logična, čeprav pa ni nujna ta povezava med vrstniki, 40 %, ki so že slišali za Ravensbrück in vedo, da je bil Ravensbrück koncentracijsko taborišče za ženske, 43 %.

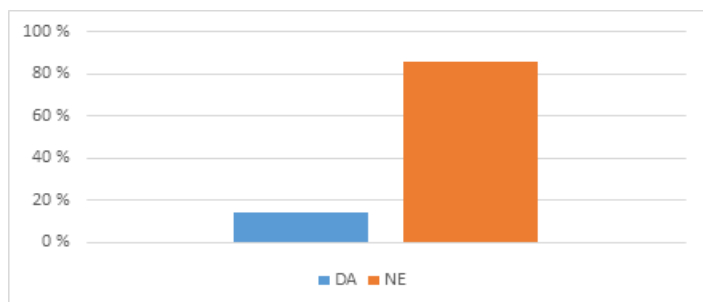
Graf 18: *Ali je bil v vaši družini sorodnik, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču?*

Ugotavljamo, da sorodniki večine, 77 % anketirancev, del svojih življenj niso preživel v koncentracijskem taborišču. V tem odgovoru smo pričakovali večji odstotek, saj smo predvidevali, da je v slovenskih družinah več prednikov, ki so preživel čas v koncentracijskih taboriščih.

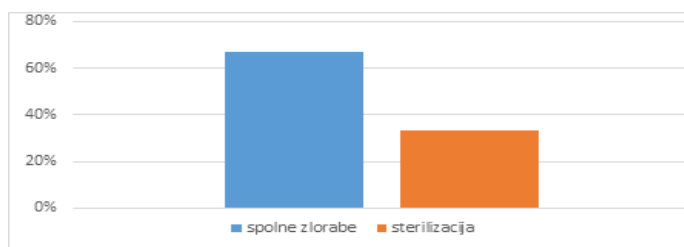
Pogostnost negativnega odgovora je podobna tudi v podzorcju za odrasle, in sicer je med njimi 80 % odgovorilo, da v njihovi družini nimajo sorodnika, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču. Razlaga je logična, saj so sorodniki staršev tudi sorodniki učencev in verjetnost, da gre za iste družine, je visoka.

Graf 19: Veste, katere poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku?

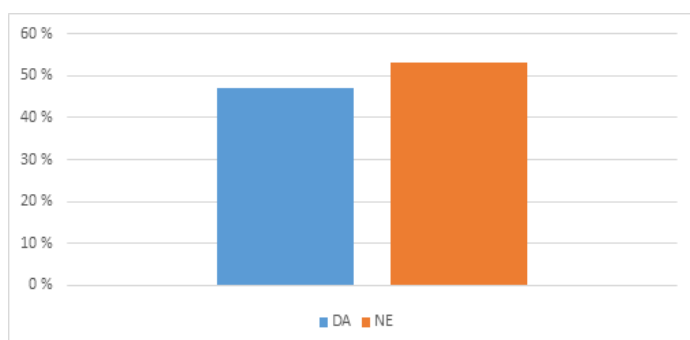
Pričakovano večina, 86 % anketirancev, ne ve, katere poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku.

Graf 20: Če ste odgovorili z DA, katere?

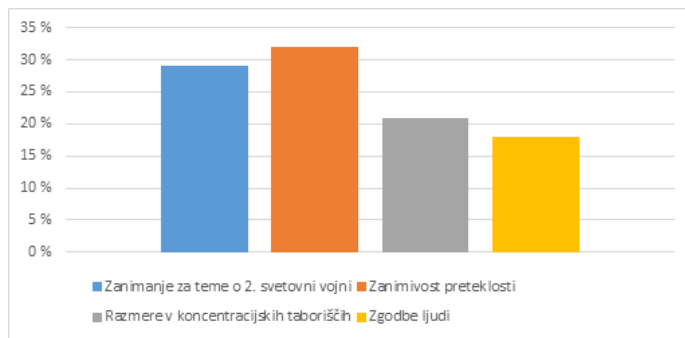
Med 14 %, ki so odgovorili pritrdilno, da poznajo poskuse iz Ravensbrücka, 67 % anketirancev meni, da so mlade ženske spolno zlorabljali. Iz odgovorov je razvidno, da vrstniki sicer poznajo Ravensbrück, vendar ne vedo oziroma ne poznajo medicinskih poskusov, ki so jih zdravniki izvajali nad mladimi in zdravimi ženskami. Vrste poskusov navajamo v poglavju o taborišču (glej poglavje 2.4)

Graf 21: Vas take teme zanimajo?

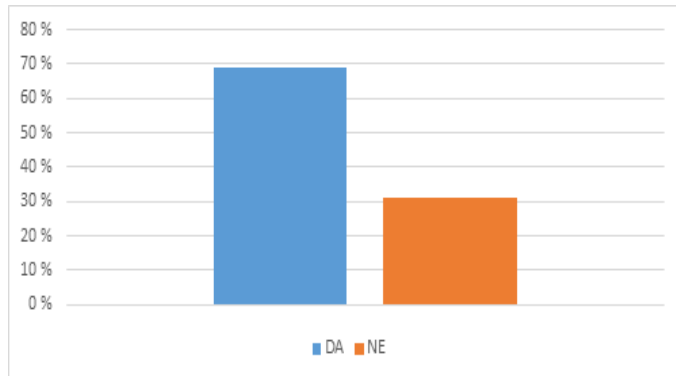
Ugotavljamo, da dobra polovica anketirancev pove, da jih teme taborišč ne zanimajo, skoraj polovico pa zanimajo. To precejšno uravnoteženost odgovorov lahko pripišemo dejstvu, da učenci osmih razredov še niso obravnavali tega obdobja zgodovine.

Graf 22: Če ste v prejšnjem odgovoru odgovorili z DA, prosim utemeljite!

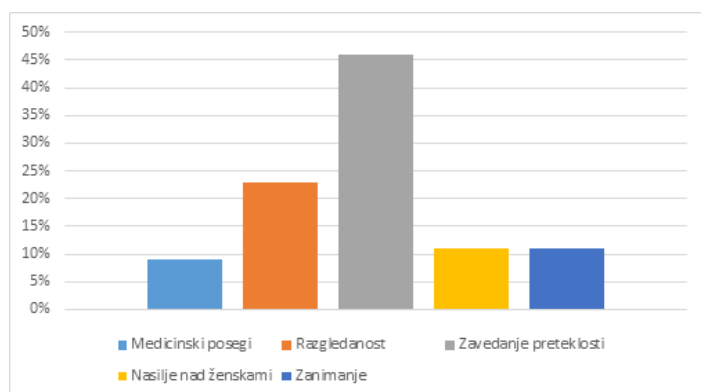
To je bilo vprašanje odprtega tipa, zato smo odgovore klasificirali v štiri kategorije. Slaba tretjina anketirancev navede, da jih zanimajo zanimivosti iz preteklosti, malce nižji odstotek pa kar nekako skopira prejšnje vprašanje in še enkrat ponovijo, da jih teme zanimajo. Nadalje ugotavljamo, da učenci, ki jih teme o obdobju druge svetovne vojne zanimajo, želijo izvedeti, kako so ljudje te grozote preživel in slišati zgodbe teh ljudi. Menimo, da bodo bralci naše raziskovalne naloge dobili vpogled v vsaj delček zgodb tega obdobja na preprost, verodostojen, zanimiv ter večplasten način.

Graf 23: Ali menite, da bi morali te teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti?

Podatek v grafu nam nakazuje, da si mladi želijo biti seznanjeni s tem obdobjem zgodovine. Odgovor je spodbuden in nakazuje, da je potrebno v učni načrt zgodovine vključiti teme, ki obravnavajo trpljenje ljudi in hkrati opozarjajo na izjemno povezanost in domoljubje ter sočutje in pomoč sočloveku v najhujših pogojih življenja. Teme druge svetovne vojne so sicer obravnavane pri več predmetih in osvetljujejo problematiko in tematiko z več zornih kotov.

Graf 24: Glede na odgovor pri prejšnjem vprašanju, napišite zakaj.

Pričakovano večina, 46 % anketirancev, meni, da je z mladimi potrebno spregovoriti o drugi svetovni vojni in trpljenju v koncentracijskih taboriščih, predvsem zaradi zavedanja preteklosti in sporočila, da se to nikoli več ne ponovi. Dobrih 10 % pa izpostavi še nasilje nad ženskami, ki je tudi v sodobnih družbah pereč problem. Veseli nas, da slabih 25 % želi biti razgledanih, vendar menimo, da je potrebno ta motiv nadgraditi še s sočutnostjo in ozaveščenostjo v tej temi.

3.3.3 Razprava in interpretacija pridobljenih rezultatov za taborišče Ravensbrück

Iz anketnega vprašalnika smo pridobili veliko uporabnih informacij. Tako učenci kot odrasli večinoma ne poznajo ženskega koncentracijskega taborišča Ravensbrück. S proučevanjem literature smo se seznanili, da je bil Ravensbrück manj znan in manj raziskovan, kar je omogočalo nacistom lažje delovanje in zatiranje žensk. Veliko dokazov so imeli možnost pred osvoboditvijo taborišča skriti. Danes je na razpolago kar nekaj literature in pričevanj nekdanjih zapornic iz celotne Evrope. Tudi slovenske nekdanje zapornice, med njimi kar nekaj književnic, so svoje spomine strnile v različnih delih in kolumnah. Prav tako o Ravensbrücku ohranjajo spomin njihovi potomci.

Ugotovili smo, da večina anketirancev ne pozna medicinskih poskusov, ki so jih izvajali nacistični zdravniki nad ženskami v Ravensbrücku, kar prikazuje graf, vezan na to vprašanje, pri obeh podvzorcih. Kot smo lahko razbrali iz intervjuja in prebiranja literature, nekdanje zapornice dolgo časa niso želele spregovoriti in se spominjati dogodkov in grozodejstev, ki so jih preživljale v času, ko so bile internirane v Ravensbrück. Iz anketnega vprašalnika smo tako pri odraslih kot pri učencih ugotovili, kar prikazujeta grafa 11, da si želijo slišati in se podučiti o trpljenju ljudi v koncentracijskih taboriščih, saj se le opremljeni s tovrstnimi znanji lahko upirajo nasilju,

ki je v našem, sodobnem svetu vse pogostejše in kruto. Tudi sedaj je veliko vojn in veliko ljudi trpi. Pomembno je, da si pridobimo znanja iz preteklosti, da se opremimo z vedenji in znanji, da se to več ne ponovi ne v sedanosti in ne v prihodnosti.

Vsi, ki si želimo miru in pozitivnih življenjskih preizkušenj, se čutimo dolžne, da opozarjamo in ozaveščamo vrstnike in opozarjamo odrasle, da se ta kruta zgodovine več ne ponovi.

Iz prebranih pričevanj in intervjujev smo se veliko naučili o pomembnih vrednotah in gradnikih slovenskih zapornic koncentracijskega taborišča Ravensbrück. Med njimi se je razvil vzajemni, kolektivni duh medsebojne pomoči in veliko domoljubje in zavest.

Naša naloga in naloga družbe je, da z zanimanjem prisluhnemo preživelim taboriščnicam in njihovim spominom, saj lahko le tako preprečimo nova trpljenja in nepoštenost do določene skupine ljudi.

4 ANALIZA HIPOTEZ

Hipoteze analiziramo po vsebinskih sklopih in v vrstnem redu, kot smo jih predstavili v uvodu:

1. H_{1a}: Izbrani prostor in čas dogajanja v izbranem literarnem delu ustrezata zgodovinskim dejstvom.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj je dogajanje časovno umeščeno v drugo svetovno vojno in je tako čas zgodovinsko preverljiv. Prav tako je v tem času v Nemčiji delovalo koncentracijsko taborišče za ženske Ravensbrück. Tudi to dejstvo je zgodovinsko izpričano.

2. H_{1b}: Glavne osebe iz literarnega dela so zgodovinske osebe.

Hipotezo lahko **DELNO POTRDIMO**, saj sta dve glavni osebi iz literarnega dela zgodovinsko potrjeni osebnosti in jih v nalogi opišemo s pomočjo zgodovinskih dejstev. To so dobrotnica Caroline Ferriday in zdravnica Herta Oberheuser. Kasia Kuzmerick, mlada poljska taboriščnica, pa se je izkazalo, da je navdihnjena s štirimi zgodovinskimi osebnostmi. To so Janina in Krystyna Iwańska, Krystyna Czyż in Wanda Wojtasik. Paznice in ostale taboriščnice, obraz paznic v raziskovalni nalogi nosi Dorothea Binz, taboriščnic pa internirane Slovenke, ki so v knjigi anonimizirane in jih skozi resnične osebe dokončno oblikujemo in preučimo mi.

3. H_{1c}: V taborišču Ravensbrück so opravljali okrutne medicinske poskuse.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj smo v teoretičnem delu celotno poglavje (glej podpoglavje 2. 4) namenili tej tematiki in poiskali zgodovinska dejstva, ki to potrjujejo.

4. H_{2a}: V Sloveniji obstaja organizacija, ki se ukvarja z ohranjanjem spomina in ozaveščanjem v zvezi s koncentracijskim taboriščem Ravensbrück.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj smo v raziskovalnem delu opravili intervju s predstavnikom organizacije, ki ohranja živ spomin na taborišče in ozavešča o grozotah, ki so se tam dogajale. Matjaž Špat je predsednik taboriščnega odbora Ravensbrück, ki deluje pri Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Gospod Špat je tudi sin ene izmed taboriščnic in ima torej zelo osebno odnos do

tega obdobja in trpljenja. Torej taka organizacija pri nas obstaja in je ustanovljena konkretno za Ravensbrück.

Ana Erčulj je umetniška vodja VS Gallina in s projektom »Glasba za Ravensbrück« in v svojem osnovnem namenu skrbi za spomin in ozaveščanje o grozotah taborišča, saj je zbor pri tem projektu izbral pesmi, ki so jih peele slovenske taboriščnice, da bi bilo življenje tam znosnejše, da bi bile ljudje in ne razčlovečena masa. Zbor je med drugim gostoval tudi v taborišču muzeju, gospa Erčulj pa je kljub časovni razdalji zaznala grozote, ki so se tam dogajale.

5. H_{3a}: Anketiranci ne vedo, da je obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile le ženske.

Hipotezo lahko **DELNO POTRDIMO**, saj so učenci v 57 % in odrasli v 51 %, torej v večini, na vprašanje odgovorili z ne. Popolno nepoznavanje bi potrdili, če bi nikalno odgovorilo 100 % anketiranih.

6. H_{3b}: Med anketiranci je najbolj prepoznavno taborišče Auschwitz.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj 72 anketirancev, kar znaša 50 % celotnega vzorca, Auschwitz navede taborišči, ki so jim najbolj znana, in to je najvišje število odgovorov, ki so jih dodelili lastno navedenim taboriščem, in med vsemi omenjenimi predstavlja najvišji delež. Če ogledamo podvzorca, pa so učenci v 54 % in odrasli v 48 % navedli, da poznajo Auschwitz.

7. H_{3c}: Večina učencev pozna vsaj eno od koncentracijskih taborišč.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj je 66 % učencev odgovorilo, da poznajo katerega od koncentracijskih taborišč.

8. H_{3d}: Več staršev v % kot učencev pozna vsaj eno od koncentracijskih taborišč.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj le 6 % staršev ne pozna nobenega koncentracijskega taborišča. Torej velika večina katerega od njih pozna in to je v odstotkih za 28 odstotnih točk več kot pri učencih.

9. H_{3e}: Nihče od anketiranih ne pozna knjige Dekleta španskega bezga.

Hipotezo **OVRŽEMO**, saj ugotavljamo, da sicer skupno od 142 anketirancev kar slabih 92 % knjige ne pozna. To je velika večina staršev (90 %) in otrok (95 %). Kot smo že omenili nas je rezultat v podvzorcu staršev presenetil, saj je bila to ena najbolj izposojanih in torej branih knjig v zadnjem obdobju v Sloveniji (Cobbis.net, b. d. a). Pri učencih pa zaradi dejstva, da gre za roman za odrasle, rezultat ni presenetljiv. 8 % anketiranih knjigo pozna, torej ne gre za popolno nepoznavanje tega dela.

10. H_{3f}: Več kot polovico anketirancev zanima tematika koncentracijskih taborišč.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj je le 53 % vseh anketiranih odgovorilo, torej več kot polovica, da jih ta tematika zanima. Malce več, 57 % med starši, in malce manj, 49 % med učenci.

11. H_{3g}: Večina anketiranih ni seznanjena z medicinskimi poskusi v taborišču Ravensbrück.

Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj so učenci v 84 % odgovorili, da ne vedo, kakšne poskuse so izvajali nad taboriščnicami, isto pa so starši odgovorili v 79 %. To v skupnem vzorcu znaša slabih 81 %, kar je 115 od 142 anketirancev.

12. H_{3h}: Vsaj tretjina anketirancev je imela v družini sorodnika, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču

Hipotezo **OVRŽEMO**, saj ugotavljamo, da sorodniki večine učencev (77 %) in večine staršev (80 %) del svojih življenj niso preživel v koncentracijskem taborišču. Odgovora se v obeh podvzorcih približno pokrivata, kar glede na sorodstvene vezi med anketiranimi ni nič nenavadnega.

13. H_{3i}: Večina anketirancev meni, da bi morali takšne teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti.

Vprašanje se po sosledju vprašanj v anketi nanaša na teme koncentracijskih taborišč in potrebo po omenjanju in poučevanju mlajših. Hipotezo lahko **POTRDIMO**, saj je 69 % učencev in kar 90 % odraslih mnenja, da bi se takšne teme morale omenjati večkrat. Razlike v deležih nastanejo po našem mnenju zato, ker so učenci morali odgovarjati sami zase in te vsebine niso v središču interesa pri vseh. Starši, ki pa gledajo z vidika vzgoje, so z visoko večino pritrdilnih odgovorov izkazali potrebo po izpostavljanju te teme. Kar je pravilno za vzgojo in osveščanje bodočih generacij.

5 POZITIVNI UČINKI NALOGE

5.1 Nova znanja in spoznanja

Med obsežnim raziskovanjem, ki smo ga opravili, smo prišli do številnih novih znanj in spoznanj. Zato je delo v tem raziskovalnem projektu avtoricam razširilo znanje na področju metod raziskovalnega dela in zgodovine tega obdobja in taborišča Ravensbrück, pripomoglo k splošni razgledanosti, predvsem pa omogočilo globlji vpogled v tematiko.

5.1.1 Nova znanja

Nova znanja smo pridobili predvsem na področju metodologije poteka raziskovalnega dela. Od opredeljevanja problema, raziskovalnih vprašanj, hipotez, pa do analize podatkov in opredeljevanja do hipotez.

V teoretičnem delu raziskave smo se soočili z zgodovinsko metodo študija literature, pri kateri smo uporabili materialne, pisne, sekundarne pisne vire ter slikovne vire. Primerjali smo leposlovni roman z zgodovinsko tematiko z realnimi zgodovinsko izpričanimi osebami in podatki. Ob tem smo se naučili presojeti, koliko se literarno delo resnično naslanja na zgodovinska dejstva. Ob opisanih osebah iz leposlovnega romana smo podrobneje dodali opis taborišča in razmer, s katerimi so se soočale taboriščnice. S pomočjo intervjujev, sledenja literaturi in drugim virom smo se seznanili z imeni številnih mladih Slovenk, ki so žrtvovale svojo mladost kot zapornice Ravensbrücka.

V raziskovalnem delu smo se opolnomočili s tremi metodami raziskovanja. Izvedli smo anketo, se seznanili s terenskim delom in izvedli dva intervjuja. Za vsako od metod smo seveda potrebovali priprave. Tudi to je nov vpogled v način raziskovanja izbrane teme. S podrobno analizo z različnimi metodami pridobljenih podatkov smo prišli do pomembnih rezultatov za razvoj in zaključek naše raziskave. V razpravi smo interpretirali pridobljene rezultate. V zaključku smo analizirali hipoteze, ki smo si jih zastavili na začetku raziskave.

Prav tako smo z raziskovanjem in pisanjem te naloge prišli do veliko zgodovinskih podatkov, vezanih na izbrano temo in s tem poglobili poznavanje in razumevanje tega obdobja svetovne in slovenske zgodovine.

5.1.2 Nova spoznanja

Spoznali smo, da je globlji vpogled v tematiko še okrepil naše zavedanje o potrebi po spominjanju in ozaveščanju kot dela graditve kolektivnega spomina. Grozote taborišča Ravensbrück ne smejo iti v pozabo, prav tako ne širši vsebinski okvir druge svetovne vojne.

Gre za pomembno spoznanje ponovnega obujanja temeljnih človeških vrednot, ki so povezovale vse te ženske v taborišču, da so lahko preživele nečloveške grozote, ponižanje in razčlovečenost. To so solidarnost, medčloveška pomoč, domoljubje in sočutje. *»Mlade generacije morajo vedeti, da je Slovincem grozil izbris, da smo se uprli in osvobodili, zato imamo danes svojo državo,«* je prepričan Matjaž Špat (STA, 2023).

Spoznali smo tudi, da lahko med obravnavano tematiko in današnjim časom potegnemo mnoge vzporednice. Kot da bi se zgodovina ponavljala – še danes, tudi v naši bližini potekajo vojne, ljudje so begunci pred grozotami vojne, izvajajo se genocidi nad določenimi skupinami ljudi in govori se celo o tretji svetovni vojni.

Ali se res nismo nič naučili ali so grozote vojn pozabljene? V Nemčiji se spet krepi skrajno desna politična stranka Alternativa za Nemčijo. Ker močno spominja na dvajseta leta prejšnjega stoletja, ko je na oblast prišel glavni kreator grozot druge svetovne vojne Hitler, protestirajoči, tudi z napisi proti nacistom, ravnajo družbeno odgovorno. Preprečiti želijo politični vzpon te stranke in v teh čudnih časih ponovitve negativne zgodovinske zgodbe Nemčije. Če zločin le tiho opazujemo, smo namreč krivi kot zločinci. To pa ni osamljen primer. Vojna in potencialna vojna žarišča so povsod okrog nas.

Pomembno spoznanje je, da so preživele taboriščnice žive priče dogajanju, po njihovem času pa moramo mlajše generacije njihovo besedo prenašati na naslednje rodove v spomin in opomin na dogodke v nacističnih delovnih in taboriščnih smrti.

Treba je gojiti domoljubje in v tem okviru spoštovati domovino in sočloveka. Teh tematik je naših šolskih učnih načrtih premalo.

Spoznali smo, da lahko literarno delo prav tako ozavešča o resničnih problemih in sproža razprave na določeno temo.

5.2 Predlogi za nadaljnje aktivnosti

V okviru tega poglavja podajamo dvoje – aktivnosti nadaljnega raziskovanja in aktivnosti ozaveščanja.

Pričnemo z novimi možnimi smermi raziskovanja tematike, ko gre za poglobljanje in širjenje znanja. Zapišemo naziv predloga področja in kratek opis.

Razpredelnica 1: Aktivnosti raziskovanja

PREDLOG	KRATEK OPIS
Raziskovanje dela taborišča Ravensbrück, imenovanega Uckermark kot edinega koncentracijskega taborišča za mladino	To je del koncentracijskega taborišča Ravensbrück, ki je bil namenjen izključno dekletom in mladim ženskam, starim od 16 do 21 let. Jetnice so bile, tako kot drugod v taboriščih, izpostavljene zlorabi, kaznovanju, lakoti ter žrtvovane v »izobraževalne in raziskovalne« namene nacistične znanosti. V njem naj bi bilo zaprtih 1180 mladih žensk.
Nadaljnje raziskovanje tematike – primerjava z ženskim delom koncentracijskega taborišča Auschwitz	Zanimiva bi bila primerjava ženskega dela koncentracijskega taborišča Auschwitz z dognanji naše raziskovalne naloge. Kot smo videli, je med osmošolci in devetošolci najbolj prepoznavno prav to taborišče.

Oblikovali smo tudi predloge aktivnosti za ozaveščanje različnih deležnikov OŠ Janka Padežnika na področju koncentracijskih taborišč in konkretno taborišča Ravensbrück. Gre za širjenje tematike zavedanja o preteklosti kot opomin nedopustnosti takih dogodkov v sedanjosti in prihodnosti. V ospredju je seveda mlajša generacija. Zapišemo naziv predloga področja in kratek opis.

Razpredelnica 2: Aktivnosti ozaveščanja

PREDLOG	KRATEK OPIS
Priprava učne ure za sošolce	Pri zgodovini je v učnem načrtu obravnavan sklop druge svetovne vojne. Za popestritev in v želji po zavedanju pomembnosti tematike med vrstniki bi v dogovoru z učiteljico pripravili učno uro za devetošolce z vsebino in dognanji iz naše raziskovalne naloge.
Priprava tematske filmske urice z razpravo pred in po filmu za sošolce	Pripravili bi vsebinski uvod, se o temi pogovorili z učiteljico zgodovine in pedagoginjo in si pripravljene, podučeni o temi in posledicah, ogledali film na to temo. Film bi izbrali v dogovoru z učiteljico zgodovine. Po ogledu bi sledila debata in podprto izpostavljanje vzporednic z aktualnimi dogodki. Tako bi sošolci še dodatno uvideli in se zavedali, da se okrog nas dogajajo resne stvari in da je potrebno to v prihodnosti preprečiti.
Učencem druge in tretje triade bi predstavili vsebino in rezultate naloge	Na tak način lahko dosežemo splošne cilje in vrednote naše raziskovalne naloge, saj učenci na zanimiv način prepoznajo obdobje in grozote koncentracijskih taborišč. Vsebino bi s pomočjo učiteljev prilagodili njihovem starostnemu obdobju.
Razstava obrazov taborišča Ravensbrück na galeriji šole	S šolsko vodjo razstav na galeriji bi se dogovorili za razstavo obrazov tega taborišča, ki smo jih predstavili v naši raziskovalni nalogi, s posebnim poudarkom na zavednih Slovenkah, ki so preživele del svojega življenja v Ravensbrücku. Pod vsakim obrazom bi napisali, kaj ta oseba predstavlja, kaj je počela in kakšen vpliv je imela v zgodovini. Če bi učenci te obraze videli, bi se zavedali, da so te osebe dejansko živele. Tako bi lažje dojeli, da so bila taborišča resnična in da je bila druga vojna tudi v Sloveniji še kako prisotna. To je za našo šolo, ki nosi ime narodnega heroja Janka Padežnika, še posebej pomembno. Lahko bi jo organizirali na dan osvoboditve tega taborišča

Opomba: tabela se nadaljuje na naslednji strani.

PREDLOG	KRATEK OPIS
Objava vsebine in rezultatov naše raziskovalne naloge	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Članek o rezultatih ankete naše raziskovalne naloge</i> Anketo raziskovalne naloge smo opravili med učenci in starši naše šole. Zanimivo se nam zdi, da bi predstavili rezultate ankete v šolskem časopisu, saj bi s tem anketiranci dobili povratno informacijo o svojem izpolnjevanju in poznavanju tematike. – <i>Krajša elektronska izdaja raziskovalne naloge</i> Poudarek na teoretičnem delu naloge. – <i>Članek v glasilu mestne četrti Studenci</i> Poudarek na teoretičnem delu naloge.
Ekskurzija devetošolcev v taborišče	Druga svetovna vojna je kar obsežen sklop pri predmetu zgodovina v devetem razredu osnovne šole. Vodstvu šole bi predlagale morebiten ogled taborišča, saj gre ob tem za dragoceno osebno izkušnjo in soočenje za vsakega posameznika.
Seznam knjig o tematici druge svetovne vojne in taborišč	Knjižničarko bomo prosili za pomoč pri iskanju gradiva na temo druge svetovne vojne in taborišč v naši šolski knjižnici. Cilj je oblikovanje seznama, ki bi ga izobesili na vidno mesto v knjižnici, ki bi po razredih oziroma triadah razvrščal tovrstno gradivo. Tako bi izpolnili dva cilja. Cilj iz naloge glede ozaveščanja in pomembnosti obravnavane teme zaradi posebnega seznama na vidnem mestu v knjižnici in splošni izobraževalni cilj spodbujanja ter izboljševanja bralne kulture učencev naše šole.
Predstavitev raziskovalne naloge na šolski skupnosti učencev šole	Skupnost učencev naše šole razpravlja na svojih srečanjih o dogodkih, vezanih na klimo šole, vzgojno in učno problematiko, obravnava aktualne dogodke v lokalni skupnosti in širše. Za nas bi bila izjemna priložnost predstaviti vsebino naše naloge mladim po vseh razredih in s tem širiti dognanja naloge in vrednote, ki jih zagovarjamo v nalogi.

Opomba: tabela se nadaljuje na naslednji strani.

PREDLOG	KRATEK OPIS
Predstavitev raziskovalne naloge na Svetu staršev naše šole	Svet staršev se na naši šoli srečuje mesečno. Na srečanjih med drugim obravnavajo klimo na šoli, učno in vzgojno uspešnost učencev, dosežke posameznih oddelkov in učencev. Predsednika Sveta staršev bomo prosili za predstavitev raziskovalnih nalog in inovacijskih predlogov, ki so jih učenci pripravili v tem šolskem letu. Gre za doseganje cilja osveščanje.

5.3 Družbena odgovornost in napredek

Družbeno odgovornost nas mladih vidimo predvsem v razmišljanju mlajših generacij. Gre za vrednote, ki jih moramo obujati in nenehno razvijati pri mladi generaciji, predvsem danes in v prihodnosti, ko svet postaja vse bolj nemiren in krut. Gre za vrednote tovarištva, domoljubja, medsebojne pomoči, skrbi za sočloveka, solidarnosti. To so sporočila, ki jih danes v potrošniški družbi vse bolj zanemarjamo, pa čeprav so nas to učile že naše babice, prababice. Vrednote namreč niso naprodaj, ampak jih lahko delimo s sočlovekom. Družbeno odgovorno dejanje je torej že izbor teme, z izvedbo ankete med učenci in starši pa smo vzpodbudili najmanj razmišljanje o tej tematiki, če ne celo spremembe odnosa do te teme.

Ker se rasizem in ksenofobija znova prebujata, želimo, da ljudje ne pozabijo, do česa lahko pripeljeta in kakšna množična pobijanja so se dogajala v koncentracijskih taboriščih. Problem genocida je na žalost univerzalen, tako časovno gledano kot tudi z vidika, da lahko zadene slehernega med nami. S tem ko pokažemo na taborišče Ravensbrück in njegove grozote, spodbujamo danes razmislek, kakšni smo lahko kot ljudje. Toda ljudje smo lahko tudi prijazni drug do drugega. Med vojno so se nekateri prijazni ljudje spremenili v morilce, čeprav morda tega niso zares hoteli. Podobni mehanizmi se lahko vedno znova zaženejo, če nismo dovolj pozorni na dogajanje okoli nas. Tudi iz tega vidika je naša raziskovalna naloga in iz nje izhajajoče aktivnosti družbeno odgovorna.

6 ZAKLJUČEK

»Tovarišica, ko boš trudna, se okleni naših rok in pusti, da te nesemo. In vedi, samo še malo in dolga pot bo pri kraju,« je zapisala neka jetnica v Ravensbrücku, ko čas ni bil naklonjen poeziji (Dolenjski list, 1963).

Veliko Slovenk, naših babic, prababic, drugih sorodnic, različnih poklicev je preživelo ali žrtvovalo življenje v peklu Ravensbrücka. Kljub težkim, nehumanim in ponižujočim dejanjem jih je družila kulturna zavest, kolektivno zavedanje pripadnosti, neizmerno sočutje in slovenska pesem. Tisti čas je mimo, a vendar bodo ljudje še vedno hodili v Ravensbrück, morda še takrat, ko ne bo živa več nobena taboriščnica. Že zdaj jih ni več veliko. Morda bodo besede taboriščnic res zamrle in zvenijo starinsko, a Ravensbrück bo ostal. Tudi če ga porušijo do temeljev. Ostal bo v zavesti ljudi, kolektivnem spominu, in naša naloga je, da ga negujemo in prenašamo tako drug drugemu, kot tistim, ki prihajajo za nami.

V naši raziskovalni nalogi je bilo vodilo prikazati nekaj obrazov, ki so zaznamovali koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Vsak obraz nam je pripovedoval svojo zgodbo. Vse obraze povezuje predanost, vztrajnost, trma in boj za preživetje. Vendar si v marsičem nasprotujejo. Nekatere obraze je zaznamovala krutost, uničevalnost, zatiranje, mučenje in nespoštovanje človekove dostojanstvenosti. Spet druge obraze povezuje spoštovanje, človekoljubnost, skrb, sočutje in neizmerna pomoč sočloveku. Podobni obrazi se pojavljajo v vsaki družbi, okolju, družini. Vsak od nas se lahko odloči, kateremu obrazu bo pripadal, kakšno je naše poslanstvo in v kaj verjamemo. Zavedati se moramo, kako hitro pride od majhnih nestrpnosti, do zlobe in do velikega zla, ki vodi v propad. In vojna je skupek zla, je moralno dno človeštva. Zgodovine ne moremo spreminjati, lahko pa spremenimo našo prihodnost. Dokler bo svet zaznamovan z nestrpnostjo, s pomanjkanjem sodelovanja, razumevanja in skupnega interesa za človekovo dobro, nas bodo takšne grozote vedno opozarjale na nevarnost.

Pomembno je, da se spominjamo, ne le zaradi žrtev, ampak tudi zaradi svojega lastnega interesa, da preprečimo ponovitev takšnih dogodkov. To niso zgolj prazne besede, temveč nujnost za zagotavljanje trajnega miru in razumevanja med ljudmi. Ko gledamo trenutno stanje v svetu, vidimo, da se zgodovina ponavlja. Ljudje smo pač slabi učenci. Predvsem pa je potrebno mladim predajati sporočila miroljubnosti, svobode, solidarnosti, sočutja, enotnosti in pravičnosti. Mladi in ti, ki šele prihajajo za

nami, bodo lahko ustvarjali boljši svet le, če bodo poznali tudi temne plati in zablode človeštva. Tudi zato je potrebno ohranjati zgodbe, ki so jih doživeli Slovenke in Slovenci v tistem času, saj je to edina pot, da se ne bodo ponavljale napake iz preteklosti, ko je namesto besed govorilo orožje.

Pomembno je, da ljudem, ki imajo izkušnjo vojne, ki so preživeli grozote, prisluhnemo in se iz zgodovine učimo. Ko bodo enkrat od teh zgodb ostali samo prazni muzeji, ko se bo poslovila generacija, ki se spomni, kaj v resnici pomeni vojna, se bodo stvari, ki smo jim v zadnjem času vse pogosteje priča, dogajale samo še z večjo intenzivnostjo. Pozabljamo, kaj je vojna, kaj pomenijo grozote, da ti ne more biti tako hudo, da bi hotel vojno. Toda vojna postaja zdaj marsikomu v mladi računalniški generaciji verjetno celo privlačna, nekaj običajnega, ker je edina vojna, ki jo je videl, tista v računalniški igrici. In ko je enkrat prisoten tak odnos do vojne, imamo kot družba zelo velik problem in izziv, kako preživeti in živeti.

Zgodovinska zavest priznava, da sleherni pogovor o preteklih dogodkih oblikujejo okoliščine, v katerih nastane. Zgodovinska zavest priznava, da je naše razumevanje preteklosti ključnega pomena za posameznike in skupine v sedanjosti ter bo vplivalo na prihodnja pričakovanja. V kolikor si bomo dovolili odpreti srce in um ter kritično misliti na družbo z optimizmom in zavedanjem, da vsako dejanje šteje, ter bomo tudi sami aktivno posegli v družbeno tkivo s pozitivnimi dejanji, bomo lahko drug drugemu zgled.

Naj bo obujanje zgodovine in zgodovinskih grozot vodilo prihodnosti v boljši jutri, za vse nas, ki smo danes tukaj in smo priča dogodkom, ki se dogajajo v svetu in okrog nas. Naj nas to opomni na pomembnost odločitev posameznika, kateri obraz si bo nadel, in presoje, kateri obraz je pravi, predvsem pa kako bodo naši nasledniki preživeli v skupnosti v prihodnje. Vedno pa nimamo možnosti izbire obraza in so nam marsikdaj obrazi preprosto vsiljeni s strani močnejšega, kot je bil obraz taboriščnic vsiljen s strani nacistov. Gojimo enakopravnost in vrednote mirnega spoštljivega sobivanja, da ne bosta več potrebni vlogi napadalca in žrtve.

7 LITERATURA IN VIRI

1. 1KA Arnes. (b. d.). 1KA ARNES. Brezplačna in neomejena uporaba orodja 1KA. <https://1ka.arnes.si/>
2. Alegsa, L. (20. 4. 2022). Koncentracijsko taborišče Ravensbrück. *Alegsaonline.com* <https://sl.alegsaonline.com/art/81311>
3. Bhakta, S. (b. d.). Ravensbruck Letters: The Invisible Ink That Shocked the World. <https://txjhs.org/wp-content/uploads/2021/08/2021-History-Day-Sayed.pdf>
4. Carter, S., A. (2019). Lilac Girls Series by Martha Hall Kelly. <https://sarahannecarter.com/lilac-girls-series-by-martha-hall-kelly/>
5. Cobiss.net. (b. d.). *Kelly, Martha Hall - Dekleta španskega bezga*. <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/295153408#full>
6. Cobiss.net (b. d. a). Najbolj brano gradivo. <https://plus.cobiss.net/most-read-web/si/sl/#contentType=52,53,54,55,56,57,58&libAcronym&libType&materialTypes=7&periodFrom=201901&periodTo=202401&pubType=1&publishYear=2018&targetGroups=5>
7. Collins, J. D. (2016). Lilac girls. <https://www.judithdcollinsconsulting.com/single-post/2016/04/05/lilac-girls>.
8. Cullen, L. ().A Conversation Between Martha Hall Kelly and Lynn Cullen. <https://www.penguinrandomhouse.ca/books/247936/lilac-girls-by-martha-hall-kelly/9781101883082/reading-guide>
9. Cultural Alliance of Western Connecticut. (20. 3. 2012). A Godmother to Ravensbrück Survivors. <https://cawct.org/a-godmother-to-ravensbruck-survivors/>
10. Czyż, K. (b. d.). Testimony of Krystyna Czyż, a former political prisoner (no. 7708)in Ravensbrück concentration camp. *Chronicles Of Terror*. <https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/publication/1387/edition/1370/content?&navref=MTJpOzEyMSAxMnI7MTJhIDEyajsxMjI>
11. Delachive.com. (b. d.). Ravensbrück: *Koncentracijsko taborišče ženska*. https://sl.delachieve.com/ravensbrueck-koncentracijsko-taborisce-zenska/#google_vignette
12. Dolenjski list. (7. 3. 1963). Osvoboditev žensk. *Dolenjski list XIV(9/675)*. https://dolenjskilist.svet24.si/media/arhiv-pdf/dl/1963/DL_1963_03_07_9_675.pdf

13. Encyclopedia.com. (b. d.). Oberheuser, Herta (1911—). <https://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/oberheuser-herta-1911/>
14. Ewing, R. (3. 8. 2016). Delving into History to Tell the Untold Story. The vineyard Gazette. <https://vineyardgazette.com/news/2016/08/03/delving-history-tell-untold-story>
15. Florida Gulf Coast University. (b. d.). Swedish Red Cross White Bus Rescue Action. <https://www.fgcu.edu/tolifeexhibit/swedishredcross>
16. Fran.si. (b. d.). *Domoljubje*. <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=Domoljubje>
17. Fran.si. (b. d. a). *Holokavst*. <https://fran.si/iskanje?Query=holokavst>
18. Fran.si. (b. d. b). *Železna zavesa*. https://fran.si/192/janez-keber-frazeoloski-slovar-slovenskega-jezika/4218225/T4MVC_System_Web_Mvc_ActionResult
19. Fran.si. (b. d. c). Frankofil. <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=frankofil>
20. Fran.si. (b. d. d). *Oksimoron*. <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=oksimoron>
21. Gil, D. (2019). The Brilliant Code Used by Concentration Camp Inmates to Tell the World About Nazi Experiments. <https://www.haaretz.com/world-news/2019-05-18/ty-article-magazine/.premium/nazis-experimented-on-these-women-they-told-the-world-using-brilliant-code/0000017f-e918-d62c-a1ff-fd7b747f0000>
22. Google. (10. 10. 2023). Rezultati iskanja »ravensbrück slovenija«. <https://www.google.si/search?q=ravensbruck+slovenija>
23. Grujičić, P. (2017). Paznice v koncentracijskih taboriščih: čudovite prasice. *Radar* 3(8). <https://www.radar.si/paznice-v-taboriscih>.
24. Hall Kelly, M. (2018). *Dekleta španskega bezga*. Tržič: Učila International.
25. Hall Kelly, M. (jesen, 2019). *Carloline Ferriday and her Infinitely Generous Family*. <https://www.ctexplored.org/caroline-ferriday-and-her-infinitely-generous-family/>
26. Institute of National Remembrance Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The Szczecin Branch Office. (2020). Ravensbrück: A story not to be forgotten – The Polish Perspective. <file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/Ravensbr ck A story not to be forgott en THE POLISH PERSPECTIVE-3.pdf>
27. Iwańska, J. (6. 11. 1945). Janina Iwańska Testimony. *Chronicles Of Terror*. <https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/publication/1441/edition/1424/content?navq=aHR0cDovL3d3dy56YXBpc3l0ZXJyb3JlLnBsL2RsaWJyYS9yZXN1bHRzP3E9YX>

[VzY2h3aXR6JmFjdGlvbj1TaW1wbGVtZWZyY2hBY3Rpb24mbWRpcmlkcz0mdHlwZT0tNiZzdGFydHN0cj1fYWxsJnA9NTE&navref=MTQxOzEzayAxMnE7MTI5ID E0MjsxM2w](https://www.zukunft-braucht-erinnerung.de/herta-oberheuser/)

28. Jatzkowski, R. (1. 10. 2004). Herta Oberheuser (1911–1978). KZ Ärztin im KZ Ravensbrück und Verantwortliche für Sulfonamid-Versuche an Häftlingen. *Zukunft braucht Erinnerung – Das Onlineportal*. <https://www.zukunft-braucht-erinnerung.de/herta-oberheuser/>
29. Kavčič, S. (2001). Mlade Slovenke v mladinskem zaščitnem taborišču Uckermark ter po letu 1945 v Sloveniji. *Prispevki za novejšo zgodovino*, XLI (1), 78 -96. [file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/anacvek,+%7B\\$userGroup%7D,+kavcic_silvija_mlade-slovenske-v_2001_1.pdf](file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/anacvek,+%7B$userGroup%7D,+kavcic_silvija_mlade-slovenske-v_2001_1.pdf)
30. Kavčič, S. (2006). Slowenische Frauen im Konzentrationslager Ravensbrück 1941-1945. *Acta Histriae*, 14(1), 95-114. URN:NBN:SI:doc-0LIWSWHR from <http://www.dlib.si>
31. Kavčič, S. (2007). Nekaj vidikov o slovenskih jetnicah v ženskem koncentracijskem taborišču Ravensbrück. *Borec*, LIX(644-647), 8-60. https://www.academia.edu/27832518/Najpomembnej%C5%A1i_upor_pogovor_z_Veronico_Schild
32. Kavčič, S. (2008). *Preživele smo in spominjamo se*. Ljubljana: ZAK
33. Kljun, B. (2019). »Meni se zdi, da prihaja pomlad«. *Glasba za Ravensbrück – projekt na pobudo nemškega naročnika izpeljale mlade slovenske ustvarjalke in poustvarjalke*. <https://www.nasizbori.si/meni-se-zdi-da-prihaja-pomlad>
34. Laqueur, T. (1. 4. 2015). If This Is a Woman: Inside Ravensbrück, Hitler's Concentration Camp for Women by Sarah Helm – review. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2015/apr/01/if-this-woman-ravensbruck-hitler-camp-sarah-helm-review>
35. M. K. (1. 11. 2019). Obujanje pesmi, s katerimi so ženske v Ravensbrücku nabirale moč za preživetje. *MMC RTV SLO*. <https://www.rtv slo.si/kultura/glasba/obujanje-pesmi-s-katerimi-so-zenske-v-ravensbruecku-nabirale-moc-za-prezivetje/503755>
36. MacKenzie, D. (8. 5. 2016). After Hitler's pal died, nazis recreated his injuries in a sick experiment. *New York Post*. <https://nypost.com/2016/05/08/the-women-tortured-by-nazi-doctors-and-the-american-heiress-who-saved-them/>

37. McCullough, L. (3. 8. 2016). Delving into History to Tell the Untold Story. The vineyard Gazette. <https://vineyardgazette.com/news/2016/08/03/delving-history-tell-untold-story>
38. McGuinness, D. (18. 1. 2021). Nazi Ravensbrück camp: How ordinary women became SS torturers. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-55661782>.
39. Medved, K. (2016). Dekleta španskega bezga. <https://www.dobreknjige.si/Knjiga.aspx?knjiga=5811>
40. Mullins, T. (8. 3. 2021). Rabbits Of Ravensbrück: Catholic Heroines of WWII. *The Remnant*. <https://www.remnantnewspaper.com/web/index.php/fetzen-fliegen/item/4422-rabbits-of-ravensbrueck-catholic-heroines-of-wwii>
41. Muser, E., Zavrl, V. (1971). Ravensbrück. Ljubljana: Tiskarna Tone Tomšič
42. Oliver, B. M. (15. 8. 2011). Caroline Ferriday: A Heroine and Champion for the Victims of WWII. <http://www.onenewengland.com/article.php?id=348>
43. Peonies and Bees. (15. 2. 2018). Perplexing Thoughts about Lilac Girls by Martha Hall Kelly. <https://www.peoniesandbees.com/perplexing-feelings-about-lilac-girls-by-martha-hall-kelly/>
44. Peterson Havill, K. (2011). Caroline Ferriday: A Godmother to Ravensbrück Survivors. <https://connecticuthistory.org/a-godmother-to-ravensbruck-survivors/>
45. Planet Wissen. (2020). Die SS. https://www.planet-wissen.de/geschichte/nationalsozialismus/die_ss/index.html
46. Póltawska, W. (2018). *Experimental operations at Ravensbrück concentration camp*. Bałuk-Ulewiczowa, T., trans. Medical Review – Auschwitz. <https://www.mp.pl/auschwitz>. Originally published as “Operacje doświadczalne w obozie koncentracyjnym Ravensbrück.” *Przegląd Lekarski – Oświęcim*. 1963: 90–97. <https://www.mp.pl/auschwitz/journal/english/193985,experimental-operations-at-ravensbruck-concentration-camp>
47. Predalič, N. (4. 9. 2022). Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Portorož 2020 – tradicionalno srečanje internirank. <https://www.zzb-nob.si/aktualno/portoroz-2020/>
48. Predalič, N. (4. 9. 2022). Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Portorož 2022 – tradicionalno srečanje internirank. <https://www.zzb-nob.si/aktualno/portoroz-2022-tradicionalno-srecanje-internirank/>

49. Radar. (b. d.). Paznice v koncentracijskih taboriščih: Čudovite prasice. <https://www.radar.si/paznice-v-taboriscih>
50. Saidel, R. G. (31. 12. 1999). Ravensbruck Women's Concentration Camp. *Shalvi/Hyman Encyclopedia of Jewish Women*. <https://jwa.org/encyclopedia/article/ravensbruck-womens-concentration-camp>
51. Sebba, A. (2016). Women of Ravensbrück - The site of the concentration camp near Berlin remains little known. *History today* 66(1). <https://www.historytoday.com/women-ravensbr%C3%BCck>
52. Silver, JR. (2011). Karl Gebhardt (1897-1948): a lost man. *JR Coll Physicians Edinb*. Dec;41(4):366-71. doi: 10.4997/JRCPE.2011.417. PMID: 22184577.
53. SNG Ljubljana. (2021). *Ana Erčulj*. <https://www.opera.si/sl/kdo-smo/opera/ana-erculj/>
54. STA. (b. d.). Ko teh naših deklet ne bo več... <https://o-sta.si/33830/ko-teh-nasih-deklet-ne-bo-vec>
55. Stepančič, M. (11. 9. 2019). Oleg Mandić: Zadnji otrok iz Auschwitza. MMC RTV SLO. <https://www.rtv slo.si/svet/oleg-mandic-zadnji-otrok-iz-auschwitza/499046>
56. Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück. (b. d.). *1939 - 1945 Ravensbrück concentration camp*. <https://www.ravensbrueck-sbg.de/en/history/1939-1945/>
57. Storrer, E. (20. 12. 2021). Aufseherinnen im KZ Ravensbrück: »Ich bin unschuldig«. *NDR*. <https://www.ndr.de/geschichte/chronologie/Aufseherinnen-im-KZ-Ravensbrueck-Ich-bin-unschuldig,kzravensbrueck100.html>
58. Širok, K. (2012). Kolektivni spomin, pričevalec in zgodovina: diskurzivne konstrukcije preteklosti. *Acta Histriae*, 20(1–2), 137 – 150. https://zdj p.si/wp-content/uploads/2015/08/Acta-Histriae_20_2012_1-2_Sirok.pdf
59. Škrinjar, M. (b. d.). Domoljubje v šoli. Uvodnik. <https://www.domoljubje.si/index.php/domoljubje>
60. Švab, N. (8. 2. 2023). Strup v žile, steklo na rane, kemikalije v oči: 'angel smrti' umrl na plaži. *24ur.com*. <https://www.24ur.com/magazin/strup-v-zile-steklo-na-rane-kemikalije-v-oci-angel-smrti-umrl-na-plazi.html>
61. Śledziejowska-Osiczko, S. (b. d.). *The Rabbits of Ravensbrück*. <http://www.rememberravensbruck.com/projects>
62. The librarians. (19. 6. 2018). The Nazi Atrocities Revealed in Invisible Ink. https://blog.nli.org.il/en/postcards_written_invisible_ink/

63. The Wiener Holocaust Library. (b. d.). The holocaust explained. Case Study: Ravensbrück - Liberation. <https://www.theholocaustexplained.org/the-camps/case-study-ravensbruck/>
64. Tomaszewski, I. (8. 5. 2016). Lilac girls. *Cosmopolitan Review. A Transatlantic Review of Things Polish*, in English, 8(2). <http://cosmopolitanreview.com/lilac-girls/>
65. Trostmann, T. (21. 8. 2022). Ante Rusković Tičo o Ivanu Mordinu iliti kako se kalio čelik. Hrvatski fokus. <https://www.hrvatski-fokus.hr/2022/08/42468/>
66. United States Holocaust Memorial Museum. (b. d.). *Herta Oberheuser*. <https://www.ushmm.org/search/results/?q=Herta+Oberheuser>
67. United States Holocaust Memorial Museum. (2023). Caroline Ferriday collection. <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn508306>
68. United States Holocaust Memorial Museum. (2023a). Main Camp. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/ravensbrueck?series=36>
69. Vojna potovanja.si (b. d. a). *V1, V2 rakete*. <https://vojnapotovanja.si/22-clanki/139-v1-v2-rakete>
70. Vojna potovanja.si. (b. d.). *Taborišče Ravensbrück*. <http://www.vojnapotovanja.si/potovanja/nemcija/215-taborisce-ravensbruck>
71. Vrdlovec, Z. (27. 5. 2015). "Banalnost zla", nova verzija. Dnevnik. <https://www.dnevnik.si/1042713511>
72. West Hartford Public Library. (b. d.). *Caroline Ferriday. A True Story*. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=9MmGLKSUtt8>
73. Wikipedia. (b. d.). *Bus blancs*. https://fr.wikipedia.org/wiki/Bus_blancs
74. Wikipedia. (2023). Karl Gebhardt (fotografija). https://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Gebhardt
75. Wikipedia. (2023a). Caroline Ferriday. https://en.wikipedia.org/wiki/Carolyn_Ferriday
76. Wikipedia (2023b). Sulfonamidi. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Sulfonamidi>
77. Wikipedia. (2024). Reinhard Heydrich (fotografija). https://en.wikipedia.org/wiki/Reinhard_Heydrich
78. Wojtasik-Półtawska, W. (b. d.). Wanda Wojtasik-Półtawska Testimony. <https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/publication/1399/edition/1382/content?&navref=MTJrOzEyMyAxMnY7MTJIIDEybDsxMjQ>

79. Xinhua. (22. 2. 2023). Letters of Ravensbruck concentration camp written with »invisible ink« found in Poland. http://www.xinhuanet.com/english/2017-02/23/c_136077630.htm
80. Yad Vashem, The Holocaust Remembrance Center. (b. d.) Svetlobne lise. Biti ženska v holokavstu. <https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/ready2print/pdf/spots-of-light-slovenian.pdf>

8 PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik učenci

Q1 - Poznate knjigo Dekleta španskega bezga?

Da

Ne

Q2 - Poznate iz učenja zgodovine kakšno koncentracijsko taborišče?

Da

Ne

Q3 - Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, naštejite ta koncentracijska taborišča. _____

Q4 - Ste že slišali za Ravensbrück?

Da

Ne

Q5 – Veste, da je med 2. svetovno vojno obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske?

Da

Ne

Q6 - Ali je bil v vaši družini sorodnik, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču?

Da

Ne

Q7 – Veste, katere poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku?

Da

Ne

Q8 - Če ste odgovorili z DA, katere? _____

Q9 - Vas take teme zanimajo?

Da

Ne

Q10 - Če ste v prejšnjem odgovoru odgovorili z DA, prosim utemeljite. _____

Q11 - Ali menite, da bi morali te teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti?

Da

Ne

Q12 - Glede na odgovor pri prejšnjem vprašanju, napišite zakaj. _____

Priloga 2: Anketni vprašalnik starši

Q1 - Poznate knjigo Dekleta španskega bezga, avtorice Marthe Hall Kelly?

Da

Ne

Q2 - Ali poznate kakšno koncentracijsko taborišče?

Da

Ne

Q3 - Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z DA, naštejte ta koncentracijska taborišča.

Q4 - Ste že slišali za Ravensbrück?

Da

Ne

Q5 – Veste, da je med 2. svetovno vojno obstajalo koncentracijsko taborišče, v katerem so bile samo ženske?

Da

Ne

Q6 - Ali je bil v vaši družini sorodnik, ki je preživel del svojega življenja v koncentracijskem taborišču?

Da

Ne

Q7 – Veste, katere poskuse so izvajali nad mladimi ženskami v Ravensbrücku?

Da

Ne

Q8 - Če ste odgovorili z da, katere. _____

Q9 - Vas take teme zanimajo?

Da

Ne

Q10 - Če ste v prejšnjem odgovoru odgovorili z DA, prosim utemeljite.

Q11 - Ali menite, da bi morali takšne teme večkrat omeniti ter mlajše o tem poučiti?

Da

Ne

Q12 - Glede na odgovor pri prejšnjem vprašanju, napišite zakaj. _____

Priloga 3: Vprašanja za intervju za Matjaža Špata

1. Kako dolgo ste že predsednik Taboriščnega odbora Ravensbrück?
2. Kdaj je nastala Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije?
3. Koliko taboriščnic Ravensbrücka je še živih?
4. Predvsem zaradi katerih vrednot so preživele?
5. Česa bi se lahko od njih naučili?
6. Koliko je oziroma je bila stara najstarejša taboriščnica?
7. Kakšne poškodbe so utrpeli?
8. Kdaj so bile izpuščene?
9. Ali je kakšen od vaših sorodnikov bil v taborišču in ali je preživel?
10. Zaradi česa ste postali predsednik Taboriščnega odbora Ravensbrück?
11. Kako so bile označene Slovenke in kakšen je bil njihov položaj v Taborišču?
12. V kakšnih odnosih so taboriščnice danes?

Priloga 4: Vprašanja za intervju za Ano Erčulj

1. S kakšnim namenom in kdaj je nastala pevaska skupina Gallina?
2. Ali raje ustvarjate v slovenskem jeziku ali v tujem ter zakaj?
3. Sodelovale ste tudi pri projektu »Glasba za Ravensbrück«. Kako je potekalo ustvarjanje pesmi za to prireditev?
4. Kako ste se počutile v prostorih taborišča?
5. Ali menite, da je prav, da ohranjamo spomine na te trenutke?
6. Morda poznate kakšno osebo, ki je bila v koncentracijskem taborišču?